BİLİM ve SANAT

40

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ/NİSAN 1984

150 TL

EK LİSTE: 400 ÖĞRETİM ÜYESİ DAHA...

YOL KAVŞAĞINDA GALİLE

HASAN HÜSEYİN'İN ARDINDAN

ŞOLOHOV: "SAVAŞ İSTEYEN ULUS YOKTUR"

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarlarsa yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80.—
2 kitap için 100.—
3 — 5 kitap için 125.—
6 — 10 kitap için 175.— lira

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitap isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Oktay Akbal:	Anılar ve Söyleşiler	250.—
Ahmet Rasim:	Anılar ve Söyleşiler	300.—
Vedat Nedim Tör:	Kemalizmin Dramı	200.—
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Uğraşı 2. bası	150.—
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	150.—
Prof. Macit Gökberk:	Değişen Dünya, Değişen Dil	150.—
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. bası	250.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Yol Kesen Irmak	350.—
İlhan Selçuk:	Atatürkçülüğün Alfabesi 2. bası	200.—
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazıları 2. bası	250.—
Mehmet Kemal:	Şairler Dövüşür	250.—
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200.-
Nadir Nadi:	Ben Atatürkçü Değilim. 4. bası	200.—
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200.—

TARİH — ANI — GEZİ — OLAY DİZİSİ

Mehmed Kemal:	Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev 12. bası	400.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev Belgeler	300.—
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.—
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.—
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	250.—
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	250.—
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	200.—
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. bası	200.—
Ebubekir Hazım	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.—
Tepeyran:	Savaş Anıları	200.—
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.—
Cemal Madanoğlu:	Anılar I. Bölüm	400.—
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300.—

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150.—
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150.—
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150.—
Benjamin Farrington:	Darwin Gerçeği	200.—

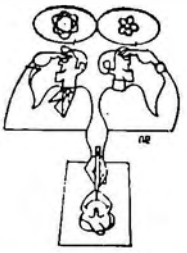

GERÇEĞİN YOLUNDA

Elinizdeki 40. sayımızın kapağını Pablo Picasso'nun barışı simgeleyen resmi anlamlandırıyor. Sanatçı dehasını ilerici insanlık idealine, barışa ve kardeşliğe adamış olan bu büyük ustayı ölümünün onbirinci yıldönümünde saygıyla anıyoruz.

40. sayısına ulaşan Bilim ve Sanat, 26 Şubat günü kaybettiğimiz Hasan Hüseyin'in yokluğuyla acılıdır. Bilim ve Sanat'ın kuruluş aşamasında unutulmaz katkı ve emeği olan ozanımız Hasan Hüseyin toplumuna ve ülkesine karşı görevlerini yerine getirmiş her sorumlu insan gibi saygı köşemizdeki yerini alacaktır, almıştır.

tavında demir
tavında toprak
ve tavında yürek gibi kabarık
ve alıngan
dokundum ateşli kabuğuna güzelin
iyinin
gerçeğin

dizelerinin sahibi ozanımızın Bilim ve Sanat'a verdiği emeği onurla anıyor ve bu onuru okuyucularımızla paylaşıyoruz.

Bu bağlamda, okuyucusu, yazarı ve çalışanları ile katkı, sahiplenme ve sorumluluk duygularıyla Bilim ve Sanat'ı Türkiye'nin önde gelen dergisi durumuna getiren ortak emeğimizin 40. ayı dolmuş bulunuyor. Varılan bu aşama ile yetinmek elbette söz konusu olamaz. Dergiyi nitelik olarak geliştirmek, nicelik olarak da yaygınlaştırmak eksilmeyen sorumluluklarımızı oluşturuyor. Bunun için de, her okuyucunun bir okuyucu, her abonenin bir abone kazanması, hem inancımızı, hem güvenimizi, hem de umudumuzu pekiştiriyor.
Sevgiyle, dostlukla nice sayılara...

EK LİSTE: 400 ÖĞRETİM ÜYESİ DAHA...	4	Bilim ve Sanat
YOL KAVŞAĞINDA GALİLE	8	Kemal İNAN
HASAN HÜSEYİN'İN ŞİİRİ ÜZERİNE	12	Vecihi TİMUROĞLU
DON NEHRİ ARTIK AKMIYOR	15	A.Mümtaz İDİL
1965 Nobel Ödülü Konuşmasından "DÜNYADA SAVAŞ İSTEYEN ULUS YOKTUR"	17	M. ŞOLOHOV
KÖY ENSTİTÜLERİ VE BİLİNÇ	18	Nihat AKSOY
MARİA FARANTURİ, EGE'DE BİR KÖPRÜ	20	Ahmet Sel RESMO
FEDERAL ALMANYA GERÇEĞİ ve "ASİYELER"İN ÇIKMAZ SOKAĞI	22	Saliha SCHEINHARDT
GEÇTİĞİMİZ GÜNLER	26	
Hıfzı Topuz'la Söyleşi "TÜRKİYE ÇEVRESİNDEN KOPUKTUR"	28	Bilim ve Sanat
ARŞİV Mİ? ALEV Mİ?	30	Mahmut T.ÖNGÖREN
TOPLUMDA TARİH BİLİNCİ ve BELGENİN KORUNMASI	34	İlber ORTAYLI
YOKETMENİN İDEOLOJİSİ	35	Varlık ÖZMENEK
ŞAİRCE DÜŞÜNMEK	38	Şükran KURDAKUL
Bir Buchenwald Romanı: KURTLAR ARASINDA ÇIPLAK	39	Ender ATEŞMAN
BİR SERGİNİN ARDINDAN	42	Dinçer SEZGİN
GALILEO GALILEI	43	W. MITTENZWEI
DOSTLAR TİYATROSUNDA GALILEO GALILEI	44	Onat KUTLAR
Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanlığına Seçilen NUSRET FİŞEK'LE SÖYLEŞİ	48	A.Tufan AYDIN
SATRANÇ	50	Emrehan HALICI
KARİKATÜR		Ümit SARIASLAN
FOTOĞRAF		İbrahim DEMİREL
KAPAK: "SAVAŞA KARŞI RESİM"		Pablo PICASSO

Sahibi: Ali Naki ÖNER • Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÖZMENEK • Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Cemil TURAN • Yazışma Adresi: Yüksel Cad. 9/13, Kızılay - Ankara, Tel: 183826 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: Dikna S. ERDEN, Molla Fenari Sok. Nadir Han. Kat. 5, Cağaloğlu, Tel: 520 54 20 • İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ, Tıbaş İşhanı 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: Teknik Büro • Dizgi: ÖZDE, Şükran Deriş, 29 22 76 • Film: Renk Büro, 31 82 88 • Baskı: Daily News Tesisleri • Dağıtım: Yetkin • Abone: Yıllık 1200, altı aylık 800 TL; Avrupa: 25 ve 15 DM, ABD ve Avustralya (uçakla) iki katı • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, İç sayfalar: tam 30.000, üçte iki 20.000, yarım 15.000, çeyrek 10.000 TL. İlan İşleri: Çan Ajans

EK LİSTE: 400 ÖĞRETİM ÜYESİ DAHA...

Dergimizin Şubat sayısında üniversitelerimizde görevlerine son verilen ve istifa, emeklilik gibi yollarla üniversiteden ayrılan öğretim üyelerine ilişkin iki liste yayımlamıştık. Yayımladığımız bu listelerde eksiklik ve yanlışlıkların bulunabileceğini de belirtmiş ve bu konuda katkıda bulunmaları için okurlarımızdan yardım istemiştik. Birçok okurumuzdan eklemeler, düzeltmeler aldık. Bütün bunların ve kendi araştırmalarımızın sonucu olarak ortaya çıkan ek listeyi ve düzeltmeleri aşağıda sunuyoruz. Bu konuda bize yardımcı olan tüm okurlarımıza teşekkürü bir borç biliriz.

Şubat sayımızda yayınladığımız ilk listenin (düzeltmeler yapıldıktan sonra) ve bu sayımızda vermekte olduğumuz ek listenin üniversitelere göre dökümü aşağıda gösterilmiştir.

Üniversite	Görevine son verilenler			Görevden ayrılanlar			toplam
	ilk liste	ek liste	toplam	ilk liste	ek liste	toplam	
Ankara	90	–	90	124	12	136	226
Atatürk	–	8	8	–	–	–	8
Boğaziçi	1	–	1	6	52	58	59
Dicle	1	1	2	4	2	6	8
Dokuz Eylül	10	5	15	1	18	19	34
Ege	76	25	101	16	8	24	125
Gazi	11	19	30	19	11	30	60
Hacettepe	4	2	6	20	6	26	32
İstanbul	16	8	24	17	69	86	110
İstanbul Teknik	–	–	–	–	107	107	107
Karadeniz	2	1	3	2	5	7	10
Marmara	1	–	1	1	12	13	14
Mimar Sinan	–	–	–	3	1	4	4
Orta Doğu Teknik	14	2	16	300	12	312	328
Selçuk	27	–	27	–	–	–	27
Trakya	–	–	–	–	1	1	1
Uludağ	–	3	3	4	28	32	35
Toplam	253	74	327	517	344	861	1188

ŞUBAT SAYIMIZDA YAYINLADIĞIMIZ LİSTELERE İLİŞKİN DÜZELTMELER

Alpaslan Işıklı ve Cem Eroğul (AÜ – SBF) listede Doç.Dr. olarak gösterilmiştir, doğrusu Prof.Dr. olacaktır. Y.Doç.Dr. olarak gösterilmiş olan Orhan Kurmuş ve Güntaç Özler'in (ODTÜ–İİBF–Ekon.) ünvanları Doç.Dr. olacaktır.

Prof.Dr. Cemal Aytuğ ve Prof.Dr. Öztürk Tekeli'nin adları hem Ankara, hem de Uludağ Üniversitelerinde yazılmıştır, Aytuğ ve Tekeli Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesinden ayrılmışlardır. Ar. Gör.Dr. Nazif Gürdoğan (AÜ–SBF) ve Dr. Ali Balamir (HÜ–Nüfus Etüd.) hem görevine son verilenler, hem de görevden ayrılanlar listesinde yer almıştır, doğrusu idari kararla görevine son verilme olacaktır. Doç.Dr. Meriç Öztürkcan (Gazi–İİBF) da hem görevine son verilenler, hem ayrılanlar listesinde gösterilmiştir. Öztürkcün önce görevden alınmış, sonra göreve iade edilmiş, daha sonra da istifa etmiştir.

Görevine idari kararla son verildiği belirtilmiş olan Dr. Bülent Pekerten (Ege–Ziraat) Y.İdari Mahkemesi kararıyla görevine dönmüş, kısa bir süre sonra görevine 1402 sayılı yasayla son verilmiştir. Uz.Dr.Celil Demircan (Ege–Tıp) ve Dr.Mehmet Sabancı (Ege–Fen) görevlerine idari kararla son verildikten sonra yargı kararıyla görevlerine dönmüşler, ancak yeniden işten el çektirilmişlerdir.

Dr. Ahmet Balamir (HÜ) Fen – Edebiyat Fakültesinden değil, Tıp Fakültesinden ayrılmıştır. Ar.Gör. H.Levent Köker'in (Gazi–İİBF) görevine son verildikten sonra işe geri alındığı öğrenilmiştir. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesinden görevine son verilmiş olarak gösterilen Ar.Gör. Bülent Mutluer Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesinden istifa etmiştir.

Şu öğretim üyelerinin ise halen görevleri başında oldukları (ya da üniversitelerinden uzun süreli izinli olarak yurt dışında bulunduklar:) anlaşılmıştır: Y. Doç.Dr. Haluk Erlat ve Y.Doç.Dr. Kutlu Somel (ODTÜ–İİBF–Ekon); Ar.Gör. Erdoğan Apaydın ve Ar.Gör. H.Ayşe Arıcı (ODTÜ–Fen.–Ed.–Fizik), Uz.Dr. Feride Söylemez (AÜ–Tıp), Prof.Dr. Özkan Ünver ve Doç.Dr. Salih Uzel (Gazi–İİBF), Ar.Gör. İhsan Güneş ve Ar.Gör. Yusuf Kaya (Selçuk–Fen–Ed.), Prof.Dr. Ali Ulvi Özkan ve Prof.Dr. Meral Tekelioğlu (AÜ–Tıp). Doç.Dr. İsmail Bulmuş (Gazi–İİBF) ise istifa etmiş olmayıp kısmi statüye geçmiştir. Prof.Dr. İrfan Duygulu'nun (Dicle–Tıp) görevinden ayrıldıktan sonra Selçuk Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi Dekanlığına getirildiği öğrenilmiştir.

Görevden ayrılmış olarak gösterilen profesörler Mahir Büyükpamukçu ve Selahattin Gürtürk (AÜ–Vet), Yaşar Önen ve Tahsin Özgüç (AÜ–DTCF), Eyüp Hızalan (AÜ–Ziraat) ve Neşet Çağatay (AÜ–İlah.) YÖK üyesi olmak için üniversitelerinden ayrılmışlardır.

GÖREVLERİNE SON VERİLEN ÖĞRETİM ÜYELERİ *

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr. Ünal Alıcı (Ziraat)
Doç.Dr. Ensar Aslan (Edebiyat)
Doç.Dr. Sümer Haşimoğlu (Ziraat)
Doç.Dr. Mehmet Uslu (Tıp)
Dr. Süleyman Acar (İşletme)
Dr. Ediz Haşimoğlu (Temel Bil.)
Ar.Gör. Yalçın Yetkin (Temel Bil.)
Ar.Gör. Rıfat Yıldız (İşletme)

DİCLE ÜNİVERSİTESİ

Öğ.Gör. Ali Aydın (Siirt Eğ.Y.O.)

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Dr. Meryem Koray (İİBF)
Dr. Ali Saydam (Müh. F.)
Ar.Gör. Hatice Abay (Aydın T.Y.O.)
Ar.Gör. Mustafa Demirci (Müh.F.)
Ar.Gör. Hamit Tuzcuoğlu (Müh.F.)

EGE ÜNİVERSİTESİ

Tıp Fakültesi

Uz.Dr. Doğan Akya
Uz.Dr. Ahmet Arıkan
Uz.Dr. Hamdi Arslan
Uz.Dr. İrfan Asil
Uz.Dr. Perihan Asil
Uz.Dr. Ergun Başar
Uz.Dr. Aslan Bora
Uz.Dr. Hüseyin Ergüllü
Uz.Dr. Sabiha Ergüllü
Uz.Dr. Nezih Ertekin
Uz.Dr. Kudret Güven
Uz.Dr. Gündüz İnce
Uz.Dr. Ahmet Karaaslan
Uz.Dr. Sevim Karaaslan
Uz.Dr. Levent Kösten
Uz.Dr. Nuray Kumbul
Uz.Dr. Erol Mir
Uz.Dr. Süha Miral
Uz.Dr. Deniz Mişçi
Uz.Dr. Fikret Öztop
Uz.Dr. Ekrem Özyer
Uz.Dr. Fatma Uygur
Uz.Dr. Nuray Yıldırım
Uz.Dr. Ayşe Yücel

Tekstil Müh. Bölümü

Ar.Gör. Nihat Hantekin

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Öğ.Gör. Ülgen Arıkök (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Orhan Demiraslan (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Özgür Ecevit (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Tanju Kaptanoğlu (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Servet Kılıç (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Yalçın Oğuz (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Öner Olcay (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Yıldırım Parlar (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Yurdanur Sepkin (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Yılmaz Tüzer (Müh-Mim)
Öğ.Gör. E.Önder Uz (Müh-Mim)
Öğ.Gör. Ahmet Uzel (Müh-Mim)
Ar.Gör. Ömer Karasapan (İİBF)
Ar.Gör.Ülker Bakır
Ar.Gör.Fatma Garan
Ar.Gör. Mehmet Göktepe
Ar.Gör. Meral Hoşcan
Ar.Gör. Lale Tacer
Ar.Gör. Ahmet Teralı

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Dr. Mehmet Ali Oturan (Müh)
Öğ.Gör. Güven Etkin (Sosyal Ç.Y.O.)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr. Tahsin Yazıcı (Edebiyat)
Uz.Dr. Erdem Altay (Tıp)
Uz.Dr. İhsan Ünlüer (Tıp)
Uz.Dr. Veli Yedigün (Tıp)
Ar.Gör. Tülin Koray (İşletme)
Ar.Gör. Zekai Seçkiner (Diş H.)
Ar.Gör. Mukadder Yelkenci (İşletme)
Ar.Gör. Neşe Yıldırım (Diş H.)

KARADENİZ ÜNİVERSİTESİ

Seba Öztürk (Mimarlık)

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Öğ.Gör. Nesrin Özyaycı (Gaziantep)

Ar.Gör. Esat Yarar (Müh.Bilimleri)

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

İktisadi - İdari Bilimler Fakültesi

Doç.Dr. Cevdet Atay
Doç.Dr. M.Nuri Karaahmetoğlu
Dr. Hasan Aşkan

GÖREVLERİNDEN AYRILAN ÖĞRETİM ÜYELERİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

Doç.Dr. Armağan Saatçioğlu
Dr. Ahmet Rıza Elbay
Ar.Gör. Can Şentuna

Hukuk Fakültesi

Prof.Dr. Rüçhan Işık

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Doç.Dr. Çelik Kurdoğlu
Ar.Gör. Mehmet Arda

Tıp Fakültesi

Yaman Örs

Veteriner Fakültesi

Dr. Nuri Çağış
Dr. Mehmet Olgun
Dr. Cahit Yılmaz
Ar.Gör. Cezmi Sapancı

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ

Fen - Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Traugott Fuchs
Doç.Dr. Engin Arık
Doç.Dr. Metin Kunt
Doç.Dr. Yani Skarlatos
Doç.Dr. Emel Yakalı
Dr. Katharyn Akural
Dr. Ali Alpar
Dr. Naci Balkan
Dr. Gürhan Danışman
Dr. Alp Önol
Dr. Ufuk Sebüktekin
Öğ.Gör. Gülçin Alpöge

İktisadi - İdari Bilimler Fakültesi

Doç.Dr. Mine Çınar
Doç.Dr. Işık İnselbağ
Doç.Dr. Ali Karaosmanoğlu
Doç.Dr. Fahrettin Yağcı
Dr. Murat Çızakça
Dr. M.Ali Çiçekdağ
Dr. Mete Durdağ
Dr. Mehmet Odekon
Dr. Mehmet Uca

Mühendislik Fakültesi

Prof.Dr. Şahap Yalçın
Doç.Dr. Ali Çınar
Doç.Dr. Giray Velioğlu
Dr. İbrahim Avcı
Dr. Şahin Tekeli
Öğ.Gör. Ahmet Denler

Meslek Yüksek Okulu

Öğ.Gör. Engin Amaç
Öğ.Gör. Şükrü Aslanyürek
Öğ.Gör. Günal Bostancı
Öğ.Gör. Suat Karantay
Öğ.Gör. Zekai Ökte
Öğ.Gör. Mehmet Özkal
Öğ.Gör. Yurdanur Salman
Öğ.Gör. Harold Unger
Öğ.Gör. Yaşar Yıldırım
Uzman Canan Özden

Yabancı Diller Y. Okulu

Öğ.Gör. Kristine Aldemir
Öğ.Gör. Nigar Alemdar
Öğ.Gör. Robert Finch
Öğ.Gör. Denise Haymore
Öğ.Gör. Çağla İnselbağ
Öğ.Gör. Zeynep Nişancı
Öğ.Gör. Leyla Özuygur
Öğ.Gör. Patricia Robb
Öğ.Gör. Lisa Somay
Öğ.Gör. Timur Turan
Öğ.Gör. William Weir
Öğ.Gör. Hitay Yükseker

Devrim Araştırma Enstitüsü

Öğ.Gör. Mehmet Kabasakal
Uzman Sevim Birgül
Uzman Feyza

DİCLE ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr. Hüseyin Endoğru (Tıp)
Doç.Dr. Ayhan Kara

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr. Mehmet Civelek (İİBF)
Doç.Dr. Özcan Ertuna (İİBF)
Doç.Dr. Alper Topçuoğlu (İİBF)
Y.Doç.Dr. Reşat Akkan (İİBF)
Y.Doç.Dr. Ahmet B. Göksel (İİBF)
Prof.Dr. Turhan Acatay (Müh)
Dr. Lütfü Alanyalı (Müh)
Dr. Necdet Orundaş (Müh)
Ar.Gör. Ali Gülçubuk (Müh)
Ar.Gör. İbrahim Kaymakçı (Müh)
Prof.Dr. Mahmut Birsel (Hukuk)
Prof.Dr. Şükrü Postacıoğlu (Hukuk)
Prof. Dr. Bilge Umar (Hukuk)
Ar.Gör. Şebnem Başoğlu (Hukuk)
Ar.Gör. Ahmet Çalık (Hukuk)
Ar.Gör. Sabri Kocaman
Ar.Gör. Mevlut Çelikbaş
Ar.Gör. Ahmet Dikicioğlu

EGE ÜNİVERSİTESİ

Tekstil Müh. Bölümü

Dr. Şahin Akkaya
Dr. Mustafa Altan
Dr. Şeref Çıtak
Dr. Kemal Şengül

Ziraat Fakültesi

Doç.Dr. Erol Ergüllü
Dr. İrfan Demiryol
Dr. Yuda Gühun
Ar.Gör. Mehmet Ş. Karagülle

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof.Dr. Macit İnce
Prof. Dr. Hakkı Uma
Öğ.Gör.Dr. Reha Bilge
Öğ.Gör.Dr. Sabri Çaklı
Öğ.Gör.Dr. Erol İmre
Öğ.Gör. Ömer Kipmen
Öğ.Gör. Masum Türker
Ar.Gör. Ertuğrul Filizay
Ar.Gör. Muharrem Moroğlu

Mühendislik - Mimarlık Fakültesi

Y.Doç.Dr. Zülküf Güreli

Bolu Sevk ve İdare Y.O.

Öğ.Gör. İzzet Şahin

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr. Abuzer Berilgen (Tıp)
Prof.Dr. Nusret Fişek (Tıp)
Doç.Dr. Atila Gönder (Tıp)
Doç.Dr. Özcan (İİBF)
Ar.Gör. Yaşar Sökmensüer (Sos.Çalışm.)
Ar.Gör. Dilek Atalay (Sos.Çalışma)
Ar.Gör. Tülay Bozkurt (Sos.Çalışma)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Diş Hekimliği Fakültesi

Prof.Dr. Nedred Gürsoy
Prof.Dr. Suphi Konukman
Doç.Dr. Sanay Gürsoy
Doç.Dr. Nevin Ün
Doç.Dr. Erkut Yılmaz
Y.Doç.Dr. Nurdan Akkan
Y.Doç.Dr. Pınar Meriç
Y.Doç.Dr. Turan Pişkin
Y.Doç.Dr. Engin Sayman
Ar.Gör.Dr. Handan Aksuna
Ar.Gör.Dr. Erdal Arısan
Ar.Gör.Dr. Kaya Energin
Ar.Gör.Dr. Kamil Ali Güngeç
Ar.Gör.Dr. Berna Onan
Ar.Gör.Dr. Yıldız Sertabiboğlu
Ar.Gör. Bekir Altındiş
Ar.Gör. Turgut Atik
Ar.Gör. Ali Ermiş
Ar.Gör. Hulki Görgün
Ar.Gör. İffet Gümrü
Ar.Gör. Demet Güzel
Öğ.Gör. Yonca Akıncı
Öğ.Gör. Nergis İslamoğlu
Öğ.Gör. Esengün Taran

Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Aşkıdil Akarca
Prof.Dr. Münir Aktepe
Prof.Dr. Nezahat Arkun
Prof.Dr. Oktay Aslanapa
Prof.Dr. Özcan Başkan
Prof.Dr. Süheyla Bayrav
Prof.Dr. Sadettin Buluç
Prof.Dr. Afif Erzen
Prof.Dr. Fikret Işıltan
Prof.Dr. Jale İnan
Prof.Dr. İbrahim Kafesoğlu
Prof.Dr. Mustafa Kalaç
Prof.Dr. Mehmet Kaplan
Prof.Dr. Berna Moran
Prof.Dr. Cahit Tanyol
Prof.Dr. Zafer Taşlıklıoğlu
Prof.Dr. Vahit Turhan
Prof.Dr. İsmail Yalçınlar
Doç.Dr. Adnan Benk
Doç.Dr. Necmettin Hacıeminoğlu
Doç.Dr. Leyla Kerimenli
Dr. Mehmet R. Güzelşen

Hukuk Fakültesi

Prof.Dr. Çetin Özek

İktisat Fakültesi

Prof.Dr. Mükerrem Hiç
Prof.Dr. Memduh Yaşa
Doç.Dr. Türkan Arıkan

İşletme Fakültesi

Prof.Dr. Nasuh Bursal
Prof.Dr. Bülent Kubü
Prof.Dr. Feridun Özgür
Doç.Dr. Zeki Adal
Doç.Dr. Zeki Aksal
Doç.Dr. İsmail Albayrak
Doç.Dr. Ümit Candan
Doç.Dr. Peyami Çarıkçıoğlu
Doç.Dr. Ülkü Gönenli
Doç.Dr. Serra Özbaşar
Doç.Dr. Erdal Öztekin
Doç.Dr. Sait Soysal
Doç.Dr. Gökay Soysal
Y.Doç.Dr. Ateş Fırat
Y.Doç.Dr. Mahmut Gecikligün
Y.Doç.Dr. Cem Hakyemez
Y.Doç.Dr. Serdar Küçükberksu
Y.Doç.Dr. Nuri Özgür

Tıp Fakültesi

Doç.Dr. Sihirbay Özkan

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Elektrik - Elektronik Fakültesi

Prof.Dr. Moiz Eskenazi
Prof.Dr. Tahsin Saya
Doç.Dr. Uğur Çeltekligil
Doç.Dr. Bahattin Karagözoğlu
Doç.Dr. Faik Mergen
Y.Doç.Dr. Tuncay Çaylı
Ar.Gör.Dr. Haldun Demirdaş
Ar.Gör. İklil Kayıhan
Ar.Gör. Şaban Nergis
Ar.Gör. Kaya Önver
Ar.Gör. Süleyman Şeşen
Ar.Gör. Levent Tavacıoğlu
Ar.Gör. Tuncer Yirmidokuz

Fen - Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Fevzican Akyüz
Prof.Dr.Asım Özkan
Prof.Dr. Mahmut Tanrıkulu
Doç.Dr. Hilmi Kaytancıoğlu
Dr. Rıfkı Yürekli

Gemi İnşaatı Fakültesi

Prof.Dr. Teoman Özalp
Doç.Dr. Oktay Akçakoyunlu
Doç.Dr. Öner Şaylan
Ar.Gör. Mehmet Çevik
Ar.Gör. Alpaslan Ertuğlu
Ar.Gör. Sabri Gökhan
Ar.Gör. Ergün İstanbulluoğlu
Ar.Gör. Haluk Kaya
Ar.Gör. Barbaros Okan
Ar.Gör. Nesrin Sarıgül

İnşaat Fakültesi

Prof.Dr. M.Rahmi Bilge
Prof.Dr. Osman Çataklı
Prof.Dr. Enver Çetmeli
Prof.Dr. Fikret Keskinel
Prof.Dr. Nevzat Kor
Prof.Dr. Yılmaz Muslu

Prof.Dr. Mutlu Sümer
Prof.Dr. Orhan Ünsaç
Prof.Dr. Rıfat Yavaş
Doç.Dr. Ferruh Ertürk
Doç.Dr. Sera İnce
Doç.Dr. Kutay Özaydın
Doç.Dr. Hasan Sarıkaya
Doç.Dr. Nuri Sarıkaya
Doç.Dr. Zekai Şen
Y.Doç.Dr. Erdal Atrek
Y.Doç.Dr. M.Nuray Aydınlıoğlu
Y.Doç.Dr. Ülker Gölöz
Öğ.Gör.Dr. Burhanettin Altan
Öğ.Gör. M.Fatin Uran
Ar.Gör.Dr. Hasan H.Denker
Ar.Gör.Dr. Ahmet Zeytinci
Ar.Gör. Özhan Bekaşoğlu
Ar.Gör. U.Bilge
Ar.Gör. Caner Çakır
Ar.Gör. A.Rıza Çalut
Ar.Gör. Perran Gülay
Ar.Gör. Sıtkı Onur
Ar.Gör. Süha Şenol
Uzman Zeynep Kınık

İşletme Fakültesi

Prof.Dr. Zafer Başak
Prof.Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Prof.Dr. Cudi Tuncer Gürsoy
Doç.Dr. Ahmet İpekçi
Doç.Dr. Zafer Tunca
Dr. Ali Ş.Kıran
Dr. Rebii Tınmaz
Ar.Gör. Sadun Abaç
Ar.Gör. Abdurrahman Arıman
Ar.Gör. Hakan Gökşahin
Ar.Gör. Ömer B.Kutlu
Ar.Gör. Hakan Özgür
Ar.Gör. Deniz N.Özil

Kimya - Metalürji Fakültesi

Dr. Şafak Türkay
Ar.Gör. Kudret Beritan
Ar.Gör. Haluk Erşen
Ar.Gör. Fatih Tanverdi

Makina Fakültesi

Prof.Dr. İlhan Birkan
Prof.Dr. Şefik Güleç
Prof.Dr. İlhami Karayalçın
Prof.Dr. Kemal Onat
Prof.Dr. İ.Hakkı Öz
Doç.Dr. Celal Batur
Doç.Dr. Şevket Bakır
Doç.Dr. Taner Özkaynak
Doç.Dr. Tuncer Toprak
Doç.Dr. Kemal Tuzla
Dr. A.Haluk Türkmen
Ar.Gör. Pınar Arık
Ar.Gör. Ahmet Dinçer
Ar.Gör. Ali Gülhan
Ar.Gör. Feridun Hamdullahpur
Ar.Gör. Muammer Kantarcı
Ar.Gör. Sedat Tardü
Ar.Gör. Asuman Tuzla
Ar.Gör. Kemal Yıllıkçı

Mimarlık Fakültesi

Prof.Dr. Sina Berköz
Prof.Dr. Tulu Baytın
Dr. Ahmet Vefik Alp
Dr. İsmet Kılıçarslan
Dr. Tülay Kılıçarslan
Dr. Yalçın Özüekren
Dr. İbrahim Şanlı
Dr. Ünver
Ar.Gör. Servet Aktan
Ar.Gör. Abdullah Erençin
Ar.Gör. İnci Ertürk
Ar.Gör. Sema Kubat
Ar.Gör. Göktuğ Vensürel

KARADENİZ ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr. Uğur Ertan (Elek.Müh)
Doç.Dr. Şevki Hoşağası (Elek.Müh)
Doç.Dr. Vedat Batu (İnş - Mim)
Doç.Dr. Aydın Dumanoğlu (İnş - Mim)
Doç.Dr. Yusuf H.Önen (İnş - Mim)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Eczacılık Fakültesi

Prof.Dr. Cemal Omurtay
Y.Doç.Dr. Süheyla Baykara
Ar.Gör. Füsun Barlas
Ar.Gör. Mehmet Domaç
Ar.Gör. Celal Işlak
Ar.Gör. Sevim Kalay
Ar.Gör. Necati Rollas
Ar.Gör. İmran Tümerdem
Ar.Gör. Harika Yazıcı

Güzel Sanat Fakültesi

Ar.Gör.Dr. İmran Gezer

Basın - Yayın Y.O.

Ar.Gör.Dr. İsmail Sandıkçıoğlu
Ar.Gör. Koray Düzgören

MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ

Atilla Özkırımlı (Dev.Kons)

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Y.Doç.Dr. Cevat Karataş (İİBF - Eko.)
Y.Doç.Dr. Sevinç Yavuz (Mimarlık)
Dr. Haluk Balkan (Endüstri)
Öğ.Gör. Alpay Özdural (Restor.)
Öğ.Gör. Okan Üstünkök (Restor.)
Öğ.Gör. Mehlika Balkan (Y.Dil.O.)
Ar.Gör. Nezih Kaya (Elektrik)
Ar.Gör. Zeynep Tahiroğlu (Kimya Müh.)
Selahattin Önür (Mimarlık)
Y.Doç.Dr. Ülgen Gülçat (Müh.Bilimleri)
Doç.Dr. Ünsal Kalaycıoğlu (Gazi - Elekt)

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

Doç. Dr. Bülent Arman (Tıp)

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof.Dr. Y.Ziya Binatlı
Doç.Dr. Haşmet Başar
Doç.Dr. Tuğrul Dirimtekin
Doç.Dr. Hüseyin Yıldız
Y.Doç.Dr. Sinan Demirdöven
Y.Doç.Dr. Nihat Gülçimen
Y.Doç.Dr. Turgut İyioğlu
Y.Doç.Dr. Osman Tekinay
Y.Doç.Dr. Arif Nuri Tunç
Y.Doç.Dr. Mustafa Ünal
Ar.Gör. Mehmet Alkan
Ar.Gör. İbrahim Babayiğit
Ar.Gör. Habip Hamza Erdem
Ar.Gör. Zeynep Gökay
Ar.Gör. Zeki İzci
Ar.Gör. Erhan Kocabaş
Ar.Gör. Ahmet Kotil
Ar.Gör. Selçuk Öğrendil
Ar.Gör. Mustafa Özbay
Ar.Gör. Cüneyt Özteoman
Ar.Gör. Abdülkadir Sav
Ar.Gör. Bilge Taner
Ar.Gör. Adil Uğur Tanrısever
Ar.Gör. İ.Hakkı Tunçay
Ar.Gör. Bülent Türtat
Ar.Gör. İlkgöz
Ar.Gör. Levent

Veteriner Fakültesi

Y.Doç.Dr. Bülent Mutluer

---

* Ar.Gör. Yalçın Yetkin (Atatürk Ü.) ve Prof.Dr. Tahsin Yazıcı (İstanbul Ü.) 1402 sayılı yasaya göre görevlerinden alınmışlardır. Geri kalanların görevlerine idari kararla son verilmiştir.

YOL KAVŞAĞINDA GALİLE

■ Kemal İNAN

Deha'' sözcüğü sokaktaki insanın kafasında biraz bilgisizlik biraz da bir kahraman bulma özlemi sonucunda ''insanüstü'' yetenekleri olan bir kişiyi canlandırır. Oysa gerçek bir dahinin dehası daha mütevazi boyutlara, toplumsal bir oluşum ve birikim içinde yer alan bir insanın boyutlarına indirildiği zaman bir anlam ve değer kazanmaktadır. Bilim tarihindeki dehaları yaşadıkları çağın esprisi içinde algıladığımız zaman, ortaya atmış oldukları yeni görüşlerin gökten zembille inmediği, yaşadıkları dönemin havasında esen bir dönüşüm sezgisinin öğeleri olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle bu yazıda tanıtmak istediğim ve modern bilim adamının prototipi olarak algılanan Galile'yi çağı içinde değerlendirebilmek, onun nasıl bir tarihsel kavşakta yer aldığının anlaşılmasını gerektiriyor. Önce kavşağa varan yolun başına yani Aristo'nun dünyasına dönelim.

ARİSTO'NUN KOZMOLOJİSİ

Kozmoloji, insanların evreni ve bu çerçeve içinde yaşamı nasıl algıladıklarını betimleyen bir sözcük. M.Ö. 384 - 322 yıllarında yaşadığı öne sürülen Yunan filozofu Aristo'nun kozmolojisine göre evren içiçe iki küreden oluşuyor. İçteki küre evrenin merkezinde hareketsiz olarak duran bildiğimiz dünya. Dıştaki küre ise gökyüzündeki tüm yıldızların yüzeyinde yer aldığı ve günde bir kez kuzey - güney ekseni etrafında dönen yıldızlar küresi (celestial sphere). Yıldızlar küresinin dışında ise hiçbir şey yok. Yok denilince örneğin vakum anlaşılmasın; yok demek kavramsal olarak yok demek. Yani evren sonlu. Evren sonsuz olursa dünya merkez olmayacak (sonsuzun merkezi olmayacağına göre), dünya merkez olmadığı vakit ise Aristo fiziğinin (biraz sonra açıklayacağımız nedenlerden dolayı) hareketi açıklayan temelleri çöküyor. O halde evren sonlu olmak zorunda.

İki küre arasında dünyanın etrafında döndüğü bilinen güneş, ay ve diğer beş gezegen: Merkür, Venüs, Merih, Jüpiter ve Satürn var. Güneşin dünya etrafında bir günde dönen dairesel yörüngesi her gün yer değiştiriyor; bu yörünge üzerinde bir referans noktası alırsak bu nokta ekliptik denilen başka bir dünya

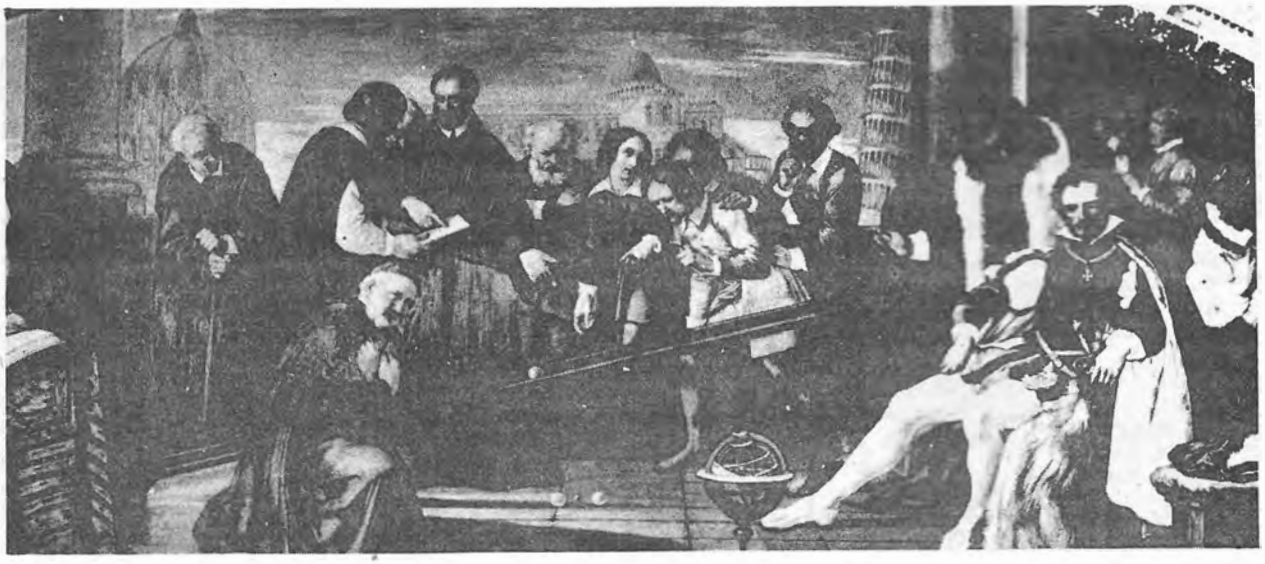

1841 yılında G.Bezzuoli tarafından yapılmış olan bu tabloda Galile'nin Pisa'da öğretim üyesi iken gerçekleştirdiği bir deney sahnesi canlandırılıyor. Tablonun sol ve sağ kenarında Galile'nin karşıtları görülüyor. Soldakiler Aristo'nun kitabına eğilmişler. Sağda ünlü Prens Giovanni de Medici görülüyor. Ortada, Galile, öğrencileri arasında eğik düzlemde bilya yuvarlanması deneyi yaparken görülüyor (Galile, tablonun orta - solundaki en uzun boylu kişidir).

Eski çağlarda kabul edilen yermerkezli evren modeli. Her gezegen için saydam bir küre varsayılıyor. Dünya, merkezde yer alıyor ve dört Aristo elemanından oluşmuş (toprak, su, hava ve ateş). En içteki küre Ay'ın. Ondan sonrakiler dışarıya doğru, sırayla, Merkür, Venüs, Güneş, Merih, Jüpiter ve Satürn'ün küreleri. Ondan sonra yıldızların üzerinde bulunduğu küre geliyor. Bu resim 1539'da Antwerp'te yayınlanan "Cosmographia" adlı kitaptan alınmıştır.

merkezli yörünge üzerinde yılda bir kez dönüyor. Benzer durum ay için de geçerli; bu kez bir yıl yerine bir aylık dönem söz konusu. Sistemin en zorunlu öğeleri güneş ve ay dışındaki gezegenler. Çünkü bu gezegenlerin günden güne hareketi izlenirse zaman zaman bir geriye dönüş hareketi gözleniyor, yani uzun dönemdeki hareket bir daireye benzemiyor.

Olayın Aristo zamanında açıklandığı biçimi iki küre arasındaki gök cisimlerini içine alan kalın kürelerin yer aldığı basit ve inandırıcı bir mekanizma. Dünya dışındaki bütün küreler belirli noktalardan birbirlerine bağlı ve hepsi dıştaki yıldızlar küresi ile beraber dönerken aynı zamanda farklı eksenlere göre farklı hızlarda ikinci bir dönüş daha yapıyorlar. Bu basit model özellikle beş gezegenin gözlenen hareketine iyi uymadığı için sonraları ünlü astronom Ptoleme (Mısırlı mı, Yunanlı mı olduğu açık değil, M.S. Birinci Yüzyılda yaşadığı sanılıyor) mekanizmada bazı basit değişiklikler yapıyor. Gezegenlerin uzun dönemli hareketi, merkezi dünya olan bir dairenin üzerinde farklı hızla dönen diğer bir daire ile açıklanıyor. Ya da bazı gezegenler için merkezi dünya olmayan eksantrik dairesel yörüngeler deneniyor. Gözlemler ile modelin uyuşabilmesi için model gitgide karışıyor ve 16. yüzyılda model arapsaçı gibi karışık bir durumda. Modellerde değişmeyen özellik hareketlerin hep daireler ile ifade edilmiş olması. Bunun nedeni ise aşağıda açıklayacağımız Aristo'nun fiziğinden kaynaklanıyor.

Aristo, fiziği ikiye ayırıyor: Dünyadaki ve göklerdeki fizik. Dünya ağırlık sırasına göre dört elemandan oluşuyor: Toprak, su, hava ve ateş. Dünyadaki fiziğe göre doğal hareket bir düz çizgi üzerinde dünyanın merkezine doğru. Ağır elemanlar daha hızlı hareket ettikleri için en altta toprak, üstünde su, üstünde hava ve nihayet göklere doğru yayılan ateş var. Öte yandan göklerdeki fizikte doğal hareket dairesel yörüngeler üzerinde. Aristo, boşluğu (vakum anlamında) kabul etmediği için gök cisimlerinin araları —ancak 20. yüzyıl başında Einstein tarafından temizlenen— eter denilen nesne ile dolu. Aristo fiziğine göre bir cisim üzerinde kuvvet uygulanmazsa doğal (dünyanın merkezine doğru) hareketini yapar ve yere düşünce durur. En zorlandığı konu ise eğik atış (ok atışı). Çünkü ok yaydan fırladıktan sonra üzerine bir kuvvet uygulanmadığı için hemen yere düşmesi lazım. Bunun için önerilen açıklama şöyle: Okun arkasında bir vakum oluşma eğilimi olduğu için bu boşluk sürekli olarak hava ile dolar ve böylece oka arkadan dolan hava kuvvet uygular ve onu ileri iter!

Yukarıda ana hatları ile açıkladığımız kozmoloji kendi içinde tutarlı ve bu yönü ile kapalı bir sistem. Gökler tanrıların alanı olduğu için buradaki hareketler sonsuza dek süren kusursuz hareketler. Uzay, Newton'un dünyasında olduğu gibi nötr değil, yani cisimlerin hareketi uzayın neresinde olduklarına bağlı (ilginç bir biçimde Einstein kozmolojisinde de uzayın nötr olmaması ve Aristo kozmolojisindeki gibi "kuvvet" kavramını açıklayıcı bir rolü olmaması bu iki kozmolojinin Newton'dan farklı bir metafizik anlayışındaki akrabalıklarını ortaya koymakta).

Aristo astronomisinin kullandığı ve gözlemler ile önemli ölçüde uyum sağlayan bilgiler çok daha önceden bilinmekteydi. Bu bilgilerin bir bütünsellik içinde sistematik bir yapıya kavuşması ve kürelerden oluşan somut bir mekanizma ile açıklanabilmesi kozmolojik bir niteliğe kavuşmasını sağlamıştır.

NEWTON'A DOĞRU

13. yüzyıla kadar bir uygarlık birimi olarak Batı dünyası diye bir birim yoktur. Batılı tarihçilerin Yunan ve Roma'ya köprü kurabilmek için Karanlık Çağ olarak adlandırdıkları dönemde Hıristiyan dünyası Yunan ve Roma uygarlıklarından haberdar değildi. Bu uygarlıkların sürekliliği İslam dünyası içinde yer almıştı. Rönesans'tan sonra Aristo da dahil olmak üzere Yunan ve Roma uygarlıklarının düşün yapıtları Arapçadan Latinceye çevrilmekteydi. Bu bağlamda Aziz Thomas Aquinas'ın (1225 - 1274) Katolik Kilisesi'nin dönüşümünde önemli rolü vardır. Aquinas, kısaca "Filozof" olarak adlandırılan Aristo'nun kozmolojisi ile Hıristiyanlık dininin dünya görüşünü birleştirmeyi başaran kişidir. Bu, Aristo ile İncil ve Tevrat arasındaki görüş farklılıklarını uzlaştırmak gibi zaman zaman ciddi zorluklara yol açan sorunlar doğuruyordu. Örneğin Aristo'da

kendi kendine dönmeyi başaran gök cisimleri artık melekler tarafından itilerek döndürülüyordu. Yine bu bütünleşme Katolik Kilisesi tarafından benimsenmiş ve Katolik Kilisesi 16. yüzyıla kadar Avrupa'daki bilimsel yaşamın öncülüğünü ve denetimini gerçekleştiren kurum olmuştur. Katolik Kilisesinin bu denetlemeyi yerine getirirken ana kaygısı bilimsel çalışmaların, düzenin temel inançlarını oluşturan kozmolojik anlayışla çelişkilerinden kaynaklanmaktadır.

Aristo'nun kozmolojisi, daha önce de değinmiş olduğumuz gibi, aşılması zor, kapalı ve iç tutarlılığı güçlü bir düşünce sistematiği oluşturuyordu. İlk sorun dünyayı kendi etrafında döndürebilmekti. Gerçekten de eski Yunan'da olduğu gibi Hıristiyanlıkta da yıldızların yer aldığı küre sabit dururken merkezdeki dünyanın kendi etrafında dönebileceği görüşü dile getirilmişti. Bu görüş Aristo çerçevesinde şöyle eleştiriliyordu: Uçurumdan aşağı bir taş atılırsa dümdüz aşağıya düşüyor. Halbuki dünya dönüyor olsaydı taş dümdüz aşağıya düşmez, bu süre içinde dünyanın dönmüş olduğu mesafe kadar farklı bir yere düşmesi gerekirdi.

Bu eleştirinin çürütülmesi Aristo fiziğinin aşılarak üzerinde kuvvet uygulanmayan bir cismin sabit başlangıç hızında ilerleyeceği ilkesine dayanmaktaydı. Uçurumdan atılan taşın başlangıçta dünyanın dönüş yönünde ve hızında bir hız bileşeni olduğuna göre taş dünya ile beraber dönmektedir ve dünya üzerinde olayı gözleyen bir gözlemci taşı dümdüz aşağıya düşüyor olarak görecektir. Hernekadar bu görüşü destekleyen deneysel sezgiler çağın gerçek pratiğinin kaynaştığı (ve denize göre hareket halinde olan) gemiler içinde kazanılmışsa da gerçek dönüşüm daha genel bir soyutlama sürecini gerektiriyordu.

İkinci önemli sorun Kopernik'in yaptığı gibi Aristo kozmolojisindeki dünya ile güneşin yerini değiştirmekti. Bu masum görünümlü değişiklik dünyanın evrenin merkezinde olma ayrıcalığını ortadan kaldırıyor ve dolayısı ile Aristo'nun hareketi açıklayan ilkelerine yeni seçenekler bulmayı gerektiriyordu. Eğer dünya da diğer gezegenlerden farklı olmayan bir gök cismi ise hareket nasıl açıklanacaktı? Kopernik'in bu soruya getirdiği yanıt büyük ölçüde Aristo görüşünün çerçevesinde kalmıştır. Kopernik'e göre en ağır eleman olan toprak kendine doğru sırası ile diğer ağır elemanları çeker. Bir cismin dünyanın merkezi doğrultusunda düşmesi, dünyanın evrenin merkezi olmasından değil, kendinin de en ağır eleman olan topraktan oluşmasıdır. O halde benzeri durumlar diğer gezegenler için de geçerlidir.

DISCORSI
E
DIMOSTRAZIONI
MATEMATICHE,
intorno à due nuoue scienze
Attenenti alla
MECANICA & i MOVIMENTI LOCALI,
del Signor
GALILEO GALILEI LINCEO,
Filosofo e Matematico primario del Serenissimo
Grand Duca di Toscana.
Con vna Appendice del centro di grauità d' alcuni Solidi.

Galile'nin 1638 yılında Hollanda'da Leyden kentinde basılan "Mekanik ve Yerel Harekete İlişkin İki Yeni Bilim Hakkında Söylemler ve Matematiksel Gösterimler" (Discorsi) adlı kitabının kapağı. Bu kitabın elyazması İtalya'dan gizlice çıkarılmış ve kitap ancak Hollanda'da basılabilmişti.

Aslında Kopernik ve onun izleyicileri arasında yer alan Galile ve Kepler farkında olmadan çok radikal ve herşeyin ve herkesin yerli yerinde olduğu Aristo kozmolojisini kökünden sarsan bir görüşü benimsemişlerdi. Çünkü bir kez dünya evrenin merkezindeki ayrıcalığını kaybedince Aristo fiziği çöktüğü gibi sonlu olması gereken evrenin sonsuz olmaması için hiçbir neden kalmıyordu. Nitekim Kopernik'ten bir iki yüzyıl sonra yıldızlar kümesinin kaybolduğu, dünya gibi güneşin de ayrıcalığını kaybetmiş olduğu ve sonsuz bir evrenin içinde kozmik bir toz parçası gibi savrulduğu, Aristo anlayışı içinde inanılamaz ve kabul edilemez yeni bir kozmoloji artık egemenliğini kabul ettirmişti.

Son olarak bu dönüşüm içinde Kepler'in de oynadığı role kısaca değinelim. Kopernik'in Ptoleme sistemine temel eleştirisi kendi neo-Eflatuncu anlayışından kaynaklanıyordu. Eflatun'un idealar dünyasına öncelik veren bu anlayış matematiksel soyutlamaya ve bu soyutlamanın (zarif ve indirgeyici) kusursuzluğuna olan inancı simgelemekteydi. Matematiği çok iyi bilen bir astronom olan Kopernik Ptoleme'nin ayak-üstücü, tamiratçı açıklamalarına karşı çıkıyor ve olayı çok daha basite indirgeyebilecek bir mekanizma arıyordu. Ne var ki, güneşi merkeze bile almış olsa kurmuş olduğu yeni mekanizmanın deneysel gözlemler ile uyum halinde olabilmesi başka bir Aristo'cu inancı ile, yani yörüngelerin doğal hareketin örneği olarak alınan daireler olması varsayımı ile çelişmekteydi. Bu nedenle gereken uyumu sağlamak için yapmak zorunda kaldığı değişiklikler en az Ptoleme'ninki kadar karışık ve sağlanan uyum ise pek de parlak değildi. Bu yönde ileriye doğru atılan önemli bir adım Kepler'e aittir. Kepler yörüngelerin daire değil elips olduğu varsayımından hareket etmiş ve ünlü yasalarından birinde elips üzerinde dönen gökcisminin sabit bir hızla hareket etmediğini ortaya atmıştır. Kuvvet uygulanmadan yer alan doğal hareketin, Aristo kozmolojisinde, bir daire olduğu düşünülürse. bu yeni ivmeli eliptik hareketin ancak belli bir kuvvetin etkisi ile yer alabileceği görüşü, kısa sayılacak bir evrimsel süreçten sonra, Newton un tüm hareketi gök cisimlerinin arasında yer aldığı varsayılan çekim kuvveti tarafından açıklaması ile noktalanmıştır.

KAVŞAKTAKİ GALİLE

Türkçede kısaca Galile olarak bilinen Galileo Galilei 1564 yılında bugünkü kuzey İtalya bölgesine düşen Pisa kentinde doğdu. Babası bir zamanlar varlıklı ama sona doğru parasal durumu bozulan bir matematikçiydi. Önceleri babasının zoru ile tıp tahsiline başlamış olan Galile bir nedenle Arşimet'in yapıtları ile tanıştıktan sonra kararını değiştirdi ve çalışmalarını matematik ve doğa bilimi alanlarına kaydırdı.

Daha öğrenciliğinden tartışma seven ve iğneleyici bir dile sahip olduğu söylenen Galile'nin, öğrencileri ağzının içine baktıran bir hocalık yeteneği vardı. Bu yeteneğin diğer ve önemli bir boyutu da dönüşen bir kozmoloji anlayışının arifesinde bilim dünyasında yer alan yeni bakış açılarını, teknik kalıpların ve de bilimin prestij simgesi olan Latince dilinde yazma geleneğinin dışına çıkarak daha geniş bir çevre tarafından anlaşılabilmesine katkıda bulunması oluşturur. Aslında Galile'

nin yer aldığı dönüşüm içindeki en büyük katkısı o sıralarda Hollanda' da yapılmakta olan teleskopun ilk prototiplerini yaparak insanların gökyüzünde olan biteni ayrıntılı bir biçimde görmesine olanak sağlamasıdır. Bu olanak ve Galile'nin bu konu üzerindeki gözlemlerini (özellikle Kopernik sistemine küçük ölçekte bir model oluşturabilecek Jüpiter ve etrafında dönen dört uydusuna ilişkin olanları) dile getirmiş olması evren ile ilgili Aristo'cu önyargıların yıkılmasına ve yeni sezgilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Katolik Kilisesini endişelendiren de bu karşı - sezgilerin yayılması olmuştur. Katolik Kilisesinin belli bir kuramı deneysel verilere uydurabilmek için yapılan matematiksel (ya da geometrik) ek varsayımlara hiçbir itirazı olmamıştır. Temel kaygı, yaklaşımların basit bir geometrik varsayımdan öte, gerçeklikle bire bir ilişkili olduğu öne sürülen (ve Aristo kozmolojisi ile taban tabana zıt) yeni mekanizmaları içermesidir. Aslında Kopernik de, Galile de egemen kozmolojik görüşe getirdikleri karşı görüşleri sağlıklı bir biçimde kanıtlayamamışlardır. Ama gitgide derinleşen bir kuşkunun öncüsü olarak yeni bir anlayışın ilk sezgilerini yaygınlaştırmışlardır.

Galile'nin diğer önemli bir katkısı mekanik dalında olmuştur. Cisimlerin ağırlıkları ile ters orantılı bir süre içinde düştüklerini öneren Aristo anlayışına karşı çıkan Galile, havanın direncinden kaynaklanan bu yanılgıyı çürütebilmek için en dik 6 dereceyi bulan eğik bir kanal içinde madeni bilyaları yuvarlamış ve bu deneylerinden birkaç sonuca varmıştır. İlk olarak belli bir eğim için yuvarlanma mesafesinin yuvarlanma süresinin karesi ile orantılı olduğunu kanıtlamıştır. İkinci olarak da mesafe aynı olduğu sürece farklı ağırlıktaki bilyaların aynı süre içinde dibe vardığını gözlemlemiştir. Zaman ölçebilme olanağını ancak görece ilkel sayılacak su saatleri ile yapabilen Galile bu gözlemlerini eğik düzlemlerde —ki bilya daha yavaş yuvarlanmaktadır— yaptığı deneylerle sınırlamak zorunda kalmış ve bu sonuçların serbest düşüş için genelleştirilebileceği varsayımının ötesine geçememiştir. Böylece Galile serbest düşüşün sabit ivmeli bir hareket olduğunu ve düşüş süresinin (hava direncinin ihmal edilmesi ile) cismin ağırlığından bağımsız olduğunu (hemen hemen) kanıtlamıştır. Bu deneylere ilişkin olarak Galile'nin diğer önemli bir gözlemi yokuş aşağı yuvarlanan bilyanın dipteki düzleme geldiğinde durmadığı ve hemen hemen sabit bir hızla yatay hareketine devam ettiğidir. Aslında son derece basit olan bu gözlem Galile'nin Newton' un üç aksiyomundan biri olan ve üzerine kuvvet uygulanmayan bir cismin sabit bir hızla doğrusal hareketini sürdürdüğü soyutlamasını yapmasını sağlamıştır. Daha önce de açıklamış olduğumuz gibi bu soyutlama dünyayı Aristo'ya rağmen döndürebilmek için büyük önem taşıyordu. Bunun yanısıra Aristo mekaniğinin en zayıf noktasını, eğik atış sorununu, Galile, bu soyutlaması sonucunda sağlıklı bir noktaya vardırmıştır.

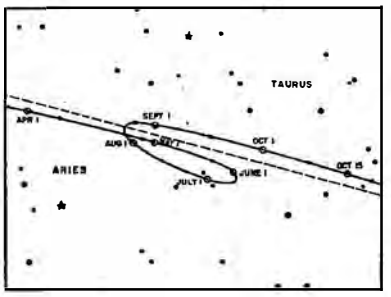

Merih gezegeninin izlenen hareketindeki gerİye dönüş olgusu. Kesikli olarak gösterilen çizgi Güneşin üzerinde hareket ettiği ve ekliptik denen dairesel yörüngeyi gösteriyor. Siyah çizgi ise Merih'in üzerinde hareket ettiği yörünge.

Serbest düşüş konusuna ilişkin olarak Aristocu skolastik düşünceye zaafı olan Galile'nin insan boyutuna uygun bir deha örneğinden, bir düşünce deneyi'nden söz edelim. Mekanik konusunda 1638 yılında yayımlamış olduğu "Mekanik ve Yerel Harekete İlişkin İki Yeni Bilim Hakkında Söylemler ve Matematiksel Gösterimler" adlı kitapta Galile' nin yeni bakış açılarını getiren Salviati ile bağnaz bir Aristocu olan Simplicio arasında yer alan diyalog şöyledir:

Salviati — Farklı hızlarda düşen iki cismi ele alalım. Eğer bu iki cismi şu veya bu şekilde birleştirirsek hızlı düşen yavaş düşeni hızlandıracak ve yavaş düşen de hızlı düşeni yavaşlatacaktır. Bu konuda hemfikir miyiz?

Simplicio — Bittabi.

Salviati — Fakat eğer bu doğruysa ve [Aristo görüşüne uygun olarak] ağır olan taş diyelim 8 hızı ile düşüyorsa, hafif olanı ise 4 hızı ile düşüyorsa, bu durumda bu taşlar birleştirildiği zaman beraberce düşme hızları 8'den az olacaktır; ama taşlar birleştirildiği (birbirine bağlandığı) zaman 8 hızı ile düşen taştan daha ağır olacaktır. O halde daha ağır olan bir cisim hafif olandan daha yavaş bir hızla düşmüş oluyor ki bu da senin [Aristocu] varsayımın ile çelişiyor. Böylece, gördüğün gibi senin ağır cisimlerin hafif cisimlerden daha hızlı düştüğü varsayımından hareket ederek, [tam tersini] ağır cisimlerin daha yavaş düştüğünü göstermiş oldum.

Simplicio — Vallahi şaşırdım... Bu benim anlayışımı aştı.

Galile'nin engizisyon mahkemesinin şimşeklerini üstüne çeken 1632 tarihli astronomi kitabının adı "İki Büyük Dünya Sistemi Üzerine Diyaloglar"dır. Kitapta Kopernik sistemini savunan ve bu görüşü teleskopunda yapmış olduğu gözlemler ile destekleyen bir anlayış yine basit bir dille Simplicio ile Salviati arasındaki (araya açık kafalı, iyi niyetli ve öğrenmeye hevesli Sagredo'nun da girdiği) diyaloglar ile verilmektedir. Galile'nin engizisyona karşı direnmeyip tövbekâr bir tavır almasında evrenin sonsuz olduğu görüşünü ortaya atması nedeni ile 1600 yılında yakılarak idam edilen İtalyan filozofu Giordano Bruno'nun idamının da herhalde rolü olmuştur. Kaldı ki oldukça kapsamlı bir bilgiye sahip olan Katolik Kilisesi otoritelerinden Kardinal Bellarmino'nun Galile'nin teleskoptaki gözlemlerinin doğru olabileceği ama bu gözlemlerin Kopernik'in sistemine kesin bir kanıt olamayacağı yönündeki görüşü yanlış değildir. Aristo kozmolojisi şiddetli darbeler yemektedir ama 1800 yıl dayanıklılığını sürdürmüş olan bu kapalı düşünce sistemi gerçek yenilgisini ancak aynı iç tutarlılığa sahip ve kapalılıkta olan Newton sistemi karşısında alacaktır.

Bu yazının sınırları içinde Galile'nin bilime olan katkılarının tümünden söz edemedik. Zaten amacımız da bu değildi. Amacımız dönüşen bir çağ ve bu çağ içinde Galile'nin oynamış olduğu role değinmekti. Galile'nin temel katkısı olarak vurguladığımız nokta Aristo' dan Newton'a geçiş sürecinde evreni algılayan sezgilerin dönüşmesine olan katkısıdır. Bugün en azından bilim adamlarının görüşüne göre, Newton kozmolojisinden Einstein kozmolojisine geçtiğimiz varsayılıyor. Acaba evreni algılama sezgilerimiz de dönüştü mü? Küçük bir azınlık dışında sanmıyorum. Nedeni sorulmaya değer. ■

HASAN HÜSEYİN'İN ŞİİRİ ÜZERİNE

■ Vecihi TİMUROĞLU

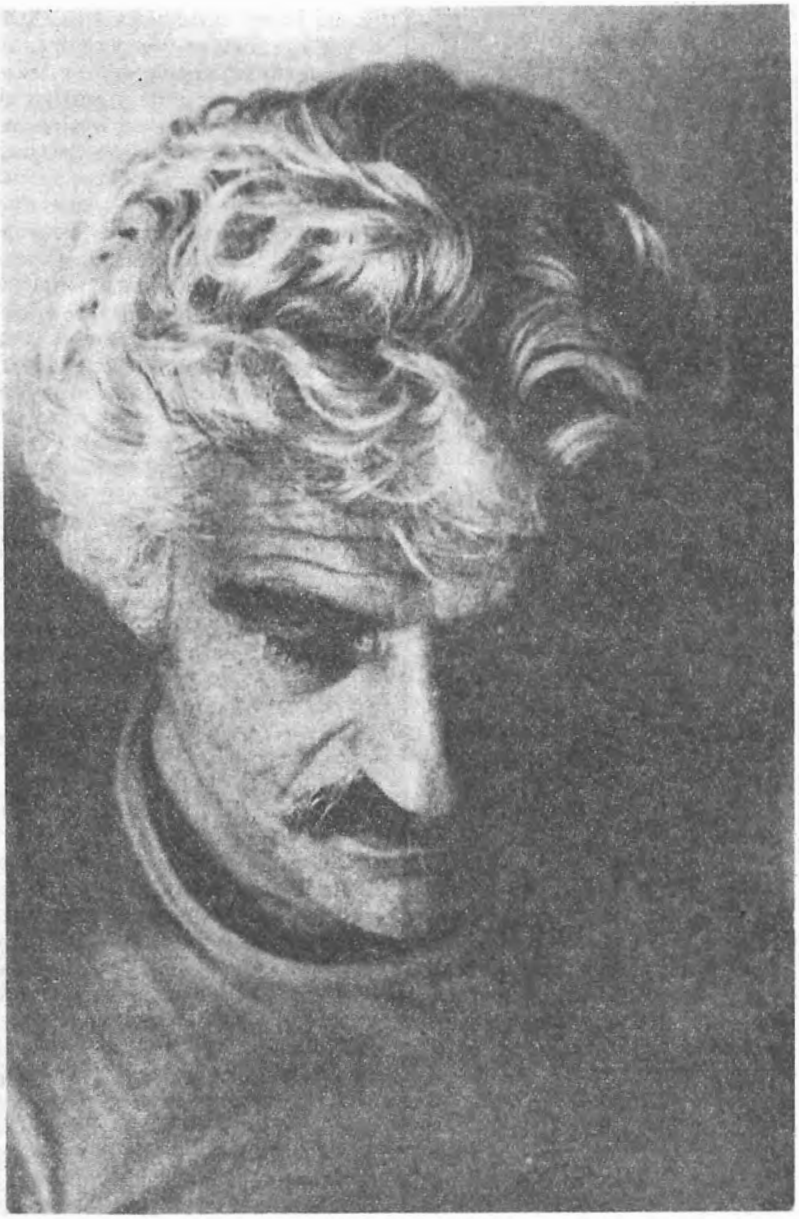

"ve alttan bakıyorum dünyaya / taban ağır / taban sancılı / taban kızgın / ve kalabalık"

28 Şubat 1984 Salı günü, Ankara'da, öğlen namazı sırasında Maltepe Camisi'nin avlusunu dolduran kalabalığı değerlendirmeye kalkanlar, o topluluğun yüzde sekseninin gençlerden oluştuğunu göreceklerdi. Bu gençler, şair Hasan Hüseyin'in cenazesine gelmişlerdi. Namaz kılınana değin, cenazenin başında ikişer ikişer nöbet tuttular. Bu bakımdan, çok anlamlı bir cenaze töreniydi. Benim için, gençliğin ilgisinin ve davranışının "kendi şairine sahip çıkması"ndan başka bir yorumu yoktu.

Hasan Hüseyin, şiir üzerine çok konuşmuştu, çok yazmıştı. Nitelik'in 1983 Eylül derlemesinde, onun portresini çıkarırken bu konuşmaların ve yazıların yerlerini, içeriklerini belirtmiştim. Burada, bu konuşmaların ve yazıların birbirlerinden "**Meramın kaymak değil / yâri görmeye geldim**" dizelerinin bu gerçeği, çok açık biçimde vurguladığını söylüyor. Bu dizeler, bir maninin söylenmek istenen duygunun ve düşüncenin açıklandığı son iki dizesi-olmadığını belirterek söze başlamak istiyorum. Gençlik, bu konuşmalarda ve yazılarda savunulan şiirin özüne sahip çıkmıştı. Bu yazımda, o konuşmaların ve yazıların en açığı olan ve Hasan Hüseyin üslubunu en iyi yansıtan "Bir Başka Pencereden" adlı yazısını esas alacağım.[1] Hasan Hüseyin, özeleştirisini yaparken de sanatın "ölümü korkutmak" çabası olduğunu söylemektedir.[2] Evrensel ölüme karşı boynumuzun kıldan ince olduğunu söylüyor. Evrensel ölüm kavramıyla, canlının yaşamsal niteliklerinin, canlıyı yaşatan tüm organlarının örgensel işlevlerinin yitirilmesini murat ediyor. "**Yaşayanlar ölür bir gün**" diyerek bu gerçeği belirtiyor. İşte sanat, bu doğa yasasını geçersiz kılan bir etkinlik oluyor. Doğa yasasının dışında, "**toplumsal ölüm - öldürme odakları varsa, ne yapsın sanat?**" diye soruyor adı geçen yazısında. Bu soruyu, yeni bir öz ve yeni bir kılıkla, insan içine çıkmak, biçiminde yanıtlıyor. dir. Hasan Hüseyin, şiire, mani dizerek başlamıştır.[3] Mani deyişinin kendisine sağladığı kolaylıklardan sonuna değin yararlanmıştır. Daha, 1981'de yayınlanmış Filizkıran Fırtınası adlı kitabında, salt maniler yazmıştır: "**kata kata katılmış – sata sata satılmış – bu ne biçim düzen bu – çağ dışına atılmış**". Yedili ölçüyü tutturabilmek için de, üçüncü dizeye, zorlayarak ikinci bir 'bu' adlığını yerleştirmiştir.[4] Hemen her şiirinin daraldığı yerde, bu

mani deyişine yönelir ve şiirin çağıldayışını sağlar: "**yana yana kül oluşum – külde çiçek açışım – özlemim susuzluğum kaçışım benim – kocaman dünyam benim**".[5]

Hasan Hüseyin, "sanatın gününe tanıklık etmesini" çok farklı biçimde anlıyor. Elbette, sanatçı, gününe tanıklık edecektir. Ancak, bu tanıklık, yaratılmış kültürün uzağına düşerek yapılamaz. "Bugün, bize ilkellik gibi görünen her şey, geçmişimizdir bizim, gün'ünümüzdür, gerçeğimizdir. Yılan gömlek değiştirir gibi sıyırıp atamayız sırtımızdan bu gerçeği!... O gerçeğin son halkasıyız biz, bizden sonrakiler de son halkası olacaklar"[6] Bu açıdan, Hasan Hüseyin, şiirini kurarken kendi geleneklerimizden alabildiğine yararlanır. Divan yazınımızın ve halk şiirimizin müziksel uyumu yaratmakta en çok başvurduğu "redif"e, Hasan Hüseyin, en yetkin biçimde başvurur. Elbette, yüzyılların deneyimini zenginleştirmiştir. Kimi zaman, redifleri, klasik biçimde kullanırken kimi zaman dize başlarına alır, kimi zaman da dize ortalarına serpiştirir: "**sürün çocukları dağlara– özlemleri öfkeleri sürün dağlara**", "**Yıllarca sonra dönülmüş bir babaevi sabah – yıllarca aranılmış ve bulunmuş bir yitik eşya gibi her şey**", "**gitmek – nehirlerle yanyana – gitmek – nehirler gibi zor – nehirler gibi çetin – nehirler gibi umutlu**".[7] Bu halk şiiri estetiğini bazen Yunus, bazen Pir Sultan biçeminde yerleştirir şiirine:

"**kanadık toprak olduk – çekildik bayrak olduk – döküldük yaprak olduk – geldik bugüne**".[8] Pir Sultan'ı bol bol kullandığı halde, Alevi Türk geleneklerini bilmediğinden, o yaşamdan çizgiler çizerken, kendi istediği şiirin uzağında kalır biraz. "**bir uzun havadır munzur – mor bir katar gibi düzülüp gider – saz çalar akşamları pir sultan göçmenleri – gönlümün terazisi bozulup gider**".[9] Pir Sultan göçmeni yoktur. Munzur töresini, kendi özgün kültüründen ayırıp Pir Sultan'a yaslamak, söylediğimizin açık kanıtıdır.

Hasan Hüseyin'e göre, sanat, "**geçmişte bilimin anasıydı**". Çağımızdaysa, bilimden beslenmeyen sanatı değerli bulmadığımız kanısındadır. Geçmişte, sanat, bilime nasıl analık etti? Belki, şiirin doğuşuna değinmek istiyordu. Bildiğimiz değiniyle, insan aklının en eski estetik etkinliği müzikle şiirdir. İster iş'in, ister dinsel etkinliğin gereği olsun, halkların yazınsal türleri arasında şiir vardır. Diyelim ki, Türk yazın tarihinin gösterdiği gibi, Türk halklarının yazınsal tarihlerinde, şiir tek sanattır. Ama, bunun bilimle ilişkisi nedir? Türk şiiri incelenirse, hiçbir ilişiğinin olmadığı görülür. Ama, Sami halklarının birçoğunda, yazınsal tarihleri gösteriyor ki, şiir, yalnız başına bir sanat türü olarak bulunmuyor, ancak öbür yazınsal türlerle birlikte görünüyor. Bu açıdan bakılırsa, şiir, özellikle ilkel toplumların tarihlerinin, büyünün, dinlerin taşıyıcısıdır. Öyle ki, Mezopotamya'nın tüm yasaları, şiir yoluyla yazılmıştır. Bu, acaba, şiirin en basit kültür olduğunu ve kültürü basit halkların şiir yoluyla anlatımı daha kolay belleklerini mi gösteriyor? Bu ilk kültürler, biçimle öz arasındaki vazgeçilmez ve yadsınamaz diyalektik ilişkiyi de çok açık biçimde belirtiyor. Biçimsel söz, düz sözden daha etkili oluyor zihin üzerinde. Biçimsel olan, özün belleğe kazılmasında en büyük yardımcıdır. Ölçü, uyak, ses benzerlikleri, hecelerin açıklık ve kapalılık durumlarına ya da sayısal eşitliklerine göre dizilmeleri, düzenli vurgulama, seslerin dize içinde uyumlu dizinleri, dizelerin bunlara bağımlı birlikleri, şiirin dış yapısını (biçimini) oluşturmuşlardır. Daha doğrusu, koşuğun öğeleri, müziksele ve resimsele yardımcı oluyor. Eski Yunan'da, çiftçiler için çıkarılan yönetmeliklerin koşukla yazılması, Babil'de Hamurabi Yasaları'nın uyaklı olması, kutsal kitapların eşsiz bir uyaklılık ve ses uyumu göstermesi, ilkel kültür düzeyindeki halkların biçimsel sözleri kolaylıkla kavradıklarının kanıtıdır. (Bu, biçim ve içerik bütünlüğü ilkesinin ne denli doğru olduğunu da göstermiyor mu?)

Hasan Hüseyin, şiirin somut olduğunu ısrarla belirtir. "Yıllardır yazar, çizer, söylerim: Bilineni bilinmeze, görüneni görünmeze, duyulanı duyulmaza, kısacası somutu soyuta itmek değildir Şiir'in işi. Tam tersi: Bilinmezi bilinir, görünmezi görünür, duyulmazı duyulur, duyumsanmazı duyumsanır, algılanamazı algılanabilir yapmaktır!..."[10] Hasan Hüseyin, Türkçe'de, cançekişenlerin konuşma çabalarına "gargaraya düşmek" dendiğini söyleyeyerek, Lukacs'tan, Fischer'den, Gramsci'den, Plekhanov'dan, Caudwell'den, Lenin'den söz ederek şiiri gargaraya getirmemek gerektiğini vurgular. Şiirin özdeyiş, atasözü vb. sözlerle ilişkisi olmadığı üzerinde ısrarlıdır. Kendi şiirini de bu yordamla kurar. Ona göre, bir özdeyiş, bir atasözü, ilk sunuluşta, ilk okunuşta anlaşılmalıdır. Bunun koşulu da, şiirin dilini "simgesellikten" kurtarmaktır.[11] Yani, Hasan Hüseyin için, somuta varmanın tek yolu simgesel dilden kurtulmaktır. Kuşkusuz, somutluk, her zaman simgeselliğin karşıtı değildir. Özellikle, özel karşısında, geneli yadsıyarak somuta daha çok yaklaşabiliriz. Örneğin, matematik ve fizik bilimler bu yolla, en büyük sorunlarını çözebilmişlerdir. Hasan Hüseyin'in şiiri, dilin bu olanaklarını kullanmaktan çekinir. O, her zaman en açık yazmayı denemiş ve bunu da başarmıştır. Onun sık sık iğretilemeye başvurması, Asım Bezirci'nin söylediği gibi, sembollerle konuşmayı sevmesinden değildir. Hele, iğretileme yapmak simgesel olmak anlamını taşımaz. İğretileme, Türk şiirinde, bir bezemedir. Hasan Hüseyin de, iğretilemeyi, şiirinde betimleme gücünün bir aracı olarak kullanır. Bu yolla, şiire dışarıdan yük vurulmasını önlemiş olur. Çünkü, onun savına göre, —ki doğrudur— düşün ve anlam, hiçbir zaman, şiire dışarıdan yüklenemez. İşte, Kızılırmak'ta, çok simgesel görünen şu dizeler, doğrudan ifadelerdir: "**uyan ey köşem bucağım – kırıkkolum iğriboynum sağırkapım dilsizim – vaktidir direnmenin – vaktidir şimdi – karataşın göbeğinde güzel gün – karataşın göbeğinde mutluluk – karataş çatladı çatlayacak!**" Bu dizelerde, simgesel olan hiçbir şey yoktur. En simgesel olarak görünen "karataşın çatlaması", halk dilinden alınmış, açık seçik bir deyimdir. Deyimlerle simge yapılamaz. Çünkü, onların anlamları yaygınlaşmıştır. Asıl soyut olan onlardır ama anlamları belirlilik kazandığından, simgeselliklerini de yitirmişlerdir. "Karataş", dinde kutsallığı olan bir taş. Sabırtaşıdır. Halkın sabrının taşmak üzere olduğu söyleniyor. Yalınlık, onun en büyük çabasıdır. "Taşın çatlaması"da olanaksızın olanaklılaşmasıdır.

Bir yerde, onun somuttan anladığı, anlaşılır olmaktır. Bunun yolu da nesnelere yaslanarak betimleme yapmaktır. Örneğin, "yeşili yeşil olarak değil, yaprak olarak anlatmak"tır şiirseli yakalamak. "**tanığımdır bol yıldızlı geceler – tanığımdır yabangülü şafaklar.**"[12] İlk kitabı olan Kavel'de, vardığı bir ilkedir bu. Nesnenin niteliklerini nesneyle verirken, şiirinin bir başka özelliği belirir. Kapalı kalmamak, iyice anlaşılır olmak, okunurken zevk alınmak (sevişmenin hazzının sevişme sürecinde alındığı gibi), şiirin köklü niteliğidir.. İyice anlaşılır olmak kaygısı, şiiri yaymasına, uzatmasına yolaçar. Bütün yazdıkları bir yana, bir tek şiirinin kompozisyonunda bile ayrışık (hétérogene) bir

yapı vardır. Bir duyguyu açma çabası, böyle bir yapıya yönelmesini gerektirmiştir: **"harmansonu yangınyeri bu zindanalacası – dağlara kesmiş için – dağlarım oy! – tutkularım oy! tutsaklığım oy! – şimdi tutun beni getirin tutsaklığımdan – şimdi tutun beni götürün tutsaklığıma – ben işte biraz aşk biraz ölüm biraz özgürlük – obur bir ağaç büyür düş topraklarımda – zincir beni alır beni yatırır türkülerde – ve şimdi söyler bu dağlarda bir çoban bir beşik bir gecemenekşesi – dinler nakışlarda bir çift ceylangöz".**[13] Görüldüğü gibi, bir kıta içerisinde bile ayrışık nitelikte bir şiirdir bu.

Hasan Hüseyin, kendi deyimiyle, şiir kayasını yaşamı boyunca kıra kıra, kayanın derinlerindeki elverişli öğeyi bulmak gerekir. Çekici bilinçsiz ve yöntemsiz vurursanız, kayanın tümünü kırmış olursunuz, ama elde ettiğiniz, bir yığın kaya parçasıdır. Şiir, bir işçilik sorunudur, ama bilgiyle, bilinçle, birikimle yapılan bir işçilik sorunu. Yeteneğinizi çalışarak geliştireceksiniz, dizelerinize kan dolaşımı sağlayacaksınız, yürek vereceksiniz, gerilim yaratacaksınız. Şiirin öğeleri, herkesin bildiği imge, simge, benzetme, iğretileme, allegori, uyak - muyak gibi şeylerdir, ama kan dolaşımı, yürek ve gerilim yoksa, içerik koflaşıyor. Şiirde içerik, devrimci - devinik **Öz** ile tutucu **Biçim**'in kapışması sonucu parıldar.[14] Hasan Hüseyin, bu yüzden, ulusal biçemlerin ardına düşmüş ve manisinden türküsüne değin tüm Türk koşuk biçimlerini araştırmış ve kullanmıştır. Bu, onun şiirine nasıl bir katkıda bulunacaktır? Bunu tarih gösterecektir. Ne ki, devrimci - devinik içeriğiyle, Hasan Hüseyin'in şiiri, şairin ölümünde gördüğü ilgiyi ve saygıyı sürekli olarak görecektir.

Sanatta ulusal biçem üzerinde de durmak gerekir (biçem terimini, form karşılığında kullanıyorum, üslup olarak değil). Her şeyden önce, her halkın ortaya koyduğu özgün sanat biçemleri vardır. Sanatta ulusal biçem, işte bu özgün biçemlerin toplamıdır. Bu arada, toplumcu gerçekçi estetik açısından sanat, nesnel gerçekliğin bir yansısıdır. Bu açıdan, ulusal biçemler, bir halkın yaşayışından, toplumsal - ekonomik yapısından, geleneklerinden, ırasından ve ruhsal davranışlarından geçer. Sağcı yazarlar, sık sık, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tutucu bir kapsamda söylediği "ulusal renk"ten söz açarlar. Kaynağında, onların ulusal renk dedikleri, değişmeyen renktir. Oysa, yaşamın durmak gibi bir özelliği olmadığından, çırpınmalarıyla kalırlar. Ulusal biçem içinde en önemli öğe "dil"dir. Bu açıdan, Osmanlıca'ya sahip çıkanların ulusallıkla ilişiklerinin olmadığını söylemek, bilimseli saptamak olur. Hasan Hüseyin'in Türkçe'ye büyük saygısını belirtmek gerekir. Ancak, Hasan Hüseyin'in dünya halklarının yarattıkları ulusal biçemlerle gereği denli tanıştığını sanmıyoruz. Ulusal biçemlerin karşılıklı etkileşimleri, evrensel sanat biçemlerini yaratırlar ve halkların kültürel zenginliklerinin tanışıp karışmasıyla ulusal kültürün zenginleşmesine yolaçarlar. Sanat, türlü biçemleri birleştirerek evrensel boyutlar kazanır. Sanatın en büyük işlevi, bir halkın yaratısını bütün derinliğiyle yansıtmak olduğundan, her sanat yapıtı, çok beşeri öğeler içerir. Bu yolla, ulusal olanın evrenselleşmesi sağlanır. Ulusal'la evrensel'in toplumcu gerçekçilikte çok örgensel bir kaynaşımı vardır. Bu bakımlardan içerik ve biçem ilişkisini incelemek gerekir. Bu gereği anlatamayan hiçbir tartışma, sanatsal çabalarımıza bir katkıda bulunamayacaktır. Sanatta içerik, her şeyden önce, bütün somut belirtileriyle insan, insan ilişkileri ve toplumsal yaşam olmak üzere, özgün yanlarıyla, gerçeğin çeşitliliğidir. Biçem, bu çeşitliliği dışa vuran, betimleyen sanatsal bir çabadır. Sanat yapıtının iç yapısının, kompozisyonunun kuruluşudur. İçeriğin anaöğesi konu ve düşün'dür. Bu yüzden, Hasan Hüseyin, "Ben ahrğ9pomba yapxgt zekslmh, grxpyş txphm'den bir şey anlanıam." diyor. Yani, şiirin işlevi, bir düşünceyi, bir öğretiyi geniş halk topluluklarına ulaştırmaktır (Onun, emekçi halkın yandaşı olduğu unutulmamalıdır). Bu da, ancak anlaşılır olmakla olanaklıdır.

Bir sanat yapıtında, biçem, türlü görüntüler verir. Biçemin köklü öğelerini şöyle sıralayabiliriz: Olaylar dizisi, sanat dili, kompozisyon, anlatım yordamı (söz, ritim, yoğunlaşma, ses uyumu, öğeler arasındaki uyum, renk, çizgi, çizim, ışık, gölge, yapı, sahne düzeni vb.). Biçemi içerikten ayırmak biçemciliğin (formalizmin), içerikle biçemi özdeşleştirmek de doğalcılığın (natüralizmin) erekleridir. Toplumcu gerçekçilik, biçemle içeriği, ne birbirlerinden ayrı düşünmek ne de birbirleriyle özdeştirmek çabasındadır, karşıtı, doğanın, tarihin ve toplumun diyalektiği gereği, bütünleştirmek zorundadır. Hasan Hüseyin, kimi zaman, emekten yana bir şair olduğundan, anlaşılırlığı öne alarak biçemin içerikle olan dengesini yitirir. Ondaki sözcük yinelemesi, bu dengeyi sarstığı gibi, şiirin gövdesinin de hantallaşmasına yol açıyor. Özellikle, yinelenen sözcükleri, sürekli özne, sürekli eylem olarak kullandığından, ya da yinelenen öbeklerin sonuna birer ünlem eklediğinden, bir söylev deyişi kazanır. Bu coşku, onun şiirinin tutunmasında ve dillerde dolaşmasında etkin bir özellik olmuştur. Atilla İlhan'ın imgelerine sevecen bir gözle baktığı halde, Atilla İlhan'ın imgesel dilini kullanmadığından, yaygınlığı yeğlediğinden, Atilla İlhan'dan daha önde bir şair kimliği kazanmıştır, kitlelerin malı olmuştur. Kitleleri ilgilendiren konuları seçmesi de, bu ilgide büyük etkendir: **"alttan bakıyorum dünyaya – taban ağır – taban sancılı – taban kızgın – ve kalabalık – alttan bakıyorum dünyaya".**[15]

Emekçi halkın savaşımında yandaş olan Hasan Hüseyin, bu savaşımda, kendisinden büyük hiçbir şair tanımıyordu. Nazım Hikmet'ten de büyük olduğu kanısındaydı. Hiç kuşkusuz, Nazım Hikmet'in şiiri de biçem yönünden aşılmıştır. Ama, Nazım Hikmet, bütün büyük dünya şairleri gibi, hangi temayı işlerse işlesin, şiirlerinde bir bağdaşıklık yaratmıştır. Bütün dünya yazını da bu bağdaşıklığı (homogene) kabul etmişlerdir. Pablo Neruda da, Şili halkının tarihinden hareket ederek tüm dünya halklarının özgürlüğünü savunan bir evrenselliğe ulaşmıştır. Yani o şiir de bağdaşık bir şiirdir. Böylesi evrensel şairlerin her temadaki şiirleri, yapıca özdeş, nitelikçe aralarında ayrım yapılamayan parçaların kurduğu bir bütünsellik taşırlar. Hasan Hüseyin, şiirimizin yiğit ve mert bir sesi olarak kalacaktır. Bunda hiç kuşkumuz yok. Ancak, yine de Nazım Hikmet'in vadisindeki bir çağlayan, bir duru yeşillik, bir bereket olarak. ■

1- Bir Başka Pencereden, Acılara Tutunmak, 1981 Ağustos, s.7
2- Yazın Dergisi, Mart 1981, s.1
3- Yazın Dergisi, agy.
4- Filizkıran Fırtınası, Bilgi Yayınevi, 1981, s.143
5- Filizkıran Fırtınası, Değişen, s.141
6- Bir Başka Pencereden, agy. s.10
7- Acıyı Bal Eyledik, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, s.18
8- Acıyı Bal Eyledik, agy, s.21
9- Acıyı Bal Eyledik, Kerbela Uzak Degil, s.84
10- Bir Başka Pencereden, agy., s.11
11- agy., s.12
12- Acılara Tutunmak, s.113
13- Kavel, Ocak 1972, 3.Basım, Yayınevi belli değil, Eşkiya, s.26
14- Bir Başka Pencereden, agy., s.20
15- Temmuz Bildirisi, Toplum Yayınevi, Ankara 1965, s.20

DON NEHRİ ARTIK AKMIYOR

■ A.Mümtaz İDİL

Solohov, önce kendi ulusunca sevilen ve sayılan bir yazarın, ancak bu aşamadan sonra evrenselliğe ulaşabileceğine somut bir örnektir.

Bilindiği gibi, 19. yüzyıl geleneksel roman anlayışı, Tolstoy ile birlikte 20. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Ancak, değişen toplumsal koşullar, romanın da birtakım değişiklikler geçirmesini gerektirmiştir. Bir yanda bireyin önem kazandığı romanlar, savaşların ve ekonomik zorlukların karşısında bireysel çıkışlar ararken, diğer yanda Gorki ile birlikte kitlelerin birlikteliği önem kazanmıştır. Gorki bir anlamda Tolstoy'un ardılı sayılabilir, ama her iki yazarın roman anlayışı arasında büyük farklılıklar vardır. Ortak olan belki de tek yön, her ikisinin de konularını geniş halk kitlelerinde odaklaştırmalarıdır. Maksim Gorki, Tolstoy'un çözümün eşiğine kadar getirip bıraktığı karmaşık toplumsal ilişkileri bir bir çözerek, yeni bir edebiyat akımının doğmasına önderlik etmiştir.

Ancak, her yazar kendi çağının sorunlarına eğilebilir, dolayısıyla da çağını aşamaz. Çağını aşan sorunlarla karşılaştığında ya da farkında olmadan bu sorunlara girdiğinde ise yazar, Tolstoy veya Gogol'ün yapıtlarında olduğu gibi ya kalıramanlarını kendi haline bırakır, ya da Çernişevski'de olduğu gibi bir "ütopya" yaratmak zorunda kalır. Gorki'nin mirasını sürdüren Furmanov, Gladkov, Serafimoviç, Ostrovski gibi toplumcu gerçekçi edebiyatın temsilcileri, 20. yüzyılla birlikte önce Ekim Devrimini, ardından I. Dünya Savaşını, ardından İçsavaşı, ardından da II. Dünya Savaşını yaşadılar. Toplumsal koşulların sürekli değişmesi ve yaşanılan günlerin dehşeti, yeni bir edebiyat türünü gündeme getirmiştir: Savaş edebiyatı.

Şolohov da aynı kuşağın yazarı olmasına karşın, Şolohov için salt savaş romancısı demek güçtür. Savaştan etkilenmiştir kuşkusuz, ama romanları yalnızca savaşı ve savaşın getirdiği yıkımları anlatmakla kalmaz. Şolohov'un da, tıpkı Aytmatov'da olduğu gibi, tüm yapıtlarında savaşın izleri vardır, ama her iki yazarda da kitlelere yaklaşım olağanüstü güçlüdür.

Geçtiğimiz Şubat ayı içinde ölen Mihail Aleksandroviç Şolohov, 1905 yılında Rostov kenti yakınlarındaki Veşenskaya'da doğmuştur. 1939 yılında SSCB Bilimler Akademisini bitiren yazar, 1932 yılında SSCB Komünist Partisine girmiş, 1949 yılında SSCB Bilimler Akademisi üyeliğine, 1961 yılında da SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeliğine seçilmiştir. Gençliğinde ağır yük

işçiliği, kançılarya işçiliği, sekreterlik gibi işlerle uğraşan Şolohov, ilk edebiyat çalışmalarına "Genç Nesil" (Molodaya Gvardiya) adlı edebiyat grubuna katılarak başlamıştır. İlk yapıtlarını ise "Yuneşeskaya Pravda" gazetesinde "Üç", "Deneme", "Müfettiş" gibi taşlamalı makalelerle vermiştir. 12 ve 14 Aralık 1924 tarihlerinde aynı gazetede Şolohov'un "Pınarcık" adlı öyküsü yayınlanmış ve böylelikle Şolohov, gazete ve dergilerde öykülerini yayınlamaya başlamıştır. "Projektör", Komsomol", "Ateş" gibi öyküleri, bu dönem öyküleridir. Ardı ardına yayınlanan öykülerini "Don Hikayeleri" (1926) ve "Gökmavisi Step" (1926) adlı kitaplarda toplamıştır.

Don bölgesinde alevlenen İçsavaşın getirdiği acımasız sınıf mücadelesi içinde, köylerde oluşan sosyalist hareketin içinde yeralan Şolohov, bunları ilk dönem öykülerinin konusu yapmıştır. Yazar kahramanlarını devrim yıllarının kararlı sosyalist hareketinden almıştır: Foma Akimoviç Korşunav ("Küstahlık" adlı öyküsünde, 1925), Grigori ("Çoban" adlı öyküsünde, 1925), Efima ("Düşmanın Ölümü" adlı öyküsünde, 1926) gibi öykü kahramanlarında, kurulan yeni dünyanın daha adaletli olacağı üzerine geliştirdiği düşüncelerini işlemiştir. Öyküleri 20. yüzyılın ilk yarısında Sovyet edebiyatının en önemli yapıtları olarak nitelendirilmiştir. Ama Şolohov'a asıl ününü kazandıran yapıtı, "Ve Durgun Akardı Don" (Tihiy Don) adlı destansı romanıdır.

Hangi sanat akımının temsilcisi olursa olsun, herkesin tartışmasız kabul ettiği Şolohov'un romancı ustalığı, yalnızca Tolstoy geleneğine bağlı bir yazar olması ya da Gorki'nin önderlik ettiği toplumcu gerçekçilik akımının devamını sağlayan bir yazar olmasından kaynaklanmamaktadır. Tolstoy geleneğini sürdüren binlerce yazar olmasına rağmen, Şolohov'un bütün bu yazarların içinde ayrı bir yeri vardır. Sözgelimi, "Ve Durgun Akardı Don" romanı, roman tekniği içinde incelenirse; tüm kurgu ustalığına, tüm betimleme mükemmelliğine, tüm dil ustalığına ve kişilerin irdelenmesindeki titizliğine rağmen, sonuç olarak bir romandır. Bunlar, zaten iyi bir romanda olması gereken özelliklerdir. Şolohov'u dünyanın en büyük yazarlarından biri durumuna getiren özelliği, sanılanın aksine, Don kazaklarını en iyi anlatması ya da en iyi kolhoz romanı yazması değil, inandığı bir görüş için sonuna kadar ödün vermeden savaşması ve bu savaşın örgütsel bağı içinde sürekli inancı yönünde kararlı davranmasıdır.

Şolohov'un bu tavrı, yani örgütlü bir mücadelede sonuna kadar savaşım vermedeki tutarlılığı, çoğu burjuva sanatçısı için "bağımsızlık" tan ödün vermek olarak nitelenir. Burjuva sanatçısı "bağımsız" olmak ister ve bunu en büyük erdem olarak kabul eder. Ama bunun yanında, toplumsal ya da bireysel bir haksızlıkla karşılaştığında, hemen haksızdan yana görüşler ileri sürerek "toplumculuk" maskesi takınır. O anda "bağımsız"dır yine ve bağımsız olarak da toplum adına konuşmaktadır. Burjuva sanatçılarının ortak bir özelliği vardır: Birinin başarısı, ötekinin ona düşman olmasını gerektirir. Çünkü "tek" olmak savaşı vermektedirler. Bağımsızlık düşünceleri ise, bu "tek"liğin ele geçmesi için verilen mücadeledir. Yani, toplumculuk adına yaptıkları her girişim, kendisine benzer başka bir yazarın önüne geçme girişiminden başka bir şey değildir. Bu hırsları uğruna yaşamlarını tehlikeye atmaya kadar vardırsalar bile, mücadeleleri özünde hep bireycidir. Tek doğruyu söyleyenin kendileri olduğu inancındadırlar ve bu inanç onları "mutlak bağımsız sanatçı" konumuna kendiliğinden getirir; yasalar kendi yasalarıdır, kuralları kendileri için yaratır ve yokederler. Sözgelimi, daha önceleri göklere çıkardıkları bir sanatçıyı, hiçbir açıklamaya gerek duymadan bir anda yerin dibine batırırlar ya da salt modaya uymuş olmak için hiç bilmedikleri bir alanda ürün vermeye kalkışırlar.

Şolohov için bunlar geçerli değildir. O, insanların böylesine bir "bağımsızlık" içinde olduklarını kabul etmez ve yine böylesine "bağımsız" sanatçıların isteklerinin ve düşüncelerinin toplumsal ilişkileri belirlediğine inanmaz. Şolohov için, toplumsal ilişkilerin insanların istek ve düşüncelerini belirlediği görüşü geçerlidir ve tarihsel gelişimin ancak bu biçimde olageldiğini kabul etmiştir. Yapıtlarının temelini de bu düşünce oluşturur. Grigori Melekov ile Aksinya'nın ilişkileri bunun somut örneğidir. "Ve Durgun Akardı Don" romanı içinde, Aksinya'nın kişiliğindeki değişiklikler önce yaşadığı koşulların belirlediği ve ancak ondan sonra Aksinya'ya yansıyan değişikliklerdir. Aksinya ile Grigori arasındaki ilişki bir yanda kendi istek ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmelerini zorlarken, öte yandan toplumsal değerlere önem vermeyi gerektirir. Sonunda her ikisi de toplumsal ilişkilerin kendi ilişkilerini de belirlediğini kabul etmek zorunda kalacaklardır.

Şolohov, yalnızca bir edebiyatçı olarak değil, tutarlı bir insan olarak da örnek olmuştur. Önce kendi ulusunca sevilen ve sayılan bir yazarın, ancak bu aşamadan sonra evrenselliğe ulaşabileceğine somut bir örnektir. Kendi halkının, dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan başka halklardan farklı olmadığını ve insanların ortak özlemlerinin dünyanın her köşesinde benzer özellikler taşıdığını yapıtlarında vurgulamıştır. Belki de bu nedenle, kendi ulusundan olan ve kendi gibi Nobel ile ödüllendirilen Soljenitsin'den daha kalıcı bir yazar olmuştur.

Edebiyat da, her alanda gerektiği gibi, iç tutarlılık isteyen bir alandır. Nasıl ki James Joyce, roman sanatının bir dil sanatı olduğunu sonuna kadar savunmuş ve bu görüşünden hiç ödün vermeyerek edebiyat dünyasında kendisine haklı bir yer edinmişse, Şolohov da kendisini kitlelerin hizmetine vererek bir başka uçta tutarlılığını korumuştur. Edebiyatın renk değiştirmelere tahammülü yoktur. Dönemlere göre köşe kapan yazarlar, dönemin ortadan kalkmasıyla birlikte yokolmuşlardır. Gerçi onları bir başka dönemde yeniden görmek mümkündür, ama bu da, kolayca anlaşılacağı gibi, yazarın yaşı kadar sürmekte ve onunla birlikte yokolmaktadır.

Ama Şolohov'un, ölümüyle birlikte yokolmayacağı daha yaşarken biliniyordu. Daha yaşarken edebiyat tarihinin kalıcıları arasına girmiştir. Onun yazarlığı, "Ve Durgun Akardı Don" romanının sayfaları arasında değildir; onun yazarlığı ve bu yazarlığın ona sağladığı büyüklük yaşamında gösterdiği tutarlılıktır. Yapıtları ise, tutarlı bir yaşamın tutarlı ürünleridir. Şolohov, Tolstoy ve Gorki geleneğini sürdürmüş bir yazardır. Ama, onlar gibi yazmamıştır romanlarını, onlar gibi bir insan olmaya çalışmış, bu da yazdıklarına yansımıştır. Toplumcu gerçekçi edebiyat, Şolohov gibi yazmak, Şolohov'a öykünmek değildir. Ondan alınacak ders tutarlılıktır, gerisi kendiliğinden gelir. ■

Şolohov Nobel ödülünü alırken.

Şolohov'un 1965 Nobel Ödülü Konuşmasından

"DÜNYADA SAVAŞ İSTEYEN ULUS YOKTUR"

Bu önemli günde bana Nobel Ödülü verdiği için İsveç Kraliyet Akademisi'ne bir kez daha teşekkür etmeyi sevindirici bir görev sayıyorum.

Bu onurun, bana yalnızca bir yazar olarak mesleki becerilerimin ve özgül niteliklerimin uluslararası kabulü (tanınması) yönünden, haz vermediğini, daha önce kamuoyuna açıklama fırsatını buldum. Bu ödülün bir Rus, bir Sovyet yazarına verilmesinden gurur duyuyorum. Ülkemde pek çok yazar var ve ben burada onları temsil ediyorum.

Önce de söylediğim gibi, bu ödül dolaylı da olsa roman türünün bir kere daha onaylanması olduğu için de sevinç duyuyorum. Son zamanlarda roman biçiminin modası geçtiği ve modern gerekleri artık karşılamadığı yolunda, beni gerçekten şaşırtan iddialar okudum ve işittim. Oysa gerçekte, yazara gerçekliğin dünyasını en geniş kapsamlı biçimde anlatmak ve bu gerçeklik ve onun ivedi sorunları üzerine kendinin ve benzer düşüncede olanların tavrını yansıtmak olanağını sağlayan, romandır...

Sanatta pek çok modern akım, devrini doldurduğu iddiasıyla gerçekçiliği reddediyor. Tutuculukla suçlanma korkusunu duymadan, karşı görüşte olduğumu ve gerçekçi sanatın inanmış bir savunucusu olduğumu ilân ediyorum...

Yaşamı yenileme ve onu insanlığın çıkarına yeniden oluşturma görüşünü taşıyan gerçekçilikten söz ediyorum. Kuşkusuz, sosyalist gerçekçilik dediğimiz şeyden söz ediyorum. O, hayalciliği ya da gerçeklikten bir kaçışı kabul etmeyecek, tersine, insanları ilerlemek için mücadeleye çağıran, onlara milyonlarca insanın benimsediği amaçların değerini anlamalarında yardım eden ve bu mücadelenin yollarını aydınlatan bir dünya görüşünü yansıttığı için benzersizdir.

İnsanlık, yerçekimi sınırının ötesine gittiklerinde kozmonotlara olduğu gibi, bir ağırlıksızlık durumunda hareket eden bireyler yığınına dağılmış değildir. Yeryüzünde yaşıyoruz, dünya yasalarına uyuyoruz. Yeryüzü nüfusunun çok büyük bölümü ortak çıkarlara sahiptir ve aynı amaçlara ulaşmayı arzulamaktadır; ve bu amaçlara erişme çabası onları ayırmaktan çok birleştirmektedir.

Bunlar, elleri ve beyinleriyle herşeyi yaratan emekçilerdir. Ben emekçilere kayıtsız şartsız hizmet edebilmeyi en yüksek ayrıcalık ve en büyük özgürlük kabul eden yazarlardanım.

Her şey buradan doğar. Buradan hareketle benim, bir Sovyet yazarının modern dünyada bir sanatçının yerini nasıl gördüğüm sonucu çıkarılabilir.

Tedirgin bir çağda yaşıyoruz. Fakat dünyada savaş isteyen ulus yoktur. Ne ki, bütün ulusları savaşın alevlerine fırlatan güçler var. Bir yazarın yüreği İkinci Dünya Savaşı'nda geniş topraklardan artakalan, için için yanan viranelerin feryadına sağır kalabilir mi? Namuslu bir yazarın, insanlığı kendi kendini yok etmeye mahkum etmek isteyenlere karşı çıkmaması mümkün mü?

Öyleyse, kendisini, karşıt güçlerin çarpışmasının üstünde Olimpos tepelerine yükselmiş ve insan ıstıraplarına kayıtsız kalan bir tür tanrı olarak değil; kendi halkının bir evlâdı, insanlığın ufacık bir parçası olarak gören bir yazarın görevi nedir?

Görevi, okuruna dürüst olmak, insanlara gerçeği söylemektir; belki katı ama daima cesur gerçeği. İnsanların yüreklerinde geleceğe ve bu geleceği kurmak için yeteneklerine olan inançlarını güçlendirmektir. Dünyada barış için savaşmak ve böyle savaşçıları, sözlerinin ulaşabileceği her yerde, yüreklendirmektir. İnsanları ilerlemek için doğal ve onurlu çabalarında birleştirmektir.

Sanat, insanların zihin ve yüreklerini etkileme gücüne sahiptir. Bence, "sanatçı" diye nitelenmek hakkı, bu etkiyi, insanlığın yararına ve insanların ruhlarında bir güzellik dünyası yaratmak için kullanan yazarlara aittir.

Benim ulusum, tarihi ilerlemesinde, yürünmüş yolu izlemedi. Bizim yollarımız, yol açanların, öncülerin yolları oldu. Yazar olarak görevim —ki onu hep böyle gördüm— tüm yazdıklarım ve yazacaklarımla, Sovyet halkıma; kimseye saldırmamış ama tüm yarattıklarını savunmaya, özgürlüğünü ve onurunu ve kendi seçtiği geleceği kurma hakkını savunmaya her zaman muktedir olmuş, çalışkan, yaratıcı, kahraman halka bir saygı borcu ödemektir.

Kitaplarımın insanlara daha iyi olmaları ve yüreklerini daha arındırmaları için yardımcı olmasını isterim, kitaplarının onlarda insanlara karşı bir sevgi, hümanizm ve ilerleyiş idealleri için savaşma isteği uyandırmasını isterim. Eğer bunu biraz olsun başarabilmişsem mutluyum.

Burada bulunan herkese ve Nobel Ödülü dolayısıyla beni kutlayanların tümüne teşekkür ederim. ■

Şolohov'un Eser Yalçın'ın çevirisiyle DE Yayınevinden çıkan "**Yazarın Sorumluluğu**" adlı kitabından alınmıştır.

KÖY ENSTİTÜLERİ VE BİLİNÇ

Nihat AKSOY

GİRİŞ

Eğitim tarihimizin olduğu kadar, siyasal tarihimizin de tartışma konusu olarak önemini sürdüren Köy Enstitüleri gerçeği, tam anlamıyla bilimsel bir araştırmanın konusu olamadı. Yazılan pek çok kitap ve inceleme, değerli malzeme birikimi sağladı ama, konu tam anlaşılamadı. Bizler, kuruluşunun her yıldönümünde (17 Nisan 1940) konunun önemine değinmekten kendimizi alamıyoruz. Bunda kuşkusuz, Enstitülerin içinde bitip büyümemizin büyük etkisi var. Gene her yıldönümünde, Enstitü olgusunun eğitimbilim kurumlarınca bilimsel araştırma konusu olmasını özler dururuz. Bu yazıda, Enstitü gerçeğini ortaya koyan düşünüşün önemli bir kaç yönüne değineceğim.

Kimilerine göre Köy Enstitüsü gerçeği sınırlı bir İlköğretim Seferberliğinden ibarettir. Kimilerine göre de tam tersine Köy Enstitüleri bir karşı - devrim hareketidir; köyü köye mahkum eden ve köy insanına acımasızlığın somut bir kanıtıdır. İlk yargının sahipleri daha çok resmi istatistiklere ve resmi demeçlere göz gezdirmekle yetinen kolaycılardır. İkinci yargının sahipleri daha çok Enstitü mensupları arasından çıkmıştır. Bunlar, Enstitüleri yaratmanın haklı gururu ile olaylara biraz abartmalı bakmış olanlardır. Bu öğüncün etkisiyle toplumsal gerçekliği ve siyasal tarihi eksik görme hatasına düşmüşlerdir. Bu tür tartışmalar son yıllarda azalmıştır. Kemal Tahir'in **Bozkırdaki Çekirdek** romanı ile öncülük ettiği üçüncü yargının sahipleri, ne yazık ki, büyük bir yanılgının içindedirler. Genel doğrularla yola çıkıp öznel durumları inceleme zahmetine katlanmayan bu yargı sahiplerine göre, kentler dururken köylerle uğraşmak gericiliktir. Köylüden öncü olmaz. Sanayi gibi dinamik üretici güç kaynağı dururken tarıma sarılmak bir tür ihanettir... Bu yargının sahipleri, Köy Enstitüleri kurucularının büyük yetkilerle donatılmış, geniş olanakları ellerine geçirmiş kadrolar oldukları gibi yanlış bir gözlem yapmışlardır. Oysa tam tersine, ellerinde son derece sınırlı yetkileri bulunan enstitü kurucularının yiğitliği, bu koşullarda bile hiç değilse toplumun bir kesimine bir dinamizm kazandırma, bir maya koyma başarılarında yatar. Bilinçli, düşünen, yazan bir kadro yetiştirebilmeleri bir rastlantı değil, aksine önceden tasarlanmış, inançlı bir adımın ürünüdür. Bunu Enstitü öncesinde yazılmış belgelerde, hatta Meclis tutanaklarında bile görmek mümkündür. Yeter ki ciddi bir inceleme yapılsın.

KÖY ENSTİTÜLERİNİN RESMİ GÖRÜNÜMÜ

17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı **Köy Enstitüleri Kanunu**'na göre "köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan köylerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır". Yasa maddesinden de açıkça anlaşıldığı gibi Enstitülerin amacı, sadece öğretmen yetiştirmek değildir. Kır toplumunun toplumsal ve ekonomik hayatının bir bütün olarak ele alınması önemli bir yaklaşım. Daha önce köyde eğitim, köylüyü sadece okur yazar yapmayı amaçlayan bir okuldu. Köy Enstitüleri yoluyla köyde eğitim, Tonguç'un anlatımıyla "Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki bir surette 'köy kalkınması' değil, manalı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır" (**Canlandırılacak Köy**, 1938, s.88).

Aslında, siyasal iktidar, Tonguç'un düşündüğü anlamda "köyü içten canlandırma" yetkisi vermemiştir. Siyasal iktidar, köyün uygarlaşmasını, kendi iktidarı ayakta kalacak ölçüde istiyordu. Oysa Tonguç'a göre, "köyü (köylüyü) öylesine canlandırmalı ve şuurlandırmalı ki, hiç bir kuvvet kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Ona esir ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler" (Aynı yerde). Köy Enstitüleri Kanunu'na oy veren milletvekillerin çoğu işin nereye varacağını, Tonguç'un bildiği açıklıkta bilmiyorlardı. Bilselerdi, yasa çıkmayabilirdi, güdük çıkabilirdi. Kuşkusuz herşey yasaya yazılacak da değildi.

Görülüyor ki, Köy Enstitüsü kurucularına verilen resmi yetkiler ve olanaklar çok sınırlı idi. Onu en akılcı ve bilinçli biçimde kullanma başarısı kurucuların bilgileri ve dünya görüşleriyle açıklanabilir.

DİĞER KURUMLARDAN FARKI

Kimi sayılar da, köy enstitülerinin verdiği ürünün, kurucuları tarafından kestirilemediği biçimindedir. Bir kere bunun yanlışlığı Tonguç'un yukarıya aldığım cümlelerinden açıkça anlaşılıyor. Olayı daha iyi kavrayabilmek için aynı dönemde ve aynı Milli Eğitim Bakanının yönetimi altındaki diğer kurumlara bakmak gerekir. Örneğin Teknik okullarla (sanat enstitüleri - endüstri meslek liseleri) ile yapılacak bir karşılaştırma ilginç olur. 1935 yılı bilindiği gibi siyasal yaşama CHP'nin tüm ağırlığını koyduğu bir dönemdir. Diğer bir söyleyişle, resmi ideoloji ülkenin tüm yaşamına egemendir. Siyasal iktidarın tüm toplumu ideolojik kuşatma altına alabilmesinin en etkili kurumlarından birisi eğitim kurumu. 1931 - 35 arasında, Dil ve Tarih Tezlerinin olgunlaştırılması, Üniversite Reformu, bir bütün olarak eğitim siyasal amaçlarının belirlenmesi ve bunu izleyen İlköğretim Seferberliği, CHP Büyük Kurultayı ve Altı Ok'un (Altı ilke: Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik) Anayasaya geçmesi gibi bir dizi ideolojik önlem görüyoruz. İlköğretim Seferberliği, ideolojik kuşatmanın önemli bir adımıdır. Önce belirtildiği gibi bunun içeriği resmi

ideoloji tarafından belirlenmiştir. Bu dönemde eğitimin bir genel niteliği de üreticiliktir. Kalkınma gereksinimi içindeki Türkiye'nin eğitiminde pragmatizmin kaçınılmaz ilke olduğunu Cumhuriyetin başından beri görüyorduk, ama 1935'ler her bakımdan bir kararlılık dönemidir. İşte bu dönemde hem genel eğitimde pragmatizmin etkisini, hem de Sanayi Planı uygulamasının bir uzantısı olarak teknik eğitime büyük bir önem verildiğini görüyoruz.

Aynı yıllarda, aynı Milli Eğitim Bakanlarının yönetiminde (S.Arıkan, H.A.Yücel), aynı resmi ideolojinin etkisi altında yürütülen iki eğitim kurumu (Köy Enstitüleri ve Sanat Enstitüleri) farklı sonuçlar, farklı ürünler ortaya koyuyor. Bu ayrılık eğitimin klasik işlevleri açısından değil. Ortaya çıkan insan kuşağı birbirinden farklı. Özellikle 1945 - 60 arasında Türkiye'nin toplumsal ve düşünsel yaşamında, sanat enstitüleri mezunları, köy enstitüleri mezunları kadar etken olamıyor. Siyasal yaşamda ve sanat çevrelerinde etkin olanlardan bu iki eğitim kurumunun mezunları nicelik ve nitelik yönünden karşılaştırıldığında bambaşka bir sonuç ortaya çıkıyor. Aynı çatı altında, Rüştü Uzel ve Hakkı Tonguç gibi iki yetenekli liderin yönettiği bu iki tür eğitim kurumunun farklı ürün vermesinin nedeni nedir? Her iki lider de iyi pedagogtular. İkisi de çeşitli ülkelerin eğitim kurumlarını iyi incelemişlerdi. Uzel, Tonguç kuşağının hocası durumunda ve daha deneyli idi. Kanımca bu iki eğitim kurumunu farklı kılan temel etken, kurucu kadrolarının siyasal bilinç farklılığıdır. Tonguç ve takımı siyasal devinimin yönünü hedef olarak almada daha ileridedir. Tonguç, siyasal anlayışına uygun bir demokratik eğitim kurumu geliştirmeyi başarmıştır. Sonucu önceden kestirmiştir. Yukarıda değindiğim gibi bunu yazılarından açıkça anlıyoruz.

SİSTEM OLARAK KÖY ENSTİTÜLERİ

O halde kurucuların siyasal görüşleri, Köy Enstitüleri eğitimine nasıl yansımıştır? Bu sorunun cevabı çok uzun bir araştırmayı gerektirir. Burada sadece en temel ilkelere değinmekle yetineceğiz. Köy Enstitülerinin genel niteliği "demokratik eğitim kurumları" oluşlarıdır. Bunun öğelerini şöyle sıralayabiliriz:

Köy enstitüsü sistemi;

- her insanı bir değer olarak kabul eder,
- her insanı yeteneğinin son sınırına kadar eğitmeyi hedef alır,
- gerçek anlamda eşitlikçiliği kabul eder,
- insan kişiliğini bir bütün olarak kabul eder, buna göre eğitir ve insanı araçlaştırmaz,
- yaratıcı, dirençli ve sağlıklı insan yetiştirmeyi temel kabul eder,
- eğitimde kuram ve uygulama bütünlüğünü temel kabul eder,
- üretkenliği ve ülke ekonomisine katkıyı temel kabul eder,

Köy enstitüsü sisteminde;

- öğrenciler okula geldikleri günden başlayarak yönetime katılırlar,
- herkes yaptığı işin hesabını vermek zorundadır.

Bu ilkelerin önemli bir fire vermeden uygulandığını görüyoruz. İşte köy enstitüsü öğrencilerinin farklı insan olmalarının temelinde bu ilkelerin başarıyla uygulanması yatar. Yoksa, köy enstitülerini bitirenler "bir gece ansızın" ya da bir ilham perisi ile bilinçlenmemişlerdir. Müdürünün, öğretmeninin kendisiyle taş taşıdığını, halay çektiğini, aynı karavanaya kaşık salladığını, haftada bir öğrencilere hesap verdiğini gören küçük köylü insanda "şafak atmıştır". Elindeki malzemeyi son derece ince tekniklerle işleyip, öğretmenine (patronuna) teslim eden sanat enstitüsü öğrencisine göre farklı olmasının temelinde, eğitimde siyasal bilinçle pedagoji ilkelerinin bu yönde özleşmesinin etkisi büyüktür. Gelecekte köy enstitülerinden çıkarılacak ders de bu noktada yatar. Kitap, çekiç, eleştiri, katılım ve yaratıcılık!... Bunların bir eksen etrafından buluşmasında yatar köy enstitüsü sisteminin özü. Gerçek bir eğitim uygulamasının da bu ilkeleri benimsemesi gerekir.

SONUÇ

Köy enstitülerini oluşturan temel etken kurucularının bilincidir. Yoksa ileri pedagoji ilkelerini kendi başına başka kurumlarda da uygulayabiliriz, ama farklı sonuç alırız. Bir başka önemli nokta da bilinçli olmayan kadroların bilinçli gençlik yetiştirmesi olanaksız. Bu hiçbir zaman ideolojinin pedagojiye yeğlenmesi demek değildir. İdeoloji yanında bilim de işlevini her zaman sürdürecektir. ■

MAYA

MAYA YAYINLARI

BİLİMKURGU DİZİSİ

STANİSLAV LEM

SOLARİS

ROMAN

300 TL.

ISAAC ASIMOV

GÜNEŞ SİSTEMİ ÖYKÜLERİ

400 TL.

G. ALTOV

V. JURAVLEVA

EVRENİN TÜRKÜSÜ

ROMAN

250 TL.

KİTAPÇILARDA...

POSTA PULU KARŞILIĞI KİTAP GÖNDERİLİR.

Esat Cad. 44, ANKARA

Tel : 25 08 37

MARİA FARANTURİ, EGE'DE BİR KÖPRÜ

■ Ahmet Sel RESMO

Maria Faranturi - Zülfü Livaneli 21 - 25 Şubat Paris konserlerinin hemen ertesi. Soğuk, sisli bir salı ikindisi. Paris Şubat yağmurlarıyla sırılsıklam. Kenti doğudan batıya ikiye bölen Seine ırmağı son yağmurlarla kabarmış, Alexandre Köprüsü'nün ayağındaki Cezayirli Asker yontusunun neredeyse dizine değiyor. Bu demektir ki, sular alçalıncaya değin akarsu kıyısındaki yollar kapalıdır. Japon turistler, uzun gemilerle Seine'i bir boydan bir boya dolaşıp Louvre Müzesi'nin görkemli duvarlarını, Orsay Tiyatrosu'nu, o alımlı köprüleri, Saint - Louis adasının eski ama varsıl yapılarını, Canonlarının, Nikonlarının, Minoltalarının belleklerine sokamayacaklar. Zaten onları da takan var mı ki? Parisliler, Kuzey Afrikalı göçmenler, Latin Amerikalı sürgünler sert geçen kışın, uzun çalışma günlerinin yorgunluğu, büyük kentin acımasızlığı geçimsiz yüzlerinde, çatı aralarındaki odalarına, banliyölerdeki kulelerine dönüyorlar. Bu aceleci, asık suratlı kalabalığın arasından sıyrılıp Sarah Bernhardt tiyatrosunun tam karşısındaki daracık sokaklardan birine dalıyorum. Maria Faranturi'yle az ilerideki otelin girişinde buluşacağız.

Bu ilk karşılaşmamız. Atina'da görüşmek istemiştik olmadı, araya yaz konserleri, benim röportajlar girdi, kısmet Paris'teymiş... Hiç beklemeden söze girdi Maria: "İstanbulu bilirim, ilk olarak Sinematek'in onuncu yıldönümü için gelmişti. Ülkelerimizin tarihi, gelenekleri aynı ama öyle çok ortak yanlarımız da var ki... Sanatçılara, aydınlara düşen görev, komşu iki ülkenin kültürlerini öğrenip tanıtmak, gerginliği önleyip kalıcı dostluk temellerini atmak olmalı, örneği Kıbrıs sorununu ele alalım, adadaki son gelişmeleri tüm Yunan demokratları kaygıyla izledi. Ben adadaki topluluğun dostça, birarada yaşamak istedikleri kanısındayım, ama olaylar istemler dışında gelişiyor. Oysa Kıbrıslılar kendileri barışçıl bir çözüm bulabilirler."

Maria Faranturi, uzun yıllardır kendi müzik grubuyla dünyayı dolaşıyor. Münih'teki nükleer silahsızlanma gösterisinden, New York Metropolitan Operası'ndan, Moskova Çaykovski Tiyatrosu'ndan geliyor sesi. Dönüp geriye baktığımızda Maria'yı Atina'nın işçi semtlerinden Neo İonia'da buluyoruz. 1963'ün sıcak bir yaz akşamı, henüz onbeş yaşındaki Maria, Lambrakis gençlik örgütünün düzenlediği bir konserde şarkı söylüyor. Konserden hemen sonra davetliler arasındaki besteci Mikis Theodorakis, Faranturi, yaptların ideal yorumcusu olabilir." diyor, "O'nda Yunanistan'ın sesini duydum, yumuşak, hiddetli, üzünç dolu bir ses. Şenliklerimizin, cenaze törenlerinin, sevdalarımızın sesi. Rodos, Girit, Pelepones..." Yüzyılın en önemli müzik beraberliklerinin biri işte böyle başladı. Politika, gelenek, kültür ve ilerici dünya görüşünü bir potada eriten yeni bir müzik türünün temelleri atılmıştı. Artık Seferis, Ritsos, Elitis, Kalvos en uzak köy evlerine, liman kahvelerine giriyor, acı kahvenin, buz gibi uzonun, tavlanın, pişpiriğin yanıbaşında yerlerini alıyorlardı.

"1967'de, Albaylar Theodorakis'i tutukladıktan sonra yurtdışına çıktım" diyor Maria, "çok güç geçti

ilk yıllar, sonra önümde iki yol açıldı: Theodorakis, Brecht, Lorca, Neruda söylemek ya da yeni bir Nana Muskuri olup sahne endüstrisinin çarklarına kapılmak. Ben ilkini seçtim. 1970'ten sonra Theodorakis de Batı Avrupa'ya geldi, birlikte büyük konserler verdik. Şunun da altını çizmeden geçemeyeceğim, Mikis Theodorakis beni çok gençken bulup ortaya çıkardı. Şarkı biçeminin özgünlüğüne damgasını vurdu, artık kendi müzikçilerimle yalnız çalışmama karşın onun etkisinden sıyrılmış değilim. Buna karşın, Livaneli, Hacıdakis gibi bestecilerin de müziklerini repertuarıma ekledim. Sizden N.Hikmet, Yaşar Kemal, Sabahattin Eyüboğlu, Ataol Behramoğlu'nun yazdığı sözleri seviyorum."

Maria Faranturi, sanatçının taraf tutması, barışı, daha iyi bir yaşamı savunması yanlısı. "Yirmi yıldır" diyor, "hiç de uluslararası olmayan bir dille, Yunancayla şarkı söylüyorum, dünyanın dört bir köşesinde. Yine de gittiğim ülkelerde folklorik ya da egzotik bir şarkıcı olarak karşılanmadım. Söylediğim yapıtların ulusumun ve diğer ulusların savaşımlarıyla somut bağları var, başka ülkelerin sanatçıları da benim şarkılarımı söylüyorlar. Sanırım, bir ulusun duyumsadığı şeyler, kaygılar, hüzünler, sevinçler sade bir söylemle dile getirilirse evrensel nitelik de taşıyabilir. Dilimizi bilmeseler de, bizi anlarlar."

Maria Faranturi, Yunanistan'ın kültür politikası konusunda şunları söylüyor: "Çok duyarlı bir dönem geçiriyoruz. Yunanistan'ın ortak pazara üye olmasının kültürümüz üzerinde doğrudan etkileri var. Henüz ekonomik olarak yeterince gelişmiş bir ülke değiliz. Bu nedenle geleneklerimizi, tarihsel kültürümüzü herzamankinden çok korumalıyız, çünkü dışarıdan gelen mesajın iyi olduğu denli kötü, bozucu yanları da vardır. Biz kendi kültürel çehremizi korumalıyız ki, diğer ülkelerin de kültürlerini derinlemesine tanıyabilelim."

Gece oldukça ilerledi, artık ayrılmak gerekiyor. Kalkıp uzun uzun tokalaşıyoruz, "biliyor musun" diyor Maria, "ben Türkçe türküler de söylüyorum, Ege'den..." Sarah Bernhardt Tiyatrosu'nun karşısındaki o daracık sokaktaki otelden çıkıyorum. Ellerimde koyu lâcivert bir koku. Son metroyu çoktan kaçırdım. ■

BİREY VE TOPLUM YAYINLARI

L.ALTHUSSER
FELSEFE VE BİLİM ADAMLARININ KENDİLİĞİNDEN FELSEFESİ
Çev.: Ömür SEZGİN

A.GRAMSCI
MODERN PRENS
Çev.: Pars ESİN

J.PIAGET
GENETİK EPİSTEMOLOJİ
Çocukta Ruhsal ve Zihinsel Gelişme
Çev.: Ali CENGİZKAN

ÖMÜR SEZGİN
TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE SİYASAL REJİM SORUNU

H.PIRENNE
Hz.MUHAMMED VE CHARLEMAGNE
Çev.: Mehmet Ali KILIÇBAY

KEMALİ SAYBAŞILI (der)
SİYASET BİLİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR

Adres: Onur Sokak No: 18/2
Maltepe - Ankara

YENİ ŞAFAK
KİTABEVİ
ve DAĞITIM

- Ders kitapları
- Bilimsel - Sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar

SÜREKLİ İNDİRİM

Adres: Muvakıthane Cad. No.30
(Hacıbekir sırası)
Kadıköy - İstanbul

FEDERAL ALMANYA GERÇEĞİ VE "ASİYELER"İN ÇIKMAZ SOKAĞI

Fotoğraf: İbrahim Demirel

■ Saliha SCHEINHARDT

Federal Almanya'ya işçi göçü olayı, Türkiye'de bugüne kadar çeşitli alanlarda ele alınmış ve incelenmiştir. Biz burada söz konusu olaya belli bir açıdan, sonuçlarından biri açısından yaklaşmaya çalışacağız: Göçün sosyokültürel ve sosyoekonomik yönlerini ayrıntılı olarak değil, ancak, ikinci kuşak Türk kızlarının konumu ile bağlantı içinde ele alacağız.

Son yirmi beş yıllık gelişmenin en önemli yanı, göç süreci içinde, geleneksel Türk aile yapısının değişime uğrayarak, yeni bir aile biçiminin ortaya çıkmasıdır. Bu yeni biçim, bireylerin aile içindeki konumu, rol bilinci, onların birbirleriyle olan ilişkileri ve hatta ailedeki işbölümü açısından önemli yeni boyutlar getirmiştir. Rol bilinci ve bireylerin ailedeki konumu, geleneksel ataerkil ailedekinden farklı olarak göçün getirdiği koşullar altında, ya daha hoşgörülü ya da daha katı biçimde gelişmektedir. Yeni aile biçiminin oluşmasında, elbette ailenin göçten önce Türkiye'de yaşadığı yer, yani kırsal kesim, kentler ve hatta kentlerin marjinal kesimlerinde sürdürdükleri yaşam biçimi önemli rol oynamıştır. Aileyi etkileyici bu önemli faktörün yanısıra, ana babanın göç öncesi kültür düzeyleri, hangi meslekle uğraştıkları, yaş durumları, sahip oldukları çocuk sayısı ve geçerli değerler sistemini ne denli benimseyip uyguladıkları (din ve ahlâka bağlılıkları) gibi göç öncesi faktörler de belirleyici olabiliyor. Buna, göç olayını annenin mi, yoksa babanın mı başlattığı sorusunu da eklemek gerekir. Üçüncü bir platformda ise, göç edilen ülkede çekirdek ailenin tüm bireylerinin birlikte olup olmadıkları, yani annenin ya da babanın Türkiye'de yaşaması (ailenin bölünmüşlüğü), ana babanın çalışıp çalışmadığı, göç edilen ülkede geçen süre, kurdukları ilişkiler, yaşadıkları ülkenin diline ne derece hakim oldukları, yaşadıkları bölge ve hayat standardı, sayılması gereken etkenlerdir.

Genelde, ailenin merkezinde erkeğin olduğu ataerkil Türk aile yapısından hareket edilmekte ve çocukların eğitiminde, cinsiyete dayalı (kız - erkek) bir ayırım yapılmaktadır. Kız çocuklarının anneyi örnek alarak eğitilmeleri, onlara daha ilkokul çağında, birer "küçük kadın" kişiliği kazandırmayı amaçlar. Bu, bilindiği gibi, erkek çocuklarda babaya yöneliktir. En geç ergenlik çağında, her iki grup da rol ve cinsiyetinin bilincindedir. İçinde yaşadıkları normlar sistemi bunu gerektirdiğinden, bu bilincin değişmesine yönelik hiç bir çabada bulunulmaz. Oysa, F.Almanya'da çocuğun ait olduğu cinselliği esas alan eğitim tarzı (kız çocuk - erkek çocuk ayırımı), yoğun olarak tartışılmakta ve böylece geleneksel eğitime bir alternatif getirilmek istenmektedir. Bazı özel çocuk yuvalarında, kız ve erkek çocuklar için eşit davranış biçimleri denenmektedir. Örneğin, erkek çocuğun bebek, kız çocuğun da tren ya da otomobille oynama-

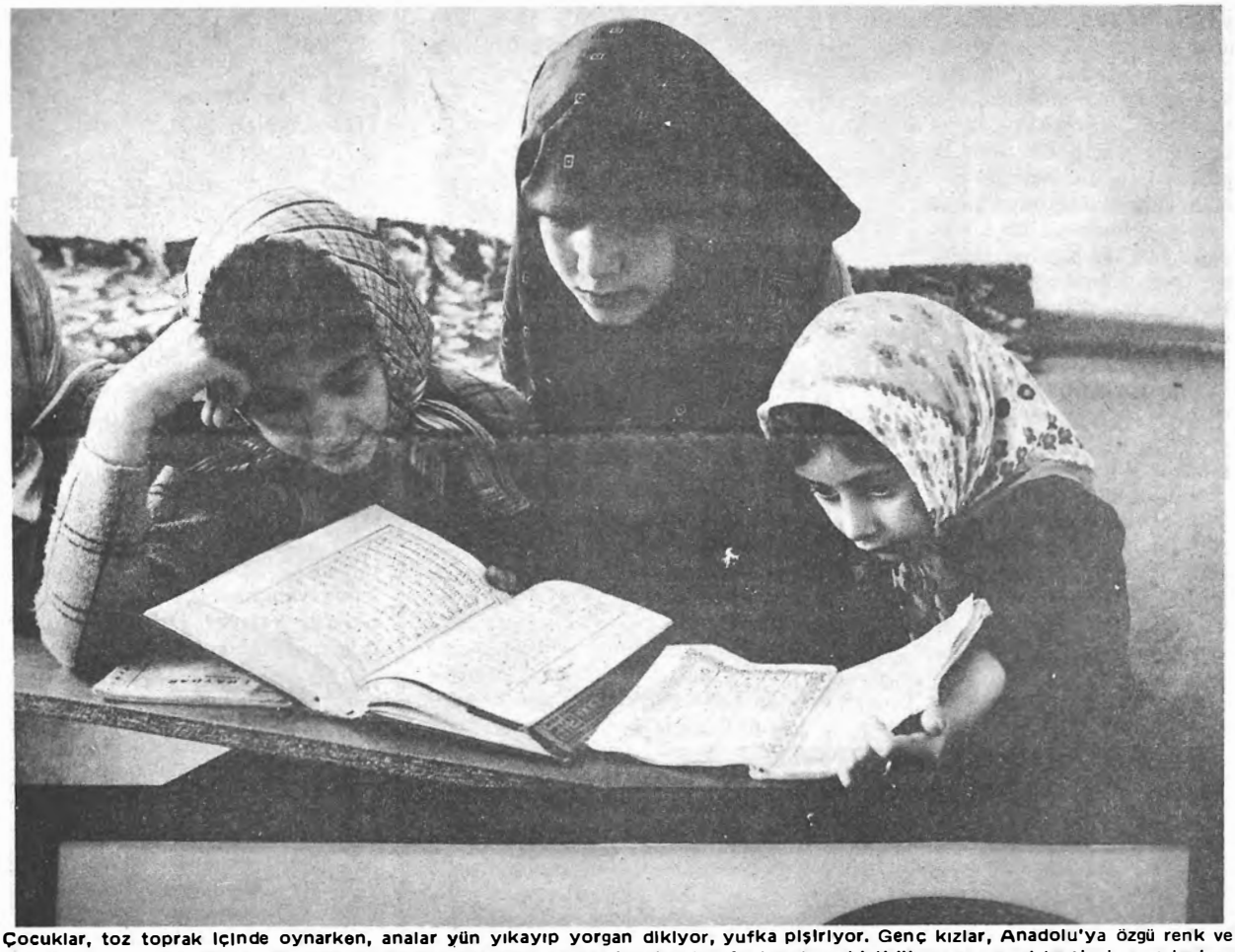

Çocuklar, toz toprak içinde oynarken, analar yün yıkayıp yorgan dikiyor, yufka pişiriyor. Genç kızlar, Anadolu'ya özgü renk ve motiflerle çeyiz hazırlıyor. Bu yaşam tarzına özgü baskı, Kuran kursları tarafından da pekiştiriliyor ve sosyal kontrol genç kızlara göz açtırmıyor. (Fotoğraf: İbrahim Demirel).

sı; kız çocuk, yuvada kahvaltı masasını toplamak için (bu sanki bir içgüdüymüş gibi) yardıma geldiğinde, erkek çocuğa da, bulaşık yıkamada yardım etmesi öneriliyor. Bu eğitim tarzı, pek çok ilerici ve aydın Alman ana baba tarafından benimsenip destek görmektedir. Okullarda da bu yönteme gittikçe ağırlık verilirken, Alman bayan öğretmenler, Türk erkek çocuklarının daha küçük yaşlarda, Alman öğretmenin otoritesini "bayan olduğu için" kabul etmediklerinden yakınmaktadırlar. Sekiz dokuz yaşındaki Türk erkek çocuklarının Alman bayan öğretmene, "Sen Almansın, Hıristiyansın ve üstelik kadınsın, bana karışamazsın!" biçiminde davrandıkları, bu tür bir davranış karşısında öğretmenlerin nasıl bir didaktik yöntem uygulamaları gerektiğini bilmeyip şaşırdıkları bir gerçektir. Bu da göstermektedir ki, çocuğun ailesi ve içinde bulunduğu Türk çevre, onun cinsel kişiliğini yoğun olarak etkilemekte ve yönlendirmektedir.

F.Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin büyük bir kısmı, bu normlar sisteminden geldiğinden, ailenin, göç edilen ülkede sosyal yaşama uyum sağlaması, ancak büyük ödünler vererek gerçekleşebilirdi. Ne var ki, F.Alman toplumunun "daha özgür" ahlâk değerleri sistemi (ki bu, kadın - erkek ilişkilerinde ve kadının daha özgür olmasında en belirgindir), Türk ana babalarını, kendi otoritelerini yitirme korkusu ve nihayet, "çocuklarımız, dinimiz, ahlâkımız, özbenliğimiz elden gidiyor" kaygılarıyla karşı karşıya getirmiştir. Bunun sonucu olarak onlar da, "ağaç yaşken eğilir" ilkesine dayanıp çocuklarını (ama önce kızlarını) çok önemli toplumsal gereksinmelerden uzak tutmaktadırlar. "Ailenin namusu" kadınların ve kızların omuzuna yüklendiği için, bu baskı erkek çocuklarda pek olmuyor; oluyorsa da, sigara, alkol kullanma ve diskoteğe gitme yasağı biçiminde uygulanıyor. Somut olarak, kız çocukları hemen her fırsatta okuldan uzak tutuluyor, yüzme ve spor derslerine girmeleri, okulla gezi yapmaları yasaklanıyor. Gerekçe olarak ise, kız çocuklarının ev işlerinde yardım ettikleri ve diğer kardeşlerine bakmak zorunda oldukları gösteriliyor. Bu, anne çalışmasa dahi böyle. Yine, ahlâkı bozulur gerekçesiyle Alman arkadaş edinmesi yasaklanıyor, sokağa yalnız çıkmasına izin verilmiyor. Böylece, Türk genç kızları evlerinin dört duvarı arasında Yeşilçam'ın en kalitesiz video filmlerini ve arabesk müziğini, kişiliklerinin gelişmesinde birer yönlendirici olarak görmeye zorlanıyor. Türk ana baba, kızlarına bu yolla en iyi eğitim ve ahlâkı verdiğinden emindir. Ne var ki, içinde bulundukları dış dünya ile evlerinin dört duvarı arasında egemen olan dünya, çelişki içindedir. Video filmlerinin gerçek dışı içerikleri ve arabesk müziğinin illüzyon yaratan metinleri, genç kızın içinde yaşadığı bu iki dünya arasındaki uçurumu daha da derinleştiriyor. Ana babalarda, "okuyup da ne olacak, nasıl olsa evlenecek" düşüncesi hâlâ sürüyor. Böylece, ana baba kızını ne yapıp yapıp erken yaşta —ki, F.Almanya'da onaltı

yaşına kadar okula gitme zorunluluğu vardır— okuldan almayı başarıyor. Bir meslek eğitimi görmek ya da okul öğrenimini onaltı yaşından sonra da sürdürmek, çok az sayıda kız çocuğu için, düş olmaktan çıkabiliyor. Yoğun yerleşim merkezleri olan Türk gettolarında yaşam, Anadolu'nun herhangi bir köşesinde olduğu gibi, sürüp gitmektedir. Çocuklar, toz toprak içinde oynarken, analar yün yıkayıp yorgan dikiyor, yufka pişiriyor. Genç kızlar, Anadolu'ya özgü renk ve motiflerle çeyiz hazırlıyor. Bu yaşam tarzına özgü baskı, Kuran kursları tarafından da pekiştiriliyor ve sosyal kontrol, genç kızlara göz açtırmıyor.

Şimdi, önemli bir gelişmeye dikkati çekmek gerekiyor: Bütün bu baskılar karşısında, boyun eğmeyen kızların sayısı gittikçe artmaktadır. İntihar girişimleri ve evden kaçmalar sıklaşmaktadır. Yani, ister istemez baskıdan direnç doğuyor.

Bu direncin kaynağı, salt Alman çevre midir?

Kısmen böyle olsa bile, kızlar, gelecekleri için en canlı örnek olan annelerinin durumunu her gün daha iyi gördüklerinden, onlar gibi olmak istememe bilinciyle (ya da bilinçsizliğiyle) kendilerine çok yabancı "tehlikeleri" göze alıyorlar. Örneğin, Türk kızları arasında evlilik öncesi cinsel ilişkiye girenlerin sayısının bir hayli kabarık olduğu sanılıyor. Nitekim, kızlara bakireliklerini yeniden kazandırma görevini üstlenen tüccar hekimler, F.Almanya'da yeni bir pazar keşfettiler. Batı Berlin'de yaşayan bir Türk hekim, ameliyatların çoğu kez başarıyla sonuçlandığını söylüyor; bunu da, kızların, korkudan gizli ilişkilerini uzun sürdürmeyip, (para bulma ve yazılı izin alma zorunluluğundan) sorunu ailelerine açmalarına bağlıyordu. Belirtildiğine göre, erken teşhislerde ameliyat, beş altı dakika sürmekte ve ücreti, ortalama 3000 Mark'ı bulmaktadır. Kızların, böyle bir sorun karşısında, yaşıtları dışında tek diyalog arkadaşı, çoğu kez anneleri olduğundan, olay babaya duyurulmadan da "halledildiyor". Bu tür "tıbbi müdahaleler", çocuk aldırma durumları için de geçerlidir.

Kızların Alman çevreyle olan ilişkileri de, sorunlarının çözülmesinde yardımcı olmamaktadır. Halbuki okul, pek çok kız için, evdeki baskıdan kaçıp sığınabilecekleri tek yer gibi görünüyor. Kızlar, bu kültür çatışmasından kurtuluşu, yaşıtları Alman kızları gibi giyinip onlar gibi davranmada bulmak istiyorlar. Ama görünüş ve davranışlarıyla sokakta hemen dikkati çekiyor, sınıfta ve okul bahçesinde çekingen tavırları ile alay konusu oluyorlar. Hazırlıklı ve bilinçli bir gelişme olmadığından da çoğu kez bu sorunların altından kalkamıyorlar.

Bir başka kurtuluş denemesi: F. Almanya'da "Frauenheuser" denilen kadınevleri gittikçe yayılmaktadır. Bunların F.Alman toplumunda şöyle bir işlevi vardır: Kocaları zor kullanan kadınlar, evden kaçıp kadınevlerine sığınıyorlar. Buralara polis bile, acil durumlarda ve ancak mahkeme kararıyla girebiliyor. Kadınlar, bu evlerde istedikleri süre kalabiliyorlar. Genel olarak sonunda eşleri tarafından yeniden eve getiriliyorlarsa da, olaylar yinelendikçe kadınlar, kendi evlerinden soğuyor ve artık dönmüyor; kadınevinde kaldığı süre içinde kendisine ilkin bir iş ve sonra bir ev bularak yeni bir başlangıç yapabiliyor. Söz konusu kadınevlerinde, yabancı, özellikle Türk kadın ve kızlarının sayıları (genelde, bu tür kuruluşlar karşısında çekingen kaldıkları halde) gün geçtikçe artmaktadır. Kadınevlerine sığınmak iyi, ama sonuç ne oluyor?

Okul eğitimini bile yeterince alamamış, bir mesleği ve dolayısıyla ekonomik özgürlüğü olmayan, F. Almanya'da yalnız başına kalabilecek yasal güvencesi bulunmayan kızlar için, eve dönmenin dışında tek alternatif "bataklıklar" oluyor. "Bataklıklar" derken, F.Almanya' daki resmi fuhuş yerlerini kastetmiyoruz. Çünkü, oralarda yabancıların meşru olarak çalışma olanağı hemen hemen hiç yok. Bu meslek, diğer mesleklerde olduğundan daha büyük ölçüde Almanların tekelinde. Buralarda çok ender bulunabilen yabancı kadınlar, talebe bağlı kılınarak daha çok (Güney Kore, Sri Lanka ve Afrika ülkeleri gibi) "ekzotik" ülkelerden getiriliyor. Daha 1974/75 yıllarında, fuhuşa sürüklenen bir Türk kızının öyküsü, "Şirin'in Düğünü" filminde ele alınmıştı. O yıllardan bu güne değişen pek bir şey olmamıştır denemez. Bir yandan, F.Almanya'da yürürlüğe giren "Aileyi Birleştirme Yasası", Türk erkeklerine eş ve çocuklarını yanlarına alma olanağı sağlarken, öte yandan, eşlerini getirtmek istemeyenler, kısmen dil sorunlarını çözüp kendilerine belli bir güven kazandıktan sonra, (genellikle, savaştan sonra yalnız kalmış yaşlı) Alman kadınlarıyla ilişki kurmaya başlamışlardır. Çoğu Türk erkeğinin yalnızlık ve cinsel yaşam gibi sorunları, bu iki yolla çözülmüş oluyordu. Bu sorunlarını çözemeyen Türk erkekleri, yine fahişelere muhtaç durumda kaldılar. Ancak, onların Alman fahişeleri yanında şansları pek yoktu. Yetmişli yıllarda Alman fahişelerinin Türk erkeklerini istemedikleri basına kadar yansımıştı. Ana neden bu olacak ki, büyük işyerlerinin Türk işçilerini barındırdığı "Arbeiterheim" denilen işçi yurtlarında Türk fahişelerinin pazarlamaları hayli büyük boyutlara ulaştı.

Gündüz Vassaf, "Daha Sesimizi Duyurmadık" adlı yapıtında, Hollanda'da Türk gençlerinin salt parasal nedenlerle, yani, özel gereksinimlerini babadan harçlık almadan karşılayabilmek için vücutlarını sattıklarını yazıyor. Daha onbeş onaltı yaşındaki erkek çocukların pazarlamasını yapan şebekelerin, F.Almanya'da da gittikçe çoğaldığını söyleyebiliriz. Bu pazarlama, kadın ve kızlar için de geçerlidir ve çok daha profesyonelce yapılmaktadır. Henüz F.Almanya'daki Türk kadınları arasında fahişelik olayı üzerine bir araştırma elde bulunmamakla beraber, gizli fuhuşun, özellikle genç kızlar arasında gittikçe yaygınlaştığı tahmin edilmektedir.

Bu gelişmeler, bugünden yarına olmuyor. Çocuklar, içinde yaşadıkları yabancı çevreyi çocuk yuvalarında, okullarda, sokakta, kitle iletişim araçları ve yaşıtları olan Almanlar kanalıyla ana babalarından daha yoğun olarak algılıyorlar ve yaşıyorlar. Çünkü, çocuklar için, göçe ekonomik nedenlerin yolaçtığı bilinci, yani, F.Almanya'da geçici bir süre ve para biriktirmek üzere yaşamak diye bir bilinç söz konusu değil. Bu, ana baba böyle istediği için var. Üstelik çocuklar, büyüme süreci içinde, ana babalarının düşünce ve yaşam dünyasından gittikçe uzaklaşmaktadırlar. Onlar için daha ağır basan, daha etken olabilen başka faktörler var. Aileden bu kopuş, en çok erkekler için geçerli. Ve nitekim, ampirik araştırmalarda, "Ailen Türkiye'ye dönerken sen de gidecek misin?" sorusuna, "Ben burada kalmak istiyorum, ama..." yanıtını veren gençler çoğunlukta. Kızlar ise, F. Almanya'da ailesiz kalabilmenin en az sorunlu yolunu, yine ya aileden kopmakta, ya da ikinci kuşaktan bir Türk genciyle, hatta politik sığınmacı bir Türkle evlendirilmeyi sineye çekmekte bu-

luyor. Evlilik, onlara, yeni bir baskı mekanizmasına girmenin bilincinde olmadan, önce evdeki baskıdan kurtuluş gibi görünüyor. F.Almanya'da, işçi aileleri arasındaki evlenmelerde, başlık, çeyiz ve düğün gelenekleri büyük parasal boyutlarda gerçekleştiriliyor. Orada büyümüş bir Türk kızına, başlıbaşına bir "sermaye kaynağı" gözüyle bakılıyor. Kızın oturma ve çalışma izni varsa ve çalışıyorsa, aile bütçesine sağlayacağı maddi yarar gözönünde tutularak kendisi "ağır" ve "pahalı" satılıyor. Açıktır ki, bu, "namuslu kızlar" için geçerli. Ama kızın adı dedikodulara karışmış ve artık "dokunulmamış" değilse ve hâlâ da ailenin içindeyse, onun evlendirilmesi de zorlaşıyor. Bu durumda, köydeki akraba çocuklarından biri, F.Almanya'ya gidebilmek için, böyle bir kızı "sineye çekiyor".

Bir kısır döngü, bir çıkmaz kızların durumu. F.Alman eğitimcilere göre, bu kısır döngünün psikolojik sonuçları, erkekleri saldırgan ve zor kullanıcı bir yapıya iterken, kızlarda, psikosomatik ve afektif rahatsızlıklara yolaçıyor. Korku, sürekli mide ve baş ağrıları, aşırı duyarlılık, depresyon ve dağınıklık, içine kapanık ve isteksiz tavırlar, derslerde tırnaklarını yemek, ders aralarında bilinçsiz ilaç kullanmak dikkati çeken durumlar.

Sanırız, durumu bütün boyutlarıyla ele alırsak, çözümü uzun vadeli ve zor bir sorun bu. Yine de, çözümün başlangıç noktası aile içindedir diyoruz. Eğitim ise, çocuğun sağlıklı sosyalizasyonu için başvurulacak ilk yoldur. Ne var ki, çocuğuna sağlıklı bir eğitim sağlayacak ana babanın kendileri çağdaş biçimde eğitilememişse, bunun bilincine varamayacaklardır. Çok az Türk ana baba, F.Almanya'da bu zinciri kırmış ve çocuğuna iyi bir eğitim verebilmekte başarı sağlamıştır. Büyük çoğunluk için, satın almak istedikleri tüketim malları, onların yaşamlarını belirleyen ana hedefler olmakta devam ediyor. Bu durumda, ikinci kuşaktan Türk kızlarının çok büyük bir bölümü açısından şimdilik pratik bir çözüm olanağı yoktur. Aslında böyle büyük bir sorun karşısında, (söz konusu, kendi yurttaşlarının geleceği olduğu için, F. Alman resmi çevrelerinden önce) Türkiye'deki hükümetler harekete geçmeliydi. Çünkü bu, bir devlet görevidir. Oysa, geçen yirmibeş yılın sonuçları da ortadadır... ■

Ayın fotoğrafı ikincisi (İFSAK): Orhan KARAALİOĞLU

OKULLARIMIZIN KAYNAK KİTAPLARI

SÖZLÜK DİZİSİ

- OSMANLICA TÜRKÇE SÖZLÜK 600.–
- TÜRÇE'DE EŞ VE KARŞIT ANLAMLILAR SÖZLÜĞÜ 750.–
- AÇIKLAMALI HUKUK VE SOSYAL BİLİMLER SÖZLÜĞÜ 750.–
- ANSİKLOPEDİK FELSEFE SÖZLÜĞÜ 400.–
- TÜRK ADLARI KILAVUZU 250.–
- MÜZİK KILAVUZU 750.–

– Siparişleriniz enaz 1000.– TL. olmalıdır.
– Siparişlerinizin tutarını HAVALE, POSTA ya da DAMGA PULU olarak gönderebilirsiniz.
– ÖDEMELİ siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir.
– Kitapçılara % 25 indirimli ödemeli satış yapılır. Siparişlerinizi bekler, başarılar dileriz.

BİLGİ YAYINEVİ

MEŞRUTİYET CADD. 46/A YENİŞEHİR - ANKARA TELF.: 31 16 65 31 81 22

NÜKLEER SAVAŞ AHLAKDIŞIDIR

□

İnsanlığı tehdit eden bir nükleer savaş tehlikesi pek çok ülkede, savaşa karşı daha önce benzeri görülmemiş boyutlarda bir hareketin doğmasına yol açtı. Yüzlerce kentte sokaklara dökülen milyonlarca insan silahlanma yarışına son verilmesini talep ediyorlar ve en temel hakları, yaşam hakları için mücadele veriyorlar. Bir nükleer savaşın sonuçlarının neler olabileceğini herkesten daha iyi bilen bilim adamlarına bu konuda özel bir sorumluluk düşmektedir. Sovyetler Birliği ve ABD'nin önde gelen kimi bilim adamlarının yer aldığı, Washington ve Moskova'dan doğrudan dupleks yayınlanan televizyon programının topladığı geniş ilgi de bu nedenden kaynaklanmaktadır. Geçtiğimiz ay yayınlanan bu programda yapılan konuşmalardan bazı bölümleri aktarıyoruz.

CARL SAGAN
Cornell Üniversitesi

Ben nükleer bir savaşın iklim koşullarına ilişkin sonuçları üzerinde duracağım. Toz ve kül bulutları stratosfere kadar yükselecek, bu, ışık ışınlarını engelleyerek karanlığa neden olacak ve sıcaklığın sıfıra ya da sıfır - altı derecelere düşmesine yol açacaktır. Kestirimlerimize göre orta güçte patlamalarda dahi sıcaklık bir yıldan önce normale dönemeyecektir. Böylesi değişikliklerin tarım ve çevre koşulları açısından yıkıcı sonuçları olacağı öngörülmektedir.

PAUL EHRLICH
Stanford Üniversitesi

...Besin kaynakları yok olacak, su kaynakları ise büyük zarar görecek. Yaşamı sürdürecek modern sistem yok olacağından insanların yaşamlarını nasıl sürdürebileceğini düşünebilmekte güçlük çekiyoruz. Okyanus ortalarında, adalarda bir yerlerde insan kümelerinin yaşamaya devam edebilecekleri anlaşılıyor. Ne var ki, bunlar da kendilerini bir anda uyumlu olmadıkları bir konumda bulacaklardır. Sonuç olarak, bu insanlar da yavaş yavaş ortadan kalkacaklar ve insanlık yok olacaktır.

YURİ İZRAEL
SSCB
Bilimler Akademisi
Muhabi Üyesi

Herşeyden önce atmosferin elektrik özelliklerini değişikliğe uğratacak muazzam miktarda radyoaktif ürün oluşacaktır ve bu, ışınlama yoluyla tüm ekolojik sistemlere zarar verecektir. Atmosfer toz parçacıklarıyla yüklenecek, böylece ışınım özellikleri değişecek, güneş ışınlarını kesecektir. Atmosfer, çeşitli gazsal ürünlerle kirlenecek, nükleer patlama sırasında oluşan büyük miktarlarda azot oksitleri oluşacaktır. Bunlar atmosferin emme özelliklerini değiştirecek ve bunu bir başka felaket, ozon tabakasının yok oluşu ve yeryüzüne dalga boyu kısa, ölümcül morötesi ışınların gelmesi izleyecektir. Sözün kısası, nükleer bir savaşın ekolojik sonuçları, hem savaşan taraflar, hem de savaş dışındakiler açısından, patlamanın doğrudan yol açtığından daha fazla sayıda kurban alacaktır.

ALEKSANDR BAYEV
Akademi Üyesi

Biyologların ve hekimlerin nükleer savaşa bakış açıları çok açıktır: Nükleer savaş ahlakdışıdır.

Nükleer savaş sadece insan türünün varlığını değil, yeryüzünde bugünkü biçimiyle var olan tüm yaşamı tehlikeye sokmaktadır.

Nükleer silahlarla indirilen ilk darbeler sırasında doğrudan yitirilecek insan sayısı yeterince kesinlikle hesaplanamamaktadır. Hiroşima ve Nagazaki'deki acı deneyim bir atom saldırısına uğrayan bölgelerde yaşayanların 1/4'ünün derhal yok olacağını düşünmemize yol açmaktadır. Geri kalanların akibetleri ise iç karartıcıdır. Çoğu yaşamlarını sürdüremeyecektir, çünkü gereken tıbbi yardım, normal beslenme ve su olanakları bulunmayacaktır. Üstelik patlamanın zararlı etkileri, özellikle radyasyon kendisini gösterecektir. Nüfusun dörtte birlik bir kesimi de böylece ölecektir. Kurtulan yarısının ise kıtlık, ekolojik değişmeler ve toplumsal yapının tümden yıkıldığı koşullarda yaşaması çok güç olacak ve sürekli bir yaşam şansı rastlantısal olacaktır.

NİKOLAY BOÇKOV
SSCB
Tıp Akademisi Üyesi

"Okyanuslarda kalan insan kümeleri"ni genetik

açıdan neler beklemektedir? Herşeyden önce nüfus aniden hızla azalınca kalanların sayısının kritik değeri ve kendilerini yeniden üretebilme yeteneğinin ne olduğu soruları ile karşı karşıya kalacağız. Bir yanda genetik çeşitlilik en alt düzeye inecektir. Öte yanda, nüfusun azlığı nedeniyle tecrit olarak yaşama ve aynı kandan olanların evlenmeleri ortaya çıkacaktır. Bundan da artan sayılarda ölü doğumlara yol açacak değişinimler (mütasyonlar) ortaya çıkacaktır. Ayrıca iyonlaştırıcı radyasyon yeni genetik değişinimlere yol açarak nesillerin gelişiminde bozuklukları arttıracak ve çok sayıda kalıtımsal hastalığa neden olacaktır.

TOM MALONE
Holcomb Araştırma Enstitüsü

Kurtulabilen küçük insan kümeleri kendilerini uyum sağlayamayacakları düşman bir ortamda bulacaklardır; yaşamlarını sürdürmek için gerekli kaynakları bu ortamda elde edemeyecekleri kesindir.

GEORGİ SKRİYABİN
Akademi Üyesi

Her normal insan gibi ben de çocukları, kadınları, yaşlıları, yeryüzündeki tüm yaşamı tehdit eden bir nükleer felaketten kaygı duymamazlık edemem. Nükleer bir savaşın hiç çıkmaması için meslektaşlarım, Sovyet ve Amerikan bilim adamlarının görüş birliği içinde olduğunu görmekten büyük bir tatmin duygusu içindeyim.

ALEKSANDR KUZİN
SSCB
Bilimler Akademisi
Muhabir Üyesi

İnsan, radyasyondan en çok zarar görecek yaratıklardan birisidir. Radyoaktifliğin yükselmesi bağışıklığı ve bulaşıcı hastalıklara direnci çok belirgin bir biçimde azaltır. Hastalık taşıyıcılar, patojen mikro - organizmalar ve virüsler ise radyasyon karşısında çok dayanıklıdırlar. Bir atom savaşından sonra bunların saldırganlıkları artacak ve bu da nükleer felaketten sonra yaşamda kalabilmiş az sayıda insan topluluğunu kesin bir biçimde kırıma uğratacaktır.

YEVGENİ VELİKOV
SSCB
Bilimler Akademisi
Başkan Yardımcısı

Eldeki nükleer silahların küçük bir bölümünün bile kullanılmasının, sadece insanların ölümüne değil, aynı zamanda iklim koşullarının felaket getiren bir biçimde değişmesine ve çevrenin yok olmasına yol açacağı genel görüşü konferansımızın vardığı önemli bir sonuçtur. Bu, ister yerel, sınırlı, ister genel bir savaş biçiminde olsun, nükleer çatışmalara ilişkin stratejik değerlendirmelerin hiçbir temeli olmadığını belirlemektedir. Nükleer araçlar ne bir savaş aracı, ne de politika aracı olabilirler. Bunlar, kolektif bir intiharın aracıdırlar. İnsanlık sürgit bombayla birlikte yaşayamaz. Ya biz onu yok edeceğiz, ya da bizi yok eden o olacaktır. İnsanlığın seçim hakkı yoktur.

WALTER ROBERTS
Üniversiteye bağlı
Atmosfer İncelemeleri
Kurulu Başkanı

Genel bir güvenliğe ulaşmak için girişimleri hızlandırmak gerektiğini tüm insanlık adına ilan etmek için bugün yeterince bilgi sahibiyiz. Tüm insanlara ve Dünya adını taşıyan bu duyarlı uzay aracına istikrarlı bir gelecek vaad eden yeni bir politikanın inşasına başlamak zorundayız.

İLGİNÇ BİR TARİH ANLAYIŞI!

Türk Dil Kurumu'nun yeni yönetimi iş başına geldiğinden bu yana Türk Dili Dergisinin bir tek sayısı çıkabildi: Birkaç aylık bir gecikmeyle yayınlanan Aralık 1983 sayısı. Derginin bu sayısında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun başkanı Suat İlhan'ın bir konuşması da yer alıyor. Bu konuşmada gerçekten ilginç bir tarih anlayışıyla karşılaşıyor okur. Konuşmanın bu anlayışı sergileyen bölümünü aynen veriyoruz.

"Biz Türklerin bir kaderi vardır. Tarih boyunca benimsemek istediğimiz medeniyetlerin temsilcilerini askeri alanda sürekli ve kesin yenilgiye uğratmak zorunda kalmışız. Gerçekten de ana kültür unsurlarını muhafaza ederek medeniyet değiştirilmesi veya bir senteze ulaşılması ancak askeri bir başarıyla mümkün olabilir.

Türk - İslam sentezinden Batı medeniyetine geçiş veya Batı medeniyetiyle sentez yapma mücadelesi Viyana muhasarası dönüm noktasından itibaren, temelsiz. ana görüş ve ilkelerden yoksun olarak sürmüş, aynı zamanda kesin bir askeri başarıya dayanmadığı ve bütünlüğü içerisinde inançla ele alınmadığı için başarılamamıştır.

Askeri alandaki büyük başarı Türk Kurtuluş Mücadelesiyle gerçekleştikten sonra, Büyük Önder Türk tarihinin en büyük medeniyet hamlesini başlatmıştır."

ULUSAL ANIT!

ABD'nin Chicago kentinde Tarihi ve Mimari Anıtları Koruma Komitesi, gangster Al Capone'nin karargâh olarak kullanmış olduğu binayı korunması gereken tarihi anıtlar listesine aldı. Böylece, Al Capone'nin soygun ve cinayetlerini planladığı yapı ABD'nin bir ulusal anıtı olarak saklanıp korunacak, turistlerin gezilerine açılacak.

BARIŞ TOPLANTISI

Savaş karşıtı örgütlerin uluslararası toplantısı 6 - 9 Şubat'ta Atina'da yapıldı. Toplantıya çeşitli ülkelerden 60'ın üzerinde barış hareketinin delegeleri katıldı. Katılan delegeler arasında Danimarka eski Başbakanı Anker Joergensen, Portekiz eski Cumhurbaşkanı Francisco da Costa Gomez, ABD Savunma Enformasyon Merkezi eski başkanı emekli Amiral Gene R. LaRocque, SSCB Tıp Akademisi Başkanı Nikolay Blokin de vardı. Toplantının gündemindeki ana konuyu "nükleer silahlardan arındırılmış Avrupa" konusu oluşturuyordu. Toplantıyı bir konuşmayla açan düzenleme komitesi başkanı emekli hava generali K.Papaspiridis günümüzün karmaşık uluslararası durumu karşısında bütün ülkelerin barış hareketleri arasında güçbirliğinin kuvvetlendirilmesinin önemini vurguladı. Toplantıda bütün nükleer füzelerin konumlandırılmasına derhal son verilmesi talep edildi.

Hıfzı Topuz'la Söyleşi "TÜRKİYE ÇEVRESİNDEN KOPUKTUR"

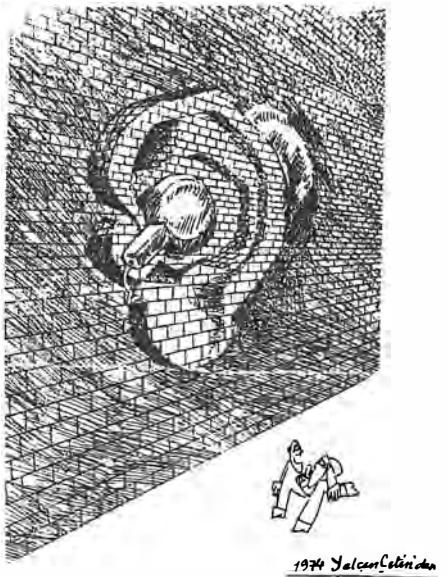

Ümit SARIASLAN

★ *Sayın Topuz, siz Hürriyet Gazetesi'nin 24 - 26 Şubatta Girne'de düzenlediği "Dış Politika Basını ve Dış Politika" konulu seminere katıldınız. Orada "Türk Basınında dış haberlerin gelişmesi" konusunda bir konuşma yaptınız.*

Son otuz yıl içinde Türk basınında dış haberlerin alınması, yorumlanması, içeriği bakımından önemli gelişmeler olmuş mudur?

☆ İsterseniz önce dış haberlerin kaynağı üzerinde duralım. Yabancı ajanslarla bağlantılar bakımından önemli gelişmelerin olduğu söylenemez. Türk haber ajanslarının ve basının haber kaynakları hep batılı haber ajanslarıdır. Üçüncü Dünya ülkelerinin haber ajanslarıyla hiçbir olumlu ilişki kurulamamıştır. Türk basını çevresindeki ülkelerdeki olayları hep dört büyük dünya ajansının gözüyle görür. İran, Irak, Lübnan, Suriye, İsrail, Körfez Ülkeleri, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'la ilgili haberleri bize hep dünya ajansları aktarmıştır. Bu ülkelerin ulusal haber ajanslarından doğrudan doğruya hiçbir haber alınmamıştır. Arap Haber Ajansı Federasyonu FANA ile pratik bir bağlantı sağlanamamıştır. Merkezi Cidde'de olan Uluslararası İslâm Haber Ajansı ile A.A. arasında bir haber alışverişi anlaşması varsa da bu ajanstan yararlanıldığı sanılamaz.

Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansları Pool'üne Türkiye'nin üye olması söz konusu değildir. Ama Pool haberlerinin Tanjug ve Irak haber ajansları kanalıyla elde edilmesi için de olumlu girişimlerde bulunulmamıştır. Türkiye ANN (Asia News Agencies Network) denen ve Unesco'nun aracılığı ile kurulan Asya Haber Ajansları Şebekesine üye olmuştur. Ama, bu örgüt bölgemizde henüz yeterli bir çalışma içinde değildir. Latin Amerika, Arap Ülkeleri ile bazı Asya ülkelerinde etkili bir örgüt kurmuş olan Üçüncü Dünya Ajansı IPS (Inter Press Service) ile de Türk Haber ajansları ve basını arasında hiçbir bağlantı sağlanamamıştır. Bu ajansın haberlerinin Roma'dan Türkiye'ye aktarılması ve karşılığında Türkiye haberlerinin Üçüncü Dünya'ya duyurulması için gerekli hat kirasını hiçbir ajans ve gazete yüklenememiştir.

Bunların sonucu olarak da Türkiye 50'li yıllarda olduğu gibi yine kendi çevresinden ve Üçüncü Dünya ülkelerinden kopuktur. Olayları dört büyük Batı Ajansının gözlükleriyle görmek zorunda kalmıştır. Kaynaklarda çoğulculuk yoktur. Türk basını dış haberlerde kendine yeni seçenekler araştırmamıştır.

★ *Üçüncü Dünya ülkelerinin haber ajanslarıyla kurulacak ilişkileri sakıncalı bulanlar çıkıyor. Bazı kimseler bu ülkelerin diktatörlükle yönetildiğini ve buralardan haber elde etmenin hiçbir yararı olmayacağını söylüyorlar. Ne dersiniz?*

☆ Evet, Üçüncü Dünya ülkelerinin genellikle dikta rejimleriyle yönetildikleri, ajansların buralarda gelişmemiş olduğu, haber dolaşımının çok ağır ve geç işlediği söylenebilir. Bunlar doğrudur ama, yine de bu ülkelerin kendi görüşlerini almak ve yansıtmak okuyucuya haber çoğulluğu ve seçenek olanakları sağlar.

Öte yandan Türkiye kendi çevresindeki ülkelerle ticaret ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Bu ülkelerin gereksinmelerini bilmek ve onlara kendi olanaklarını tanıtmak zorundadır. Bu da ekonomik haber alış verişiyle olur. Bunu sağlamak için ciddi girişimler yapılmamıştır. Türkiye'nin ekonomik gelişmesi için böyle bir alış veriş kesinlikle gereklidir.

★ *Anadolu Ajansının yabancı ülkelerde muhabirleri yok mudur?*

☆ Ben Anadolu Ajansı'nın yalnız Atina'da sürekli muhabiri olduğunu sanıyorum. AA Yönetim Kurulu Başkanı dostum Necati Zincirkıran'ın açıkladığına göre AA belli başlı yabancı başkentlerde sürekli muhabir bulundurmak için girişimlere geçmiştir. Bunu Kıbrıs'ta sevinçle karşıladık.

★ *Öteki haber ajanslarının durumu nedir?*

☆ Biliyorsunuz, ANKA Ajansı DPA Alman Ajansı ile haber alışverişi yapıyor. Ürdün, Abudabi ve Kuveyt haber ajanslarıyla da anlaşmaları var; onları yayınlıyor ve Orta Doğu ülkelerinde daha etkili olmak istiyor.

Türk Haberler Ajansı'nın ve Akajansın da Yunanistan, Almanya, Fransa, Belçika, İngiltere ve Kıbrıs'ta, daha birkaç yerde temsilcilikleri var. Ama kendi çevremize açılmış ve onlarla iletişim kurmuş değiliz.

★ *Genellikle muhabir kadroları genişlemiş midir?*

☆ 50'li yıllara karşılık yabancı ülkelerdeki muhabirlerimizin sayısında önemli çoğalmalar olmuş, gazeteler Almanya, Brüksel, Atina, Kıbrıs, Paris ve Londra büroları kurmuşlardır. Ama, yukarıda da belirtildiği gibi bu temsilcilikte tam gün gazete hesabına çalışan gazetecilerin sayısı çok kısıtlıdır.

Buna karşılık çevremizdeki ülke-

lere ve özellikle Arap ülkelerine sürekli muhabir gönderilmemiştir.

★ *Gazetelerdeki günlük dış politika yorumlarında bir gelişme olmuş mudur?*

☆ 50'li yıllarda 6 gazetede günlük dış politika yorumu yayınlanmasına karşın bugün sürekli yorum sütunları kalkmış gibidir. Bu da bir gelişme sayılamaz.

★ *İçerik bakımından dış haberleri nasıl buluyorsunuz?*

☆ Dış haberlerin içeriği bakımından 50'li yıllardan bu yana bir gelişme olduğu da öne sürülemez. Haberler çoğu zaman doyurucu ve inandırıcı değildir. Büyük tiraj yapan gazetelerde dış haberlerin başlıklarında heyecan uyandırıcı abartmalara ve saptırmalara rastlanabilir.

İletişimle ilgili araştırmalarda başlıklar şöyle sıralanır:

a) Belirleyici başlıklar: (örnek: Avrupa Konseyi'nde Türkiye'nin üyeliği konuşuluyor).

b) Açıklayıcı başlıklar: (örnek: Konsey'de Sosyalistler Türkiye'nin durumunun Mayıs'ta görüşülmesini önerdiler. Muhafazakarlar Türk delegasyonunun reddedilmesini istiyorlar).

c) Eğilimli başlıklar: (örnek: Konsey'de bize karşı çıkan delegelere karşı politikamızı saptamamızın zamanı gelmiştir. Batılılar Türkiye'yi atmak istiyorlar).

d) Heyecanlı başlıklar: (örnek: Avrupa Konseyi bizi ırgalamaz!).

Ciddi ve objektif haber gazetesi belirleyici ve açıklayıcı başlıklar kullanır ve okuyucuya haber çoğulluğu içinde seçenekler tanır. Olayları bütünüyle yansıtır. Çeşitli görüş ve yorumlara yer verir. Tirajını yükseltmek için heyecan uyandırmaya, ulusal duyguları tehlikeli yollara yöneltmeye, eski düşmanlıkları ve kinleri körüklemeye kalkmaz, ırkçılık eğilimlerini kışkırtmaz. Bu açılardan ele alındığı zaman 50'li yıllardan bu yana önemli gelişmelerin olduğu pek söylenemez.

★ *Dış haberlerin sunulmasında bir bütünlük var mı sizce?*

☆ Haberlerin sürekliliği, doyuruculuğu ve tümüyle yansıtılması bakımından 50'li yıllardan bu yana başarılı gelişmeler olmuş mudur? Dış haberlerin kesintili, ek bilgisiz ve çok kısa verilmesinin sonucu olarak okuyucu olayın ardındaki gerçekleri anlayamaz, yanlış kanılara varır.

Bunun rastgele bir örneğine 12 Şubat 1984 tarihli gazetelerde tanık olduk. Üç gazetede Keşmirli lider Makbul But'un Yeni Delhi cezaevinde idam edildiğini belirten AA ve AP kaynaklı ufak haberler çıktı. Bunları okuyanların şu kanılara vardığını sanıyoruz: Keşmir'in bağımsızlığı için savaşan bir lider siyasal nedenlerle idam edilmiştir. Demek ki Hindistan'da düşünce özgürlü yoktur. Bunun cezası idama kadar gidebilir.

Yabancı gazeteler ise olayı şöyle verdiler: Keşmir'li Makbul But 1960'ta Keşmir'in bağımsızlığı için bir örgüt kurmuştur. But, 1968'de bir polisi öldürdüğü için idama mahkum edilmiş, ama kaçmıştır. 1971'de de bir Hint uçağını Pakistan'a kaçırmıştır. 1976'da bir banka müdürünü öldürmek suçuyla yeniden idama mahkum edilmiştir. Keşmirliler idamdan bir hafta önce But'un serbest bırakılması için Londra'da bir Hint diplomatını kaçırıp öldürmüşlerdir. Bundan sonra çeşitli yangınlar çıkartılmıştır. Böyle gerilimli bir hava içinde de But idam edilmiştir.

Hiçbir siyasal suçlunun idamı hoş karşılanmaz ama, işlenen suçların ne olduğu bilinirse tepkiler başka türlü olur. Dış haberlerde bu tür kesintiler ve eksikler istemeyerek okuyucuyu yanıltır.

★ *Bütün bu durumlardan nasıl bir sonuca varıyorsunuz?*

☆ Bütün bu gözlem, karşılaştırma ve sonuçlar dış haberlerde bazı tıkanıklıkların olduğunu gösteriyor. Biz ilk elden haber seçici durumda değiliz. Yani, olay yerinde haberleri doğrudan doğruya biz seçmiyoruz. Bize büyük ajansların seçtiği haberler aktarılıyor. Her ülkenin, her gazetenin, her kişinin haber seçiminde kendi kıstasları haber değerlendirme ölçüleri (News Values) vardır. Aynı ajans bülteninden, aynı malzemeden France Soir gazetesinin seçeceği haberler başkadır, Daily Express gazetesinin seçeceği haberler başka. Onların seçtiği haberlerle Hürriyet'in, Cumhuriyet'in ve Bulvar gazetesinin seçeceği haberler de hiç aynı olmaz. Bu, bir kötü niyet sonucu değil, doğal ve toplumsal bir güdüdür. Her gazete sekreteri kendi okuyucusunun ilgilendiği konulara ve göstereceği ilgiye göre haberleri seçer ve bu açıdan onları değerlendirir.

AFP muhabirinin ASALA eylemlerini değerlendirme ölçüsü başkadır, bizinki başka. UPI muhabirinin İran'daki olaylara bakış açısı ile AA muhabirinin bakış açısı aynı olamaz. UPI muhabiri bütün abonelerin gereksinmelerini ne kadar düşünürse düşünsün bütün ülkelerin ilgi ve isteklerine göre genel bir değerlendirme yapamaz. Kaldı ki, muhabirin merkeze yolladığı haberler yeniden değerlendirilecek, belki de hiç yayınlanmayacaktır.

Olayları başkalarının gözlüğü ile görmek, başkalarının değerlendirme ölçülerine uymak demektir. Olaylarda zaman zaman bizi yakından ilgilendiren ayrıntılar olabilir ve bunlar büyük dünya haber ajanslarının gözünden kaçabilir. İşte bunun içindir ki bağlantısız ülkeler (POOL), Afrika ülkeleri (PANA), Asya ülkeleri (ANN), Arap ülkeleri (PANA), Latin Amerika ülkeleri (ASIN) kendi aralarında bölgesel örgütler kurarak büyük dünya haber ajansları dışında bir haber dolaşımı sağlamaya çalışıyorlar. Ama onların da değerlendirme ölçüleri başkadır, bizimkiler başka. Siyasal egemenliğin ve bağımsızlığın yolu özgür ve bağımsız iletişimden geçer.

Böyle olduğu içindir ki, birçok ülkede ajanslar kendi dış haber alma şebekelerini kurmuşlar ve büyük ajansların tekelinden bir ölçüde kurtulmuşlardır. Alman DPA ajansı, İtalyan ANSA, İspanyol EFE, Yugoslav TANJUG, Japon KYODO, Mısır MENA, Tunus TAP ajansı bunların örnekleridir.

Kendi dış şebekelerini kuramayan orta halli ülkeler ve genellikle Üçüncü Dünya ülkeleri bu dengesizlik ve eşitsizlikten sızlanarak yeni bir iletişim düzeninin kurulmasını istiyorlar. Yeni Evrensel Habercilik ve İletişim Düzeni denen kavramın temelinde bu koşullar yatmaktadır. UNESCO'nun 1980'de Belgrad'da düzenlediği 21 inci Genel Konferans'ta oy birliği ile onaylanan bir kararda belirtildiği gibi yeni bir düzenin amacı "dengesizlikleri ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, şimdikinden özgür, daha geniş ve daha dengeli bir haber ve düşünce dolaşımının karşısına dikilen engelleri yokederek kaynaklarda ve haber kanallarında çoğulculuğu sağlamaktır."

30 yıl içinde basınımızdaki dış haberlerde yeterli bir gelişme olmamasının nedenini başka yerlerde aramak gerekir. Bunun sorumluları ne yazı işleri müdürleridir, ne dış politika yazarları, ne de servis şefleri. Bu bir iletişim politikası sorunudur. ■

SERGİ KİTABEVİ
• İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
• Bilimsel - sanatsal yayınlar
• Süreli yayınlar
• Kırtasiye gereçleri
HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak. Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

ARŞİV Mİ? ALEV Mİ?

■ Mahmut Tali ÖNGÖREN

TRT'de filmlere el koyma alışkanlığı "Yorgun Savaşçı" ile başlamıyor. 10 Kasım 1969 günü, TRT Televizyonu'nun "Ankara Televizyonu" adı ile yayın yaptığı ikinci yayın yılında, TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak, evinden kalkıp Ankara'daki Mithat Paşa Caddesi'nde yer alan TV stüdyo binasına gelmiş ve o sırada nöbetçi yapımcı Adem Yavuz'un uyarılarına karşın, yayımlanmakta olan "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" adlı filmi 25. dakikasında yarıda kestirmişti. İlk TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak'ın bu davranışının herhalde dünyada eşi yoktu.

TRT Televizyonu'nda rastlanan bu olay belki de ülkemizde yeni bir uygulamanın başlangıcı oldu. "Yorgun Savaşçı"nın yakılmasıyla da bu uygulama doruğuna vardı. Artık, "Sergilenmesi istenmeyen sanat yapıtlarının arşivlenmesine gerek yoktur, bu gibi yapıtlar yok edilebilir." düşüncesi, ülkemize tüm korkunçluğu ile yerleştirilmiştir.

Oysa yazılı basından öğrendiğimize göre, batı ülkelerinde televizyon ya da sinema için yapılıp da yayına ya da gösterime girmesi haklı ve haksız nedenlerle uygun görülmeyen filmler arşive kaldırılır. Zamanı gelince özel ya da genel gösterimlerde ve TV yayınlarında değerlendirilmek üzere... Örneğin 25 Şubat 1984 günlü "Ses" dergisinin 8. sayısındaki "Hitchcock'un 38 Yıl Gizlenen Filmi" başlıklı yazıda, ünlü film yönetmeninin 1945 yılında kurgusunu yaptığı belgesel türdeki filminin İngiliz Savaş Müzesi arşivlerinden çıkarılarak İngiltere'deki dördüncü TV kanalında yayımlandığı belirtiliyor.

Hitchcock'un filminin sergilenebilmesi için 38 yıl beklenmiştir. Halit Refiğ'in "Yorgun Savaşçı"sı için, ilk haberlere bakılırsa, böyle bir fırsatın ilerde ele geçmeyeceği anlaşılıyor. Çünkü TRT Genel Müdürü Macit Akman'ın yaptığı açıklamadan "Yorgun Savaşçı"nın yakıldığını öğrendik. Neden mi? Yine basından öğrendiğimize göre, bu TV dizisinde Kurtuluş Savaşı ile ilgili gerçekler yansıtılmıyordu, Türklerin ırksal kişiliklerine ilişkin kimi savlar ileriye sürülüyor ve örneğin sarışın ve mavi gözlülerin Türk olamayacakları belirtiliyordu, Ege bölgesi halkı Kurtuluş Savaşı'na katılmak istemiyormuş gibi gösteriliyordu, bu bölgede yaşayanların İttihat ve Terakkici subayların zoruyla ve baskısıyla Kurtuluş Savaşı'na katıldıkları teması işleniyordu, sanki Atatürk o dönemde yok varsayılmıştı, Ermeni sorunu Türkiye'nin hemen hemen aleyhinde kullanılabilecek biçimde işlenmişti, ordunun üyeleri biçimsiz adlarla anılıyor ve çok fazla küfür ve argo kullanıyorlardı, tarihsel gerçeklere aykırı olarak Çerkez Ethem bir ulusal kahraman olarak sunuluyordu, çeşitli toplum kesimlerinin arasını açacak görüntü ve konuşmalara yer verilmişti ve Halifeliğin Türkiye için tek geçerli yönetim biçimi olduğu savunuluyor, bununla yetinilmeyip Kurtuluş Savaşı'na gerek olmadığı düşüncesi benimsetilmeye çalışılıyordu.

Kısacası, tüm bu yanlışları ve çarpıklıkları "Yorgun Savaşçı" adlı dizi filmde toplamak için büyük bir aptal olmak gerekirdi. Nitekim dizinin senaryo yazarı ve yönetmeni Halit Refiğ bu gibi savları reddetti. Böylece de dizinin niçin yakıldığı açığa çıkmadı. Burada önemli bir nokta var. 10 Kasım 1969'da Ankara Televizyonu'nda gösterilmekte olan "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" adlı belgesel filmi, TV stüdyo binasına gelip yayınlanırken yarıda kesen Adnan Öztrak daha önce görmemişti. "Yorgun Savaşçı"yı yaktıran TRT Genel Müdürü Macit Akman da bu TV dizisinin senaryosunu daha önce okumadığını ve diziyi de izlemediğini, ama "Yorgun Savaşçı" romanını çok önceleri okuduğunu söylemişti. Daha önce görmedikleri filmler hakkında acaba TRT'nin birinci Genel Müdürü ile sekizinci Genel Müdürü böyle davranışlara nasıl yönelmişlerdi?

Birinci Genel Müdürün "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"la ilgili davranışının nedenlerini biliyoruz. O günlerde, Ankara Televizyonu, izlencelerini ve filmlerini TRT Genel Müdürlüğünün herhangi bir denetim aşamasından geçirmekle yükümlü değildi. TRT Genel Müdürlüğü'nde TV için bir denetim mekanizması, Genel Müdürlük yönetmeliklerine aykırı olarak, kurulmamıştı. Bunun sorumluluğunu da TRT Genel Müdürü taşıyordu. Ama yine de yayından önce, Genel Müdür, 10 Kasım 1969 günü neler gösterileceğini öğrenmek yetkisine sahipti. Atatürk'ü anma günü olarak bilinen 10 Kasım'dan çok önce bu Genel Müdür, Ankara TV Müdürlüğü'ne sözlü ya da yazılı olarak emir verip yetkisini kullanabilirdi. Nitekim, TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak bu yetkisini kullandı da... Ama çok geç bir günde ve saatte... 10 Kasım 1969 günü, yani filmin yayınlanacağı gün ve saat 20:30'da... Yani o günün yayını çoktan başladıktan ve yayının başında böyle bir filmin gösterileceği duyurulduktan sonra... Gerçi saat 20:30 sularında "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"ın yayınına henüz başlanmamıştı. Ne var ki, o akşamki yayınlarda neler olduğunu kendisine anlatması için TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak'ın aradığı TV sorumlusu (bu satırların yazarı), "Mustafa Kemal'i Tanımak" adlı bir TV izlencesini sunmak üzere TV stüdyosuna giriyordu ve o akşamki yayınlar hakkında bilgi almak için kendisini çok geç arayan TRT Genel Müdürü'ne yanıt verecek durumda değildi. Böylece, o güne dek Ankara Televizyonu'ndan yayımlanmış tüm filmler gibi "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" da, Ankara Televizyonu'ndaki "iç değerlendirme"den geçtikten ve filmdeki

Mahmut T. Öngören 1969'da Ankara Televizyonu'nun "Lozan" adlı filmini hazırlarken İsmet İnönü ile konuşuyor. Nerede şimdi bu film? Arşivde mi, yoksa yakıldı mı?

görüntülerin arasında yer alan yabancı dildeki yazıların anlamı da daha önce denetlendikten sonra, geç saatlerde yayımlanmaya başladı. Filmin sakıncalı sayılabilecek hiçbir yanı yoktu. Nitekim, daha sonraki günlerde gerek TRT içinde, gerek TRT dışında Savcılık tarafından yürütülen soruşturmalar da "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"ın "sakıncasız" olduğunu kanıtlayacaktı. Ama 55 dakikalık filmin ancak 25 dakikalık ilk bölümünün Ankara Televizyonu'nda gösterilmesi büyük bir kıyametin kopmasına neden oldu. Çünkü 25. dakikada filmin yayını TRT Genel Müdürü tarafından kesildiğinde, Ankara'nın salt yıkık dökük yanları, birtakım yoksul insanlar ve arada da sonradan "Rusça" olduğu ileri sürülen yazılar görünmüş ve, "Yorgun Savaşçı"da bulunduğu belirtilen suçlamalar gibi, bu filmde de daha başka sakıncaların olduğu savı ortaya atılmıştı. Film, 1933 yılında Atatürk'ün ricasıyla Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde ünlü Sovyet film yönetmeni Sergei Yutkevictch tarafından yapılmıştı. Filmin Sovyet kaynaklı oluşunun yayının başında açıklanmış olması, yoksulluk görüntüleri ve aradaki "Rusça" olduğu ileri sürülen yazılar, büyük bir komünist propagandası ile karşı karşıya gelindiği görüşünü güçlendiriyordu. Oysa filmin sonuna dek gösterilmesine izin verilseydi, Cumhuriyet'in ilânından sonra Ankara'nın nasıl değiştiği, imar edildiği, halkın sevinci ve Atatürk'e sevgisi, 10. yılda Ankara'da yapılan törenler, Türkiye'de 10 yılda yükselmiş olan fabrikalar, gençlik ve en sonunda Atatürk'ün sesinden (ilk kez) 10. yıl konuşması da televizyonda yer alacaktı. Ama film yarıda kesildiği için bunları göremedi, TV izleyicileri. Kıyamet de bundan ötürü koptu.

Ne var ki, TRT Genel Müdürü'nün evinden kalkıp TV binasına dek gelip filmi yarıda kestirmesinin nedenleri, filmin ilk bölümünde görülen yoksulluk vs. olamazdı. Daha film yayımlanmadan çok önce, aynı gün, "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" hakkında yarım yamalak bilgi edinmiş kişilerin, bu yapıtın bir Sovyet yapımı olmasından da yararlanarak, Adnan Öztrük'a telefon edip onu filme karşı "doldurmuş" olmalarıdır. Gerçekte, "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"ın Ankara Televizyonu'ndaki serüveni hakkında söylenecek daha çok söz var. Fakat burada üzerinde özellikle durulması gereken nokta, bu "doldurma" ve yetkili TRT görevlisi üzerinde "etkileyici" bir rol oynama davranışıdır. Eğer bu davranış olmasa, Adnan Öztrük evinde televizyonu izlerken adı geçen filmin ilk görüntülerini (yoksulluk vs.) sabırla izler ya da TV binasına geldiğinde nöbetçi yapımcı Adem Yavuz'un kendisine filmin daha sonraki bölümünde bu yoksulluk taşıyan görüntülerden Cumhuriyet döneminin olumlu görüntülerine geçileceğine değgin verdiği bilgiyi kabul eder ve beklerdi. Ama evindeyken telefonlarla "doldurulduğu"ndan TRT Genel Müdürü'nün böyle bir bekleyişe dayanacak durumu yoktu. Nitekim, bir yıl sonra, 10 Kasım 1970 günü, aynı film Ankara Televizyonu'ndan tümüyle yayımlandı ve kamuoyu da ortada bir sorun olmadığını anladı.

Burada önemli olan nokta, bir TRT yöneticisinin "doldurulması", eski sözcükle bir film aleyhinde "tahrik" edilerek o sanat yapıtına karşı bir eylemde bulunmaya kalkmasıdır. "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" olayında böyle bir "tahrik" sonucunda filmin yayını yarıda kesildi ve bu eylem sonucunda "tahrik" nedenlerinin doğru olduğu sanıldı. "Yorgun Savaşçı" olayında ise ortada yine bir "tahrik" var. Yukarıda sıralanan ve başında da yer alan nedenler bu "tahrik"in temelinde yatıyor. TRT'nin sekizinci Genel Müdürü de, birincisi nasıl "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"ı daha önce izlemeden hiç beklenilmeyen ve radyo - TV yayıncılığında hiç görülmemiş bir eylemi gerçekleştirdiyse, "Yorgun Savaşçı"yı daha önce izlemesi ne ve hatta senaryosunu okumamasına karşın çok daha korkunç bir eyleme geçiyor ve tüm diziyi yaktırıyordu.

Ne var ki, "Yorgun Savaşçı"nın başına gelenlerin temelinde, "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" olayından daha başka bir durum var. Yine Macit Akman'ın ve Halit Refiğ'in basında yer alan açıklamalarından öğrendiğimize göre, "Yorgun Savaşçı"nın yazgısını "üç kişilik" bir kurul etkilemiş. Kim varmış bu kurulda? "Nokta" dergisinin 28 Kasım – 4

Aralık 1983 tarihli 40. sayısından TRT Genel Müdür Yardımcısı Behçet Devay'ın "bazı TRT ve devlet yetkilileriyle birlikte Mithatpaşa Caddesi'ndeki TRT Eğitim Stüdyosu'na kapanarak diziyi izlediğini" öğreniyoruz. Bu "TRT ve devlet yetkilileri" kimlerdir? Söylentilere bakılırsa, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Turgut Özakman ve ülkemizin ilk sinema profesörü Alim Şerif Onaran ve sinema sansür kurulundan bir temsilci vs. ... Bu gibi kişiler mi "Yorgun Savaşçı"nın yakılmasını kararlaştırıyor? Kurulda bulunduğu ileri sürülen iki kişinin adları bile, böyle bir olasılığı gerçek olarak kabul etmememiz gerektiğini anımsatıyor bize.

Yoksa, bu iki kişinin ve TRT Genel Müdür Yardımcısı Behçet Devay'ın bulunduğu kurul, yukarıda sıralanan ve "Yorgun Savaşçı"nın TRT Televizyonu'ndan yayımlanmamasını gerektirdiği ileri sürülen nedenleri mi saptamışlardır? Bu da olasılık dışı görünüyor. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, "Yorgun Savaşçı" da bu gibi olumsuz nedenlerin bulunmasını kabul etmek için, sözkonusu diziyi yapanların aptal olması gerekmektedir. Nitekim, bu gibi nedenlerin filmde bulunmadığını senaryo yazarı ve yönetmeni açıklamıştır. O zaman diğer iki nokta üzerinde durabiliriz: Diziyi izleyen kurul bambaşka nedenlere dayanarak "Yorgun Savaşçı"nın, yakılmasını değil, TRT Televizyonu'ndan yayımlanmasını uygun görmemiştir. Kurulun böyle bir karar almasından sonra da, daha önce kulağına gelenlerle "tahrik" olan TRT Genel Müdürü Macit Akman da diziyi yakmaktan kendini alamamıştır. Kısacası, "Türkiyenin Kalbi Ankaradır" olayındaki gibi bir "tahrik" olayı burada da görülüyor diyebiliriz.

Ne var ki, Macit Akman "Yorgun Savaşçı"yı salt kendi emirleriyle yakmadığını söylüyor. 14 Ocak 1984 günlü Cumhuriyet'in "Ankara Notları"nda Mustafa Ekmekçi, 6 Ocak akşamı Iraklıların kokteylinde TRT Genel Müdürü Macit Akman'a "Yorgun Savaşçı"nın yakılmasını isteyen yazıda Başbakan Bülent Ulusu'nun imzası var mıydı diye sorduğunu ve Akman'ın da "Elbette!" dediğini yazdı. Ekmekçi sonra Ulusu'ya da sormuş: "Sayın Ulusu, böyle böyle, 'Yorgun Savaşçı'yı sizin yaktırdığınız söyleniyor, ne diyorsunuz?" Ulusu'nun yanıtı şöyle:

"— Ben filmi görmedim, yakılması emrini de ben vermedim!

— Peki, imzanız olduğu söyleniyor...

— İmzam varsa bile, o pas atmadır..."

Herhalde "Yorgun Savaşçı"yı yakma işlemini Macit Akman gerçekleştirmiştir ama, ona da yukardan bir emir verilmiştir. Bu emri ona kim vermiştir? Belki de Başbakan Bülent Ulusu... Çünkü "pas atma" biçiminde olsa bile, yakma emrinde imzası bulunabileceğini Ulusu yadsımıyor. Ama o da filmi görmemiş. Görenler kimlerse, bir rapor hazırlamışlar ve bu rapora dayanarak da "Yorgun Savaşçı" onu görmeyenler tarafından yakılmış. Filmdeki sakıncaların neler olduğunu öğrensek, TRT Televizyonu'ndan yayımlanmamasında da haklı nedenler bulunup bulunmadığını tartışacağız. Nitekim, 38 yıl önce, ünlü yönetmen Alfred Hitchcock'un hazırladığı filmin niçin gösterime girmediğini biliyoruz.

1945 yılında İngiltere'de Hitchcock tarafından kurgusu gerçekleştirilen bu film, İngiliz, Amerikan ve Sovyet ordularının kameramanları tarafından Auschwitz, Majdanek, Bergen - Belsen, Buchenwald ve Dachau toplama kamplarında çekilmişti ve bu kamplarda İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin giriştikleri insanlık dışı kıyım ve işkenceleri anlatıyordu. Dikenli tellerin ardındaki avurtları çökmüş ve gözleri dışarı uğramış küçük çocuklar; 50 bin insanın açlık, susuzluk ve tifüsten öldüğü tahta kulübeler; tepeleme yığılmış insan cesetleri, yüzünün yarısı ve gözleri fareler tarafından yenmiş bir kadın; yaşamayı başarmış, ama insanlıktan çıkmış insanlar; binlerce cesedin bulunduğu toplu mezarlar ve diğer korkunç görüntüler... Ama tüm bu gibi gerçek sahneleri içeren film, gösterime sokulmadı, "Kamuoyu bu korkunç sahnelerin uydurma olduğunu sanabilir" ya da aynı sahneler "Alman düşmanlığı yaratmak için kullanılabilir" gerekçesiyle... Gerçekte, bu filmin gösterime sokulmamasının nedenleri arasında ABD ve İngiltere gibi Batılı ülkelerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'yı kendi yanlarına almaları ve değişen bu yeni siyasal düzenle Almanlara "lekesiz" ve "suçsuz" bir gelecek hazırlamak isteğinde olmaları yatıyordu. Nitekim, Müttefik Kuvvetler Tiyatro sorumlusu Davidson Taylor da "Almanlarda Nazi rejiminin vahşetinden arınma duygusunun belirdiğini" gözlediğini belirterek, filmin gösterime girmemesini istemişti.

O günlerde Batılı ülkeler Sovyetler Birliği'ne karşı "Soğuk Savaş"a da hazırlanmaktaydı. Almanya'nın Batılıların yanında yer alması gerekirdi. Bu nedenle de, siyasal çıkarlar uğruna tarihsel gerçekleri bir kenara bırakmanın en akıllıca yollardan biri olduğu düşünülerek Nazi vahşetini sergilememeye karar verildi. Ama filmden bir bölüm yine de diğer film yapımlarının arasında, belki de, kimi bilinçli filmciler tarafından kullanıldı. Tıpkı 1969'da Ankara Televizyonu'nda ancak ilk bölümü yayımlandığında, göstermelik komünizm savaşçılarının boşu boşuna lanetledikleri "Türkiyenin Kalbi Ankaradır"daki pek çok sahnenin Cumhuriyet sonrası Türkiye'sindeki gelişmeleri anlatan yerli belge filmlerinin içinde kullanıldığı gibi... Şimdi, 38 yıl sonra, Hitchcock'un kurgusunu yaptığı filmin yeniden gündeme getirilmesinde Nazizm'in Batı Almanya'da hiç de ölmediğinin, hatta belki de yine ABD siyasetinin bir parçası olarak yeniden canlandırıldığının sezilmesi de rol oynamış olabilir. Sözün kısası, bir zamanlar gösterime girmesi uygun bulunmayan filmlerin günün birinde kamuoyuna sunulması gerekli görülebiliyor.

Çeşitli ülkelerde ve Türkiye'de televizyonda yayımlanması uygun görülmeyen ve Nazi vahşetini, belge filmleriyle değilse bile, gerçeğe uygun canlandırma yöntemiyle anlatan bir dizi film de var: "Holocaust". Bu dizi, TRT Televizyonu'nda Türkçe seslendirilmesine karşın, bir türlü yayına girmedi. Eğer "Holocaust" ülkemizde yayımlansaydı, TV izleyicileri Nazi kıyımını çok "canlı" olarak görecek ve İkinci Dünya Savaşı'nda insanların Nazi kıskacından nasıl geçtiğine oldukça yakından tanıklık edecekti. Ama TRT Genel Müdürlüğü, dizinin halkımızı "rahatsız" edeceğini düşünerek yayından son anda vazgeçti.

Görülüyor ki, kimi çevreler "belge" niteliğindeki filmlerde bulunan "gerçekler"in halka ulaşmasını istemiyorlar. "Yorgun Savaşçı"nın yakılma olayından sonra, TRT Televizyonu'nun ilk yapımcılarından Varlık Özmenek de "deneme yayını" adıyla yayın yapan Ankara Televizyonu'nun ilk üç yılında hazırlanmış filmlerin TRT arşivinde bulunmadığını ortaya çıkardı. Acaba bu filmler niçin arşivde yok? Bu filmler şimdi nerede?

Önce birinci soruyu yanıtlamaya çalışalım. TRT Televizyonu'nun ilk

BBC tarafından televizyonda yayınlanmamasına karar verilen 1965 yapımı "Savaş Oyunları" adlı filmden bir sahne.

üç yılında üretilen yerli yapımlar, TV yayınlarının yaklaşık yüzde 80'ini oluşturur. Yerli yapımın bu denli yüksek orana ulaştığı bir başka dönem yoktur, televizyonumuzun tarihinde. Bu yerli yapımların belli bir oranı TV stüdyosunda gerçekleştirildi. Geriye kalan yapımların büyük bir çoğunluğu da film olarak üretildi. Hatta stüdyo yapımlarının içinde de büyük oranda film vardı. Bu denli çok sayıda film nereye gitmiş olabilir? Gerek tümden film olarak üretilen bu yapımların ve gerek "canlı" stüdyo yapımları içinde yer alan film bölümlerinin çoğu, "deneme yayınları" döneminde, ülke sorunlarını inceleyen ve araştıran konuları ve görüntüleri içermekteydi. Bir başka anlatımla, bu ilk TV film yapımları da "belge" niteliğindeydiler. Çoğu hakkında TRT içinde ve dışında soruşturmalar açılmış, savcılar bu filmleri sık sık incelemişler, hatta soruşturma açılan filmlerle birlikte haklarında soruşturma açılmayan filmler bile mahkemelere konu olmuş ve bilirkişi kurulları tarafından incelenmiştir. Kimi filmlerin bu adliye işlemleri sırasında orada burada kaldığı ve yitip gittiği düşünülebilir. Ama çoğu soruşturma ve dava konusu olmasıyla beraber, "belge" niteliği taşıdığı için de yok edilmiş olamaz mı? O dönemdeki bir TV sorumlusu olarak bu satırların yazarının, söz konusu filmlerin gelecekte Türkiye'nin 1968 - 1971 yılları arasındaki ve hatta daha eski yıllardaki sorunlarını inceleyecek olanlara ve bu sorunlarla ilgili belgesel filmler yapmak isteyenlere kaynak oluşturabilecek nitelikler taşıdığını ileri sürmesi hiç de zor değildir. Niçin kimi kişiler, "deneme yayını" döneminde bu gibi nitelikler ve "belge" özelliği taşıyan ilk TV filmlerini ortadan kaldırmayı kendi çıkarları açısından gerekli görmesin? Nitekim, daha sonraki yıllarda TV ve film yönetmenleri tarafından çekilen ve "belge" değeri olmasa bile çeşitli toplumsal gerçekleri, özlemleri, duyguları ve çarpıklıkları güncel bir yorumla yansıtan "Bir Ceza Avukatının Anıları", "Henüz Onyedi Yaşındaydı", "İzinli", "Yörük Elif" ve doğrudan doğruya "belge" değeri taşıyan "Atatürk ve Çağı" adlı TV filmlerinin ve dizilerinin yayımlanması da engellenmiştir. Çeşitli uyarılara ve sorulara karşın, bu yapımların da "Yorgun Savaşçı" gibi yakılıp yakılmadığını TRT Genel Müdürlüğü bugüne dek açıklamaktan kaçınmıştır.

Kimi ülkelerde ve Türkiye'de halka ulaştırılmasına pek yanaşılmayan filmler arasında bir de nükleer savaşı konu edinen ürünler yer alıyor. Son aylarda Batı ülkelerinin bu konuyu işleyen iki filmi gösterime ya da TV yayımına sunduğu belirtiliyor. Bu filmlerden ilki, bir Amerikan yapımı olan "The Day After — Ertesi Gün" adını taşıyor ve ülkemizde ancak video kaset piyasasında ilgi görebiliyor. Diğeri ise yine bir Amerikan yapımı: "War Games — Savaş Oyunu". Ne var ki, her iki filmin bir "fantezi" olduğunu ve gerçeklere dayandırılmaya çalışarak belli bir öykü çerçevesinde hazırlandığını, ama bir noktada da nükleer savaşın nedenlerinden ve siyasal oyunların sonucu olabileceğinden daha çok korkunçluğunu anlattığını öğreniyoruz. Bir de 1965 yılında BBC yönetmenlerinden Peter Watkins tarafından çekilmiş bir başka film var. Onun da adı, "War Game — Savaş Oyunu". Watkins'in "Savaş Oyunu" ile Amerikan yapımı "Savaş Oyunları"nı birbirine karıştırmamak gerekli. Watkins'in "Savaş Oyunu", BBC tarafından yaptırılmasına karşın, 1965 yılında yine İngiliz BBC Televizyonu tarafından yasaklanmıştı. Gerek bu filmin yasaklanış nedenlerini, gerek nükleer savaşı konu alan diğer yabancı filmleri ve bu konuda TRT Televizyonu'nun tutumunu bir başka yazıda ele almanın yararlı olacağını belirtirken, Watkins'in yasaklanan filminin BBC'nin arşivlerine kaldırıldığını da anımsatmak gerekiyor.

Siyasal ve toplumsal nedenler kimi filmlerin halkın önüne çıkmasını her ülkede, hem de yersiz nedenlerle engellenmektedir. Ne var ki, bizde bu gibi durumlarda sinema ürünlerinin acımasızca yok edilmesi yolunu yeğleyenler çıktı. Ama bilinmez, belki gelecekte "Yorgun Savaşçı"yı da, ilk TV filmlerini de, onun bunun elinde kalmış kopyalardan izlememiz mümkün olabilir. Tarihi ortadan kaldırmak o denli kolay değil. Nitekim, bu gerçeğin ayırdında olanlar, bugün göstermek istemedikleri filmleri arşive kaldırarak daha uygarca davranmasını biliyorlar. ■

TOPLUMDA TARİH BİLİNCİ VE BELGE'NİN KORUNMASI

■ İlber ORTAYLI

Arşiv sözcüğü lâtince "Archivum"dan gelir. Çağrışım yaptığı anlam "eskilik"le ilgilidir. Geçmiş zamana ait her türlü evrak vs. gibi belge niteliğindeki malzemenin korunduğu mekan anlaşılır. Belge nedir, neler tarihi belge değerine sahiptir, sorusunu soralım ve cevap arayalım. Kimimiz bir devlet ofisinin, örneğin Maliye veya Adalet Bakanlığının evraklarının saklanması gerektiğini, bunların tarihi belge değerine sahip olduğunu söyleyecektir. Doğru ama bu eksik bir cevaptır. Aslında burada belge değerine sahip olan malzeme sadece kayıt kuyuddan ibaret değildir. Buradaki belgelere el koymak için; Bakanlığın içindeki memurları, ziyaretçileri, iştakipçilerini yani herkesi belki anadan doğma soyup dışarı çıkarmak gerekir. O kadarla da bitmez, çıkanların kimliğinin kaydedilmesi, geçirdikleri hastalıklar, mali durumları vs. vs. hep kaydedilmek gerekir. İlerde bir tarihçinin; bakanlık memurları ve vergi mükellefleri üzerinde giydikleri çamaşıra, çantalarının ve mendillerinin kalitesine kadar inen bir tasnifli araştırma yapıp, devrimizin betimlemesine bu açıdan girmeyeceği ne malum? Geçen asırda bugün moda olan **Braudel** tipi bir tarihçilik kaçkişinin aklına tarihçilik diye gelirdi ki? İlerinin tarihçisi Türk halkının kullandığı mobilyalara, giyime, kullandıkları ilaçlara bakarak hiç de yabana atılmayacak analizler yapacaklardır. Şu halde Siteler'deki mobilya deposu, Samanpazarı'ndaki hazır giyim eşyası deposu ve Bulvardaki şık mağazanın yükü de en azından Başkanlık arşivi kadar tarihsel belge değerine sahiptir. Hergün attığımız otobüs, tren biletleri ilerde ulaştırma ve taşımacılık tarihi yapanlar için belgedir. Hastane arşivleri bugün için hastalar hakkında tabiblere bilgi vermeyi amaçlayan depolardır, ama gelecekte 20. yüzyıl Türkiye halkının ruhsal - fiziki durumunu incelemek isteyen tarihçiler için birincil önemdeki arşivlerdir. Gecekondu briketinden Başbakanlık genelgesine, çocuklarımızın okul defterinden gazetelere kadar herşey, önem derecesini ayırdetmemiz güç olan potansiyel tarihi belgedir.

Tarih devamlı olarak yeniden yazılır, yani yeniden yorumlanır. Yeniden yorumlayanlar; yeni alanları araştırıp yeni bilgiler elde ederler. İleride tarihi yeniden yazacakların gereksindikleri malzemenin ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak bilemeyiz. Ama herzaman için belge değerini tartışamayacağımız ve ileriki kuşaklara karşı bir namus borcu olarak saklamamız gereken bazı malzeme vardır. Bunlar resmi yazışmalar, ticari kayıtlar, yayınlar, film, resim vs. gibi birincil derecedeki belgelerdir. Tarih bilincine sahip uygar toplumlar, demokratik bir sisteme sahip olmasalar bile bu gibi malzemeyi kolay tahrip edemez. Bilinmesine göz yumamasalar bile, mühürlü kasaların içine saklarlar. Tarih bilincine ulaşan toplumlarda sansür yasaklanan filmi, görülmesini istemediği resim veya yayın malzemesini mutlaka saklar. Her toplumda yönetimin kamudan gizlediği belgeler vardır, bunlar gizli depolara kaldırılır ama kesinlikle tahrip edilmez. Tahrip edilen belge, aslında tahrip edilmemiştir. Belgenin konusu tarih yazıcının bilincinde yer edeceği için, ilerinin tarihçileri tahrip edilen belgenin boşluğunu kendileri doldurur. İki politikacının birbirine gönderdikleri mektubu ortadan kaldırsanız, geleceğin tarihçileri önceki ve sonraki olaylara ve ilgili gördükleri başka malzemeye bakarak onu yeniden inşa ederler. Bu yeniden inşa edilen (emender) kanıt tuhaftır ki çok defa belgeyi tahrip edenin istemediği bir yorum olur. Onun için tarih bilincine ve tarihyazıcılığı kültürüne ulaşan toplumlarda en sansürcü yönetim bile belge tahrip etmek gibi boş bir zahmete girişmez.

Çağdaş toplumda, yayın ve basın araçları kontrol edilmeyecek kadar çok yaygındır ve herhangi bir belgenin içeriği diğer bazı belgelerde de yeralmaktadır. En özgün düşünce ve eğilimlerin bile sadece bir film veya roman veya makale ile sınırlı kalmadığı görülmektedir. Daha kaba bir deyişle; ateşleri söndürmenin anlamı yoktur, dumanı heryerde tüter. Çağımızda bir düşünce, fırında pişen tek bir kilin üstünde kalmıyor; o yapıtın yeniden ortaya çıkmasına olanak veren sayısız kayıt, malzeme ve yanbelgeler vardır. Bu nedenle tarihyazıcılığı kültürüne sahip bir toplum herşeyi arşivlemeyi ve arşivden korkmamayı bilen bir toplumdur diyebiliriz. ■

BİLGİ YAYINEVİ

Hasan Hüseyin

BÜTÜN ŞİİRLERİ

Hasan Hüseyin Şiirleriyle, kitaplarıyla, halkının yüreğinde her zaman yaşayacaktır.

1. ACIYI BAL EYLEDİK	250.	7. KOÇERO VATAN ŞİİRİ	500.
2. OĞLAK	400.	8. HAZİRANDA ÖLMEK ZOR	300.
3. KIZILIRMAK	200.	9. FİLİZKIRAN FIRTINASI	250.
4. TEMMUZ BİLDİRİSİ	200.	10. ACILARA TUTUNMAK	250.
5. KELEPÇEMİN KARASINDA BİR AK GÜVERCİN	300.	11. IŞIKLARLA OYNAMAYIN	250.
6. AĞLASUN AYŞAFAĞI	500.	12. KAVEL	200.
		13. KIZIL KUĞU	250.

YOKETMENİN İDEOLOJİSİ

■ Varlık ÖZMENEK

Bugünlerde TRT televizyonunda duyurulan bir reklâm sözü şöyledir:
"— En değerli varlığınız cildinizdir.."

Büyük çoğunluğu çalışarak yaşayan Türkiye insanının derisine TRT Kurumu aracılığıyla bir sabun firmasının biçtiği paha göz kamaştırıcıdır!

Ancak, TRT Kurumu'nun Genel Yayın İlkeleri'ne ve "genel adaba" uygun düştüğü öngörülmüş olacak ki, denetimden onay alınarak milyonlarca izleyiciye bir değer yargısı biçiminde duyurulan ve kanımca hem insan haysiyetine yönelik bir sövgü hem de topluma karşı ideolojik bir saldırı niteliğindeki bu sözleri sahip ve tellalına iade etmek gerekir diye düşünüyorum. En azından birey olarak benim, "ailerim ciltleriniz değer ve ederini bulur; ama benim en değerli varlığım emeğimdir" deme hakkım niçin olmasın...

Gerçekten, bir zamanlar toplumun bir parçası olarak dört yıl TRT Kurumu aracılığıyla o topluma sunduğum "emek" vardır; yani en değerli varlığım, varlığımız, emeğimiz. Onlar kayıptır.

Bilim ve Sanat'ın Şubat sayısında "Yorgun Savaşçı" adlı filmin yakılması olayından duyduğumuz acı ile benzer uygulamaların ne yazık ki, ülkemizde öteden beri yapıldığına işaret etmeye çalışarak, bu uygulamaların bazı dönemlerde yoğunlaştığına dikkati çekmek istemiştim. Örnek olarak da, 16 yıl önce yayına başlayan TRT Televizyonunun ilk yıllarında yapılan programlara ait yüzlerce program filminin TRT Kurumunun arşivinde bulunmadığını göstermiştik. Niçin? Toplumun bir parçası olarak toplu-

ma sunduğumuz ve aslında toplumun malı olan emeğin hiç değilse unutulmaması gerektiğini vurgulamak ve benzer durumlar karşısında çağdaş, insancıl ve demokratik bir duyarlılığın etkinleşerek "biz"leşmesi için...

Bu yazıda kayıp filmler konusunda daha ayrıntılı bilgiler vermeye çalışacağız. Bu konudaki duyarlılığımızın salt kişisel olmadığını bir kez daha vurgulamak isteriz. Hem de, kişisel bazı bilgi ve belgeleri okuyucuların bilgisine sunmanın toplumsal bir borç olduğuna da inanıyorum. Giderek, televizyonun kuruluşuna emek veren başta Mahmut Tali Öngören olmak üzere bu konuda yaratıcı çaba göstermiş yöneticilerin ve yüzlerce program filmine imzalarını atmış programcı arkadaşlarım Melih Aşık, Adem Yavuz, Yavuz Gökmen, Koray Düzgören, Yavuz Kürkçü, Erdoğan Alkan, Gülseren Ergün ve o yıllarda televizyona dışardan film ve program yapan değerli gazeteci dostlarım Teoman Erel ve Altan Öymen'in bugün TRT film arşivinde bulunmayan, kayıp olan filmlere dökülen emekleri, emeklerimiz adına bu inancı taşıyorum. Aynı inancı, çağdaş ve demokratik yayıncılık ilkelerini benimseyen, bu yolda emek veren televizyon çalışanlarıyla da paylaşmak istiyorum.

* * *

Belgelere dayanarak ileri sürdüğümüz iddia 30 Ocak günlü Cumhuriyet, Bulvar ve Tan gazetelerinde "TV'nin İlk Yıllarında Çekilen Yüzlerce Film Kayıp" başlıklarıyla yayınlanmıştır. Ayrıca Anka Ajans muhabiri Esin Yıldırım'ın soruları üzerine TRT Genel Müdürü Macit Akman ile sözü edilen filmlerin kaybolduğu yıllarda TRT Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Musa Öğün bazı açıklamalarda bulunmuşlardır. Akman ve Öğün'ün açıklamaları gazetelerde nedense yayınlanmamıştır.

TRT Genel Müdürü Macit Akman, Anka Ajansı muhabirine bu konuda şunları söylemiştir:

"— TV'de yapılan her yapım değerine göre saklanır. Değeri zamanla bitmiş eserin saklanmasına gerek yoktur. Eğer her yapım saklanmaya kalkışılırsa arşivde yer kalmaz..."

Anka Ajansının haberine göre, Macit Akman, TV'nin ilk üç yılında yapılmış olan bazı programların kayıtlarına TRT Arşiv Dairesince yayınlanan bibliyografyada rastlanmadığına ilişkin haberlerin hatırlatılması üzerine, bu iddiaların mantık dışı olduğunu savunarak" şöyle devam ediyor:

"— Her yapımın arşivde muhakkak ki bir kaydı vardır. Ancak yapımların belli statüleri vardır. Bu statülere göre bazı yapımlar 75 gün, bazıları yıllarca saklanır. Bant kaybolmaz, bant zimmetlidir. Banda ihtiyaç olduğu durumlarda yeni bir yapımın kaydı için bandın içeriğinin silinmesine karar verilir. Ancak arşivden çıkarılırken kaydı düşülür. Band imha edilecekse bu zabıtla olur."

Anka Ajansının haberi şöyle devam ediyor: "Macit Akman bir başka soru üzerine de, TRT'nin ilk yıllarına ait filmlerin bibliyografyada yer alıp almadıklarını veya ne olduklarını bilemeyeceğini de belirterek, 'konuyu bilmiyorum, tetkik etmeden konuşamam' dedi."

Haber şöyle bitiyor:

"Bir soru üzerine de Macit Akman, Yorgun Savaşçı filminin devletin kararıyla yakıldığını tekrarlayarak, "ben bu konuda konuşacaklarımı konuştum. Net ve açık konuştum. Ama flu yapılmak isteniyor. Ben Yorgun Savaşçı konusunda daha evvel olanlara sığınmam; onların durumunu da bilemem!' dedi."

Şimdi de, Musa Öğün'ün konuyla ilgili sözlerine kulak verelim:

"TRT eski Genel Müdürü ve MDP Genel Başkan Yardımcısı Musa Öğün 1971 Ağustosu ile 1973 yılı Ağustos ayı arasında yaptığı Genel Müdürlük döneminde, TV'de tek bir filmin imha edilmediğini, arşivden de çıkarılmadığını söyledi.

Musa Öğün, Anka Ajansı muhabirinin, televizyonun ilk yıllarına ait program filmlerinin kaybolduğu yolundaki haberleri hatırlatması üzerine, Genel Müdürlük döneminde tek bir programın dahi yayından çekilmediğini söyleyerek, 'arşiv şubesine sormak lazım. Belge getirsinler. Her türlü imkânı, dava hakkını kendilerine tanıyorum. Karşı tahkikat hakkını da kendimde tutuyorum' dedi."

* * *

Görüldüğü gibi, çelişkili, dayanaksız, ve itiraf edilmeli ki, son derece açık, kesin ve ciddi bir iddiaya karşı da bir yönüyle kayıtsızlık kokan, bir yönüyle de, bir hayli ikircikli verilmiş yanıtlardır bunlar.

Çünkü ne Macit Akman "bu filmler, işte arşivimizdedir!" diyebilmekte, ne de Musa Öğün kendisinin görev başında bulunduğu dönemde yayınlanmasına başlanan "TV Arşiv Şubesine Yeni Gelen Film ve Video - bantların Bibliyografyası" adlı düzenli yayınlarda filmlerin yerini gösterebilmektedir. Öğün'ün 1971 Ağustos ayı ile 1973 Ağustos ayı arasında iki yıl TRT Genel Müdürlüğü görevinde bulunduğunu ve sözü edilen bibliyografyaların yayımına da Mayıs - 1973'de başlanıldığını tekrar hatırlatalım.

Açıkçası filmler kayıptır. Olayın bir başka düşündürücü yanı, TRT çevrelerinde konu üzerinde konuşulurken, filmlerle "çuvallar" arasında ilişkiler kurulmasıdır. Yıl olarak da sözü edilen tarihler, Musa Öğün'ün Genel Müdür bulunduğu dönemdir.

Bir kez daha yineleyelim: Söz konusu belgesel, sanatsal ve arşiv değeri olan filmlerin sayısı bir - iki, üç - beş değildir; yüz'ün üstündedir.

* * *

Kayıp olduğunu iddia ettiğimiz ve hatırlayabildiğimiz filmler hangi programlara aittir, kimler çekmiştir, nasıl, nerede çekilmiştir?

TRT Genel Müdürü Akman'ın açıklamasında belirttiği "TV'de yapılan her yapım değerine göre saklanır. Değeri zamanla bitmiş eserin saklanmasına gerek yoktur" şeklindeki sözlerini anımsayarak, televizyonun yayına geçtiği 1968 yılının başlarında TV Program Dairesi Başkanı Mahmut T. Öngören'in direktifleri doğrultusunda belli bir plan ve program içinde hazırlığına girişilen ve Nisan 1968'lerde film çekimlerine girişilen "Atatürk ve Kurtuluş Savaşı" adlı film çalışmalarından söz edelim ilk önce. Yönetmenliği tarafımızdan yapılan bu çalışmalarda, öncelikle ve ivedilikle Atatürk'ün hayatta olan silah ve çalışma arkadaşlarıyla film - röportajlar gerçekleştirilmişti.

Kılıç Ali ile röportaj. (Haziran 1968 — Nişantaşı)

Hariciye Vekili (1921) Yusuf Kemal Tengirşenk ile röportaj. Haziran 1968 — Çamlıca)

Yoğun çalışmalar sonucu kısa bir zamanda, anımsayabildiğimiz kadarıyla İsmet İnönü, Fahrettin Altay, Yusuf Kemal Tengirşenk, Asım Gündüz, Kılıç Ali, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Tevfik Rüştü Aras, Hikmet Bayur, Fahri Belen, Hasan R.Soyak, Cemal Hüsnü Taray, Şevket Süreyya Aydemir, Cevat Dursunoğlu, İsmail Hakkı Tekçe ile film - röportajlar yapıldı. Çanakkale - Gelibolu ya geçilerek Seddülbahir, Conkbayırı, Kabatepe, Arıburnu, Kemikli mevkiilerinde ve Anafartalar köyünde film çekimleri ve Çanakkale savaşlarında çarpışmış yaşlı - malul köylülerle röportajlar yapıldı. (Örneğin, Anafarta Köyü'nde Çolak Halil Çavuşu anımsıyoruz)

Daha sonra İzmir'e geçilerek, Belkahve ve kent merkezinde çekimler yapılmış, İzmir'in işgalini yaşayan ve kurtuluş savaşına katılan adlarını bugün anımsayamadığımız kişilerle röportajlar gerçekleştirilmiştir.

Emekli Orgeneral Fahrettin Altay ile röportaj. (Haziran 1968 — Emirgân)

Garp Cephesi Kurmay Başkanı Emekli Orgeneral Asım Gündüz ile röportaj. (Nisan 1968 — Bahariye)

Hemen bu arada bir açıklama yapalım. Yönetmenliği tarafımızdan yapılan bu film çekimi ve röportajlardan ayrı olarak, TRT'deki işimize son verildikten sonra yine çekim çalışmaları yapılmıştır. Ancak, bu arada vefat eden bazı kişiler ile konuşulamadığını iliyoruz.

Televizyonda programcı olarak görev yaptığımız dört yıl içinde ayrıca Sayın Mahmut T. Öngören ile ortaklaşa gerçekleştirdiğimiz ve Menemen'deki film çekim çalışmalarında görev yaptığımız "Kubilay" ile ilgili programa ait film ve röportajlar da kayıplar listesindedir. Yine belirtelim ki, görevlerimize son verildikten sonra nedense bu konuda yine film çekimleri ve röportajlar yapılmıştır. Bu da kaydedilmesi gereken ilginç bir yandır.

Arşivde bulunmayan yapım ve yayınında görev yaptığımız diğer program ve filmler arasında "Köy Enstitüleri", "Öğretmenlerimiz", "27 Mayıs", "Kayseri Olayları"nı anımsıyoruz. Bunlara "A'dan Z'ye" ve "Objektif" dizi programlarında yayınlanan filmleri de ekleyebiliriz. Belgesel değeri olan bu filmlere, Bilim ve Sanat'ın Şubat sayısında yer alan yazımızda sözünü ettiğimiz "Büyük Zafer", "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ile Seydişehir Alüminyum Tesislerinin ilk yapım çalışmalarını görüntüleyen ve televizyonda "Seydişehir Alüminyum Şehir" adıyla yayınlanan belgesel filmi de eklemek gerekir. Bu arada yapımı tasarlanan "Lâiklik" programı için kendileriyle 11 - 12 Mart 1971 günleri İstanbul'da röportajlar yaptığım Prof. Çetin Özek ve Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Nadir Nadi ile ilgili filmler de arşivde bulunmamaktadır.

Bu konuda bilgilerine başvurulabilecek arkadaşlarımızdan Melih Aşık'ın sorumluluğunu yürüttüğü "A'dan Z'ye", "Panorama" ve Objektif" adlı dizi programlarda yayınlanan çok sayıda ve çeşitli konulardaki filmlerine ek olarak toplumsal olduğu kadar sanatsal değeri de olan "Çocuklarımız" adlı programı anımsiyoruz. Şimdi hayatta olmayan Adem Yavuz'un "31 Mart" programı, Teoman Erel'in bugün için belgesel değerini perçinleyecek önemdeki "Boraks" filmini, Altan Öymen'in "İstanbul" belgeselini, Erdoğan Alkan'ın "Balıkçılar" filmi ile Aşık Veysel'le yaptığı en azından üç programı anımsıyoruz. Diğer programcılardan Yavuz Gökmen, Yavuz Kürkçü, Gülseren Ergün, Koray Düzgören'in, adlarını 15 - 16 yıl sonra kolayca anımsayamadığımız programları ile birlikte Tunca Yönder'in film, röportaj ve TV Oyunları geliyor aklımıza. Dahasını da söyleyelim, halen TRT'de televizyonda görev yapan çok sayıdaki programcının televizyonun ilk yıllarında yaptıkları program filmleri de yoktur arşivde. Bir kez daha yineleyelim, bu filmler arşivde bulunmamakta; arayanlarca bulunamamaktadır.

* * *

"Yorgun Savaşçı"bağlamında ve onunla birlikte tutanaklaştırmaya çalıştığımız bu olay, aksi kanıtlanmadığı sürece, Türkiye'de Televizyon yayıncılığının ilk yıllarının ve "en değerli varlık" bildiğimiz insan emeğinin tam tersi "anlayış" tarafından yokedilmesine örnek ve belge oluşturacak niteliktedir. Varetmenin ideolojisi olduğu gibi yoketmenin de bir ideolojisi olmalıdır ve vardır.

Brecht "bugün dünle beslenerek yarına varır" demektedir. Yarın, yapan ve yaratan yüce insan emeğinindir.

Söyleyeceğimiz bundan ibarettir. ■

Şükran KURDAKUL

ŞAİRCE DÜŞÜNMEK

1915'lerde "milli edebiyat" akımına bağlı şairlerden Orhan Seyfi Orhun, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy'un kitaplarında ergenlik çağını geçtiklerini gösterecek tek şiir bulunabilir mi bilmiyorum. Döneminde "feylesof" olarak anılan Rıza Tevfik için de aynı yargıyı ileri sürebiliriz.

Belki Faruk Nafiz Çamlıbel, kendine ve çağına bakışından kaynaklanan kimi duyarlıklarıyla, öteki hececilerden bir iki yaş daha fazla aldığını düşündürür insana.

Çağdaş şiirimizin ilk düşünür kişileri Tevfik Fikret'tir, Yahya Kemal'dir, Nazım Hikmet'tir. İyimser bir bakışla Ahmet Hamdi'dir.

Yahya Kemal, Paris dönüşü yayımladığı şiirlerinde dış dünyaya ilişkin izlenimlerini duyumsatmaya çalışırken asıl kurmaya çalıştığı evrene çekip almaya bakar okurunu. Bu evren, yıllar sonra "Fani ömür biter bir uzun sonbahar olur" dizesinde ifadesini bulan doğulu insan düşünürlüğüne bağlıdır.

Nazım Hikmet, şiirinin çeşitli evrelerinde coşkuları ile felsefesi arasında koşutluk aramıştır. Kendisinin de birkaç kez belirttiği gibi ideolojiye bağlı propaganda aracı değildir şiir Nazım için. Hızını genel olarak felsefesine bağlı toplumsal kaynaklardan alarak düşünürlüğü geliştikçe çağdaşlaşır.

Ahmet Hamdi'nin, idealizmin köprübaşlarından Henri Bergson'dan öğrendikleriyle düşündüğünü Çağda Eleştiri dergisinde yayımladığım bir inceleme yazısında göstermeye çalışmıştım.

Ahmet Muhip Dranas, duyum adamı olmasına karşın, kimi şiirlerinde, doğayla birlikte, doğayla insanlar (hele kendisi) arasındaki yaşamsal ilgileri algılarken düşünür kişiliğini koyar ortaya.

Melih Cevdet'in özellikle Kolları Bağlı Odysseus'tan sonraki yapıtlarında düşünür kişiliğiyle şair kişiliği yarış halinde görünür. Ama önce şiiriyle sarar okur. Sonra meraklandırmaya başlar. Genç bir flüt sanatçısının dediği gibi, "durmadan meraklandırır."

Şiirimiz düşünürlüğümüzün sözcüklere yansımasıdır elbet. Şiirimiz yaratma aşamasından çok önceleri çağımızdan, çağımız, ülkemiz içindeki konumumuzdan, birey olarak yarattığımız tarihten alacağını alarak dünyaya çıkmaya zorlar bizi. İzin ister.

Bu oluşum evresinde sözcüklerle, imgelerle, sesle, yani şiiri şiir yapmaya yardımcı olan öğelerledir savaşımız. Bu evrede çağrışımların zenginliği belki, şiirimizin değişik imgelerle donanmasına katkıda bulunur. Aziz Çalışlar arkadaşımızın Türkçesinden okuduğumuz Estetik kitabında Kagan, imge yaratmanın nerdeyse, kişisel özelliklerimize (ana babamızdan getirdiklerimizle 1 - 10 yaş yaşamımızla ilgili özelliklere) bağlı olduğunu yazıyordu.

Ben bir adım daha atıp, şairce düşünürlüğün de kişisel özelliklere bağlı olduğunu söyleyerek Yunus, Hacı Bayram, Pir Sultan, Nesimi, Aşık Veysel gibi ozanların şiirlerine bu açıdan bakmayı önereceğim.

Adlarını andığım ozanlar, toplumsal olaylara, doğaya, varsıl yoksul çelişkisine, yöneten azınlığın yönetilen çoğunluk karşısındaki davranışlarına bakarken duyarlıklarını besleyen ana kaynaktan, düşün kaynağından alıyorlar güçlerini.

Ozanın kendini ve konumunu algıladığını gösteren bunca dizenin yaşayagelmesi işte bu güce bağlı.

Divan şiirimizin ustaları arasında bu yönüyle en yakınlık duyduğum şairin Şeyh Galib (1757 - 1799) olduğunu okurlarım bilirler.

Şeyh Galib, Osmanlı İmparatorluğunun çözülmeye başlayan yapısına servet biriktirenlerin (eşraf ve ayanın) egemen olmaya başladığı dönemde insanın kendini algılama bilincini dizeye yansıtan adamdı.

"Hoşça bak zâtına kim zübde - i âlemsin sen
Merdüm - i dide - i kâ'inât ekvân olan âdemsin sen."[1]

Sayın Macit Gökberk, bana da göndermek inceliğinde bulunduğu Macit Gökberk Armağanı (1983) adlı kitapta, "ozanlar sırasında filozoflardan daha filozoftur." diyordu.

Doğru değil mi... ■

1 - "Kendine hoşça bak; âlemin özüsün sen; varlıkların gözbebeği olan insansın sen." (Abdülbaki Gölpınarlı çevirisi)

1937'den tutukluların silahlı ayaklanmayla özgürlüklerine kavuştukları 11 Nisan 1945 gününe dek Buchenwald toplama kampında 56 545 kişi öldürüldü.

Bir Buchenwald Romanı: KURTLAR ARASINDA ÇIPLAK

■ Ender ATEŞMAN

Buchenwald. Kayın Ormanı. Nazi Almanyasının en büyük toplama kamplarından biri. Kurulmaya başlandığı 1937 yılından tutukluların silahlı ayaklanmayla özgürlüklerine kavuşturları 11 Nisan 1945 gününe dek geçen sekiz yıl içinde bu kampta değişik görüş ve ulustan 56545 kişi öldürülür.

Özgürlüğe kavuşmalarından bir hafta sonra ölen arkadaşları için aynı yerde bir tören düzenleyen 21000 kişi, yüreklerinde ve bedenlerinde kısa bir süre öncesine dek yaşadıkları acı, açlık ve işkence izlerini taşıyarak şu yemini ederler:

"Nazizmin köklerini kurutmak sloganımız olsun! Barış ve özgürlük dolu yeni bir dünya kurmak ereğimiz olsun! Bu, ölen arkadaşlarımıza ve yakınlarına olan namus borcumuzdur..."

Bu andı içenler arasında bulunan 2417 numaralı tutuklunun adı Bruno Apitz'tir.

Bruno Apitz (1900 - 1979), "Kurtlar Arasında Çıplak" romanının yazarı. Leipzig'li bir işçi ailesinin 12. çocuğu. İlk kez 1917 yılında grevci işçilerle yaptığı konuşma nedeniyle tutuklanır. 14 ay hapis yatar. Asıl mesleği mühür kazıcılık. Ama bu arada değişik işlerde çalışır, tiyatro oyunları yazar. KPD'ye ve Proleter Devrimci Yazarlar Birliği'ne üye olur. İkinci kez, Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılında tutuklandığında 4 ay içerde kalır. Çıktıktan sonra mücadelesini gene sürdürür. 1934 yılında yeniden yakalanır ve 1937 yılına dek cezaevinde kalarak cezasını tamamlar. Ama "top-

lumdan soyutlanması gereken tehlikeli kişiler"den olduğu için aynı yılın Kasım ayında cezaevinden doğruca Buchenwald toplama kampına gönderilir. O sırada kamp yeni kurulmaktadır. Sekiz yıl bu kampta kalan Apitz, Buchenwald'da yaşanan tüm acıları ve direniş mücadelelerini paylaşır.

Alman devrimcileri kampa geldikten hemen sonra bütün antifaşistleri kucaklayan bir direniş örgütü oluşturma işine girişirler. Bu örgüt, savaşın başlangıcından sonra gelmeye başlayan tutsakların da katılımıyla Uluslararası Komite'ye dönüşür.

Savaşın sonu yaklaştıkça Alman ordularının çekildikleri yerlerde bulunan toplama kampları tahliye edilir. Özellikle doğudaki kamplardan yola çıkarılanların pek azı gidilecek yerlere ulaşabilir. Açlık, hastalık ve SS kurşunu geride binlerce ceset bırakır. Bu yüzden tutuklular için tahliye demek ölüm demektir.

Savaşın son aylarında başka toplama kamplarından gelenlerle birlikte Buchenwald'da kalanların sayısı 50 000'e ulaşır. Tahliye sırası şimdi Buchenwald'a gelmiştir. Direniş örgütü tahliyeleri olabildiğince geciktirme kararı almıştır. Önce Yahudiler tahliye edilecektir. 4 Nisan 1945 günü ilk grup yola çıkarılır. Ama bu işlem normal koşullarda iki saat içinde bitirilebilecekken, geciktirme taktiği sonucu iki günde ancak tamamlanabilir.

SS'ler, 6 Nisan günü, adlarını saptadıkları 46 tutuklunun kamp çıkışına gelmelerini isterler. Bunların öldürülecekleri açıktır. Direniş örgütü bu tutukluları kampta saklamaya karar verir. Yerleri SS'lerce belirlenecek olursa hiçbiri teslim edilmeyecek, gerekirse savaşılacaktır.

Tahliyeler 7, 8 ve 9 Nisan günleri de sürer. 10 Nisan günü, artık kampın tümü tahliye edilecektir. Ama başarıyla uygulanan geciktirme taktiği sonucu, 11 Nisan kurtuluş günü 21 000 kişi hâlâ sağdır. Kurtulanlar arasında 700 çocuk vardır. Bunlardan biri de romanda adı geçen üç yaşlarındaki Stefan'dır. Bir Polonyalı Yahudi ailesinin oğlu olan Stefan, ailesi Ausschwitz toplama kampında öldürüldükten sonra gene bir Polonyalı Yahudi tarafından gizlice Buchenwald'a getirilmiştir. "Kamptaki en küçük tutuklu" adına hak kazanan Stefan romanda anlatılan öyküyü yaşar.

Bruno Apitz

"Kurtlar Arasında Çıplak" işte bu tarihsel gerçekliğe dayanır. Belgesel roman olmamasına rağmen otantik yanları çoktur. Bruno Apitz, yazdıklarını etiyle kemiğiyle yaşamış, benliğinde duymuştur. Yapıtının bu kadar etkileyici olabilmesinin nedeni burada yatar. Apitz savaştan sonra Doğu'yu seçen yazarlardandır. "Kurtlar Arasında Çıplak" onun tek romanıdır. Yayımlanmış ikinci yapıtı Buchenwald'da yazdığı "Esther" adlı bir noveldir.

* * *

"Kurtlar Arasında Çıplak", 1945 yılı Mart ayında çocuğun bir bavul içinde gizlice kampa getirilmesiyle başlar. Böylece kurtlar (SS'ler) arasındaki çıplaklara bir kişi daha katılmıştır. Höfel ve Pippig adlarındaki iki tutuklu, çocuğu SS'lerden önce bularak hemen saklarlar. Ama Höfel Uluslararası Kamp Komitesi'nin (UKK) askeri eğitmeni olduğu için her türlü tehlikeden uzak durmalıdır. Bu yüzden, Komite'nin direniş grupları sorumlusu Bochow, Höfel'den çocuğu kampa getiren kişiye geri vermesini ister. Bu kişi kamptan ilk ayrılacaklar arasında olduğu için çocuğu da birlikte götürecektir. Bunun çocuğun ölümü demek olacağını bilen Höfel, onu verip vermeme ikilemi içinde bocalar. İnsancıl görevleri ile politik görevleri arasında bir tercih yapmak zorundadır. Çocuğu vermezse hem politik görevlerinde "disiplinsizlik suçu" işlemiş olacak, hem de çocuğun SS'lerce bulunması halinde UKK'nın, dolayısıyla kampta yaşayan 50 000 kişinin yaşamını tehlikeye atmış olacaktır.

Höfel'in ikilemi B.Apitz'in roman boyunca değişik düzeylerde işlediği birey - toplum, duygu - düşünce ikilemlerinin ilk ortaya çıkış biçimidir. Yukarıdaki ikilemler bu biçimiyle uzlaşmaz gibi görünür. Çünkü Höfel'in çocuğu teslim edip etmemekten başka seçeneği yoktur. Höfel seçimini yapar. Ona göre çocuğun yaşamını kurtarmak daha "yüce" bir görevdir.

SS'ler kısa bir süre sonra çocuğun varlığını haber alırlar. Çocuğun kendilerini Kamp Komitesi'ne ulaştıracağını bilirler. Bu yüzden yoğun bir arama çalışmalarına girişirler. Ama onu koruyan insanlardan oluşan çember gittikçe genişlemektedir. UKK çocuğun korunmasını üstlenir. Artık o, direnişin, insancıllığı ve mutlu geleceğin simgesi olmuştur. Çocuğun yerini söyletmek için pek çok kişi işkenceden geçirilir. Pippig işkencede can verir. Onlar ölümü yenen kişilerdir.

Bu arada günler geçmekte, Hitler faşizminin sonu yaklaşmaktadır. Değişen koşullarla birlikte antifaşist mücadelenin biçimi de değişecektir. Çocuk olayında bu değişikliğin sancıları yaşanır. Bochow değişen koşulları gözönüne almadığı için hata yapmıştır. Sonradan, "Buraya getirildiğimde özel eşyalarımla birlikte yüreğimi de depoya teslim ettim. Bu yararsız ve tehlikeli nesne burada işime yaramaz diye düşünmüştüm. Yüreğin, insanı güçsüz ve duygusal yapacağını sanıyordum." diyen Bochow'un yanılgısını Sovyet savaş tutsaklarından UKK üyesi Bögorski şöyle özetler: "Sen hatayı kafanla yaptın, Höfel ise yüreğiyle. Kafa da, yürek de birbirinden ayrı davrandı."

Özgürlüğe, kurtuluşa yaklaşılırken, birey - toplum, duygu - düşünce ikilemleri de çözüme doğru ilerler. Romanın ikinci bölümünde kurtuluş öyküsü ön plâna geçer. SS'ler, adlarını verdikleri 46 tutuklunun kamp çıkışında toplanmalarını isteyince gene aynı ikilem yaşanır. Bu insanlar SS'lere teslim edilecek midir? Höfel'den çocuğu göndermesini isteyen Bochow, bu kez "doğru" davranır. Yeni koşullar, hem 46 kişinin, hem de kamptaki tüm insanların yaşamlarının aynı anda kurtarılmasına uygundur. 46 antifaşist kampta saklanır. Höfel' de uzlaşmaz gibi görünen yanlar, Bochow'da özdeşleşmiştir. Artık "yüce" görev, tüm kamptakilerin kurtarılmasıdır. Bireyin kurtuluşu da buna bağlıdır.

Kampı koruyan 6 000 SS aske-

"Kurtlar Arasında Çıplak" filminden bir sahne

rinin ağır silahlarına karşılık direnişçilerin birkaç tabancasıyla bir hafif makinelisi vardır. Bu nedenle silahlı ayaklanmadan hemen sonra Amerikan ordusu ile bağlantı kurmak zorundadırlar. SS'ler kampı tahliye etme buyruğunu almışlardır. Artık Uluslararası Kamp Komitesi'nin tüm amacı tahliyeyi olabildiğince geciktirmek ve ayaklanma zamanını doğru belirlemektir. Amerikan birlikleri henüz uzaktadır. Silaha erken davranırlar ve onlarla bağlantı kuramazlarsa, düşmanın üstün gücü karşısında yenilecek, geç kalırlarsa geride tanık bırakmamakta kararlı düşman tarafından topluca imha edileceklerdir.

Geciktirme taktiği başarılı olur. 11 Nisan 1945 günü zamanın geldiğini gören UKK ayaklanma buyruğu verir. Kayın Ormanı'nda yaşanan insanlıkdışı olaylar bu ayaklanmayla son bulur. Kitap şu sözlerle biter: "Çocuk dalgalanan başlar üzerinde fındık kabuğu gibi sallanıyordu. Kalabalıkla birlikte dar kapıdan sarsılarak geçerek prangalarından kurtulmuş ve artık durdurulamayacak olan dalga tarafından ilerilere doğru sürüklendi."

* * *

"Kurtlar Arasında Çıplak", kuşkusuz toplama kampları üzerine yazılan tek yapıt değildir. Ama bu romanı öteki yapıtlardan ayıran bazı özellikler vardır. Bruno Apitz bir toplama kampının son günlerini ve özellikle bu kamptaki direnişi anlatır. Bütün başarılı yapıtlarda olduğu gibi "Kurtlar Arasında Çıplak"ta da biçim ile içerik uyumlu bir birlik oluşturur.

Bruno Apitz geleceğe umutla bakar. Yapıtını toplumcu - hümanist anlayışla kaleme almıştır. Apitz'in hümanist anlayışını belirleyen şey eylemdir. İnsanlar geleceğin kurulmasına yaratıcı olarak katılmalıdır. Ama bu insanlar, kendi kurtuluşlarının toplumun kurtuluşuna bağlı olduğunun bilincindedirler. Bu yüzden Apitz'in hümanizmi Remarque' da olduğu gibi karşılıklı yardımlaşma düzeyine indirgenmemiştir. Ve Apitz'in insanları, Remarque'ın ne olursa olsun yaşamda kalmaya çabalayan insanları değil, bazı erekler için —Pippig gibi— yaşamını verebilen, toplumsal sorumluluklarının bilincindeki insanlardır.

"Kurtlar Arasında Çıplak", toplumcu - gerçekçi yazın anlayışının yetkin örneklerinden biridir. Anlatılan konu, bir toplama kampında geçtiği için kamp dışı toplumsal gelişmelerden kopuk gibi görünse de, kampta yaşanan çatışma, tüm çağa damgasını vuran çatışmadır. Bu açıdan bakıldığında kamptaki SS'ler tüm korkunçluğu ve zorbalığı ile, yıkılmakta olan Hitler yönetimini temsil ederlerken, Höfel, Bochow ve UKK barış ve özgürlük toplumunun temsilcileridir.

Apitz 1960 yılında yazdığı bir makalede, "Her yazarın bir konusu vardır. Benimki de antifaşizm." der. Apitz, ülkesi Demokratik Almanya'nın faşizmle hesaplaşma dönemini geride bırakıp, yeni ilişkilerin kuruluş aşamasını yaşadığı bir dönemde (1958 yılında) yayımlanan romanı ile, ettiği yemine sadık kalarak faşizmin köklerini kurutmak için genç kuşaklarda antifaşist bilinci canlı tutmayı amaçlar.

Değişen koşullar Nazi ideolojisine karşı mücadele biçimini de değiştirmiştir. Önceden gözle görülür düşmana karşı mücadele edilirken Demokratik Almanya'nın yeni koşullarında artık belli bir hedef için mücadele edilmektedir. Bu mücadele yüksek düzeyde bilgilenme ve bilinçlenmeyi gerektirir. Düşman artık göze görünmez olduğu için olayların sağlıklı çözümlenmesi zorunludur. Apitz'e göre genç kuşakları bekleyen en önemli görev budur. Burada "eskilere", yani Nazizmi yaşayanlara da görev düşer: Deneyimlerini gençlere aktarmak.

Hiç kuşkusuz, Apitz yazdığı romanıyla bu görevini yerine getirmiştir. "Kurtlar Arasında Çıplak" kısa sürede A.Seghers'in "Yedinci Haç" romanıyla birlikte Demokratik Almanya'da en çok satan (1,2 milyon) roman adına hak kazanır. Romanın kazandığı başarı yalnızca Demokratik Almanya ile sınırlı değildir. Yirmiden çok dile çevrilmiş ve her yayımlandığı ülkede beğeni ile karşılanmıştır. En azından bazı kazanımların hangi bedeller pahasına kazanıldığını göstermesi bakımından "Kurtlar Arasında Çıplak", Türkçeye çevrilmesi gereken yapıtlardan biridir. ■

BİR SERGİNİN ARDINDAN

■ Dinçer SEZGİN

Ortak bir dostumuzun evinde yağlı boya bir çalışmasını gördüm yıllar önce. Duvarlara astıkları öteki resimler arasında onun resmi hemen ayrımsanıveriyordu. Rengi ve deseni özümsemiş, ne diyeceğini bilen birinin resmiydi. Somut bir dili vardı. Gerçekçi bir tavra sahipti. Harman yerindeki insanları anlatan bu resmin önünde daha fazla durunca "İsmail Gümüş'ü tanıyor musun" diye sormuşlardı. Belleğimin ve anılarımın yapraklarını hızla gözden geçirdim. İsmail Gümüş adı yoktu onların içinde. "Tanımıyorum" dedim. "Bir öğretmen arkadaşımız" dediler. "Şimdi Gazi Eğitimde resim öğretmeni".

Adını ilk kez böyle duydum İsmail Gümüş'ün.

Yıllar sonra, bir dostlar meclisinde, "İsmail Gümüş" diye tanıştırıverdiler beni onunla. Birbirimizi yüzyıldır tanıyormuşuz gibi el sıkıştık.

Geçtiğimiz Şubat ayında Sanat Kurumunda açtığı sergiye giderken, beni sımsıcak resimlerin karşılayacağını düşünmem belki bu yüzdendi. Bir sanatçının yüreğinin, yapıtlarına yansımaması olası mı? Sergisini gezince yanılmadığımı anladım. 21 çalışmasında da, elinizi, yüzyıldır tanıyormuşunuz gibi içtenlikle sıkan sıcaklığı hemen görüveriyordu insan. Resimlerin dili açık, duru, ne diyeceğini bilen, kararlı bir dildi. Konularını emeğiyle geçinenlerden, alınteriyle kazanmaya çalışanlardan, elleri nasır tutmuşlardan seçmişti. Liman işçileri, çobanlar, boyacı çocuklar, genelev kadınları, küfeci çocuklar, sandalcılar, maden işçileriydi anlattıkları. Onları anlatırken hiçbir yapaylığa kaçmamıştı. Soyutlamaları sıcak bir resim tadı veriyordu izleyenlere. Hemen bütün resimlerinde büyük bir arayış içinde olduğu, diyeceklerini daha değişik biçim ve boyutlarda söylemeye çalıştığı ortadaydı. Bizim insanımızın, emekçilerimizin, halkımızın sesi olmak istiyordu.

Bu düşüncelerimi söyledim kendisine. "Katılıyorum" dedi, sonra ekledi:

"Resim ve heykelin ana öğesi olan deseni, öz'ün sergilenmesinde ön planda tuttum. Özellikle, batıdan son yıllarda yurda taşınan teknik ve biçim araştırmalarını gözardı ettim. Ama bilerek yaptım bunu. Öz'ün anlatımı için gerekli biçimi ve teknik olanakları kendim arayıp bulmaya çalıştım. Hatta bazı resimlerimde, alınterini izleyiciye etkili bir biçimde sunmak için plastik tutkal akıttım tualin üzerine. Kimi tuallere çakıl yapıştırdım, plastik değerin önemini vurgulamak ve konunun etkisini arttırmak kaygusuyla. Resmin bildirisini daha iyi anlatabilmek için kendime özgü teknik olanaklar aradım."

21 çalışmasında da bu arayışı görmek olası. Yaşamları hep kavgayla geçenleri daha iyi anlatabilmek için renklerde, desende, teknikte denemeler, araştırmalar yapıyor Gümüş. Çok iddialı olmasına karşın, bazı resimlerinde yaldız kullanmaktan kaçınmıyor. "Hani", diyor "bir sözün altını çizmek diye birşey vardır ya, ben de söylemek istediklerimin altını çiziyorum böylece."

Bir sanatçının emekçiden yana, halktan yana diyecekleri olunca, onlara ileteceği bildirisi olunca elbette somut bir biçemi olacaktır. Açık, duru, anlaşılır bir dili olacaktır.

"Bin bilmem kaç yıldır, acıyla, coşkuyla, içtenlikle oluşmuş türkülerine bu halk nasıl sahip çıkmışsa, resme de birgün türküleri gibi sahip çıkacaktır. Ama öncelikle resmimiz, türkülerimiz gibi bir içtenliğe kavuşmalı. Çağlar boyu figüratif resme hasret kalmış halkımıza bugün soyut resim sergilerseniz, halk yalnızca o resmi değil, ressamı da, sanatçıyı da yadırgayacaktır elbette."

Böyle söylüyor Gümüş, resmin dili konusunda. Bu onun inancı aynı zamanda. Resimlerindeki soyutlamalar hiçbir zaman bir belirsizlik, bir anlaşılmazlık izlenimi bırakmıyor insanın üzerinde. "Öğrencilerime", diyor "hep söylüyorum. Ne diyecekseniz açık açık söyleyin. Net olun. Resmi halka öğretmenler sevdirecektir. Halkımız da açık açık konuşmaktan hoşlanır". Yüreğinin sıcaklığını topluma aktarmak isteyen bir sanatçının tavrı bu elbette.

İsmail, Trakyanın Demirköyünde doğmuş. Kepirtepe Köy Enstitüsünde okumuş. Yıllarca köylerde, kasabalarda öğretmenlik yapmış. Anadolu insanını yakından tanımış. Şiirler, öyküler yazmış bir zamanlar. Şiirlerinde, öykülerinde onları anlatmış. Onların toprakla, doğayla, güç koşullarla nasıl savaştıklarına tanık olduğu için, onların verdikleri kavgayı iyi bildiği için resimlerinde de bu kavga insanlarını anlatmayı tek amaç edinmiş kendisine. Bu çileli insanları anlatırken seçtiği renkler, çizdiği desenlerde de gizliden gizliden bir kavga var sanki. Alınyazılarını değiştirmek isteyen, birşeylere karşı çıkmaya çalışan kişiler onun kahramanları.

Han Restoranda birkaç arkadaşına verdiği yemekte "Şu müziğe bakın" dedi. Orhan Gencebay söylüyordu. Bir an durup dinledik: "Batsın bu dünya". Sürdürdü konuşmasını İsmail: "Bütün korkum, kuşkum, tedirginliğim, beni düşlerimde bile rahat bırakmayan ne biliyor musunuz? Müziğimizin başına gelenlerin, resmin başına da gelmesi. Bu piç müzik her yerde karşımıza çıkıyor. Radyoda, televizyonda, dolmuşta, lokantada, evlerde, yollarda, sokaklarda hep bu piç müziği dinliyor benim insanlarım. Kim getirdi bu belayı başımıza. Arabesk denilen bu ihanet fırtınası yarın, arabesk bir resmin doğmasına da yol açarsa yandık gitti. Fildişi kulelerde oturup, resmi belli bir sınıfın beğenisine sunmaya çalışan: ben halka inmem, halk benim ayağıma gelsin diye bağrışan yüzlerce, binlerce sanatçı varken ve resim halktan bu denli uzakken, arabesk bir resim fırtınası kopuverecekmiş gibime geliyor. Okullardan halk müziğini kaldırdık, yerine batı müziğini koyduk. Gereksiz demiyorum, ama halk müziğini kaldıran anlayışın bir gün resmimize de bir parmak atmasından korkuyorum." Garsonu çağırıp "Allah rızası için kapatın şu müziği" dedi sonra da. Heyecanlanmıştı.

Sanat Kurumunda yirmi gün gösterimde kalan sergisi üçüncü kişisel sergisiydi İsmailin. Türkülerle büyümüş, türkülerle yunmuş arınmış dünyasının resimleriydi çalışmaları. Ve İsmail halk türkülerimiz gibi halkın malı olan, halkını anlatan resimler yapmaya çalışmıştı. Türkülerimizdeki o buruk tad, onun resimlerinde de vardı.

İkinci sergisini 1971'de açan Gümüş, bu son sergisi için tam 13 yıl beklemiş. Artık elini biraz daha çabuk tutmasını ve dördüncü sergisini açmak için bu denli çok beklememesini istiyoruz. Ve inanıyoruz ki yeni çalışmaları daha olgun, daha usta işi çalışmalar olacaktır. Evet bekliyoruz İsmail Gümüş. ■

GALİLEO GALİLEİ

■ WernerMITTENZWEI

Çeviren: Yılmaz ONAY

BRECHT'in 1938 yılında Danimarka'da sürgündeyken yazdığı ve 1943 yılında "Galileo Galilei" adıyla Zürich Tiyatrosu'nda ilk kez oynanmış olan oyun metni ile, aynı oyunun Hiroşima'da atom bombasının patlatılması olayının izlenimi altında geliştirilmiş ve bugüne dek oynanagelen "Galilei'nin Yaşamı" adlı metni arasında, önemli asal ayrımlar vardır. Her iki metin, gerek tarihsel açıdan ve gerekse temelindeki siyasal-estetik sorun açısından birbirinden farklı iki oyun niteliğindedir. Dolayısıyla, önceki Galilei oyunu ile sonraki Galilei oyununa ayrı gözlerle bakmak gerekir.

Brecht, "Çalışma Günlüğü"ne, 23 Kasım 1938 günü, "Galilei" çalışmasının tamamlandığına ilişkin not düşmüş ve: "Bu çalışma üç haftamı aldı", diye yazmıştı. Demek ki, Otto Hahn ve Fritz Strassman adlı fizikçiler, Uranyum çekirdeğinin parçalanmasını gerçekleştiren deney sonuçlarını bilim dünyasına açıkladıklarında (22 Aralık - 16 Ocak 1938 - Ç.N.),[1] oyun çoktan yazılıp, bitmiş bulunuyordu. Brecht bu konudaki bilgiyi, birlikte çalıştığı Danimarkalı atom fizikçisi Niels Bohr'dan aldı. Bu yeni buluşu, Brecht, olumlu karşılamıştı ve oyunun metnine yalnızca bir not düşmekle yetinmişti. Metinde hiç bir değişiklik yapmasına gerek olmamıştı.

Galilei oyununun ilk metnindeki öykü, yeni bir çağ için mücadele eden, fakat yaşamının en belirleyici bir noktasında, ilerleme adına gereken adımı atma fırsatını kaçıran bir adamın öyküsüydü. Burada Brecht, Hitler faşizmine karşı sürdürülen illegal direnişten kaynaklanarak bize, zor bir dönemde yaşayan ve katı, acımasız sınavlara sokulan bir insanı tasvir etmektedir. Bu insanın istediği şeyler, pek öyle düz yoldan gidilerek ve ilk akla gelen çareye başvurularak gerçekleştirilebilecek şeyler değildir. Bunun için kurnazlık gerekmektedir, taktik kullanmak gerekmektedir. Bir bilim adamının çalışmasıyla, o bilim adamının kişiliği, birbirinden apayrı şeyler midir, diye uzun uzun düşünmektedir bu insan. İlk taslakta Brecht, Galilei'ye şunları söyletiyordu: "Bana, eğer söylediklerinden dönmezsen seni öldüreceğiz, fakat eserin yaşayacak deselerdi ve ben buna rağmen sözümden dönmüş olsaydım, işte o zaman çok aşağılık bir adam olurdum. Ama elbetteki eserin yaşaması, benim direnmeme ya da dönmeme bağlı değil. Eser kendi başına duruyor ayakta, bana sırtını çeviriyor, beni elinin tersiyle iterek ya da bana acıyan bir bakış fırlatarak almış yolunu gidiyor, güneşin pırıl pırıl aydınlığında." İşte bu Galilei'nin tutumu, bilimsel bilgiden kaynaklanmakta, fakat nerede kurnazlık ve taktik kullanmanın gerekli olduğunu da düşünmektedir. Peki, nereye kadar gidebilir böyle?

Brecht, Galilei'ye, taktik ile teslimiyet arasındaki o daracık yolu bıraknıştır. Galilei'nin içinde bulunduğu durum ve engizisyonun tehditleri, onu kendi kendini aklamaya sürüklüyor. Gerçi Galilei, teslim olmuyor, hainlik etmiyor. Ama, sonunda zaferin kendisinde kaldığını duymanın da çok uzağına düşmüştür. Gerek ister istemez başvurduğu kurnazlık ve gerekse kullanmak zorunda kaldığı taktikler, aynı zamanda o araştırmacının manevi çehresini de çarpıtmıştır. Kurnazca davrandığı için öğrencisinin övgüsünü kazanan Galilei, bunun nelere mal olduğunu da görmekte ve hem fiziksel hem de manevi zararlarını da itiraf etmektedir. Ancak "Galilei'nin Yaşamı" metnindekinden farklı olarak Galilei, bu ilk metne göre, oyunun sonunda çökmüş ve tükenmiş değildir. Yara almıştır, kavgada yenilmiştir. Çağının önüne çıkardığı engeli aşamamıştır. Hedefi doğrultusunda ısrarla ve inatla yürürken, yeni çağın eşiğine yıpranmaksızın varamamıştır.

Galilei, yeni çağın zaferini içinde duyarak kavgasına başlıyor. Ama karşıtlarının da hâlâ güçlü olduklarını, o eski kahrolası durumların hâlâ kararlıca ayakta durduğunu ve küflenmiş ülkülerin hâlâ ısıtılıp ısıtılıp ortaya sürülebildiğini de yaşayarak görüyor. Böyle durumlarda kimi kavga arkadaşları eski zamanın kuyusuna yeniden düşerler. Karakteri zayıf olanlar, umutlarında aldandıkları inancına kapılırlar ve bu yükü taşıyamazlar. Bir zamanların zafer duygusu, kahırlı bir karamsarlığa dönüşür. Oysa buradaki Galilei, yeni çağın bir savaşçısı olmayı korumakta ve sürdürmektedir. Acı deneyler yaşanmıştır, ama geriye düşmemiştir. Oyunun sonunda, hain bir kardeş durumunda değildir Galilei, pisliğe batmış bir arkadaş da değildir, fakat savaşımlar kargaşasının içinden çıkmış bir adam durumundadır. Yara almış, fakat yıkılmamış bir insan olarak yeni çağa erişmiştir.

"Galileo Galilei"nin sahnelenmesinde, bu çelişki dolu, bu olağanüstü grift karakterin biçimlenmesi gözetilmelidir. Sahneleme, ne "Galile'yi lanetleme"ye, ne de onu efsaneleştirmeye dayatılamaz. Galilei'nin çok boyutlu içsel-düşünsel görünümü, katı bir ahlak ilkeleri savunuculuğuyla yorumlanamayacağı gibi, taktik'in yüceltilmesiyle de yorumlanamaz. Burada Galilei, seyircinin duygudaşlığını (sempati'sini) kazanması gereken bir trajik kahramandır. Dolayısıyla bu oyunda, "Galilei'nin Yaşamı" metnine göre vazgeçilebilir olan "veba" sahnesi, bir o kadar zorunlu bir sahnedir.

Önceki metin sonrakinin yerine geçemeyeceği gibi, sonraki metin de öncekini düpedüz ortadan kaldırmıyor. Her ikisinin de kendine göre güzellikleri vardır. Sonrakinin güzellikleri biliniyor, ama bunun açığa çıkmasının kaynağı, öncekinin güzelliklerinde yatmaktadır. ■

* Werner Mittenzwei: Demokratik Almanya'nın en önde gelen Brecht incelemecilerinden, ünlü tiyatro bilimcisi. Ç.N.

1- Çekirdeğin bölünmesinin ayrıntılı öyküsü için bknz: "Hep Aranızda Olacağım - Frederic Joliot-Curie'nin Yaşam Öyküsü", Güney Gönenç, Bilim ve Sanat Yayınları 3, Ankara 1983, s. 62 ve sonrası. Öte yandan, Brecht'in daha önceki notlarından, bu oyun üstünde çok daha uzun süreli ve kapsamlı ön çalışmalar yaptığı ve taslaklar yazdığı biliniyor. Ç.N.

DOSTLAR TİYATROSUNDA GALİLEO GALİLEİ

■ Onat KUTLAR

İlk Brecht oyununu yıllar önce Almanya'da izledim. Vasıf Öngören, Nuran Oktar, Aras Ören ve ben, katedral tepelerinde sessiz horozlar bulunan, gümüşsu bulutlarla örtülü, duman renginde bir kentin sokaklarından heyecanla geçerek bir öğrenci tiyatrosuna gittik. Oyun'un adı "Kuralla Kuraldışı" idi. O gösteri'den aklımda nedense, "elle tutulabilecek kadar somutlaştırılmış bir düşünce, bir akıl yürütme" kalmıştı. Klasik denebilecek bir üslupta ve çok yalın bir dekor, oyuncuların son derece kontrollü devinimleri ve sahnenin ortasında neredeyse havada asılıyınış gibi duran "düşünce". Sonraki yıllarda De Schloeser'in J.S.Bach için ileri sürdüğü, ilk bakışta çelişik gibi görünen "somut düşünce" kavramı bana hep o ilk Brecht oyununa bir gönderme gibi gelmişti.

Tiyatro, gizlerini, yakından bildiğim bir alan değil. Bu yüzden, seyrettiğim oyunlar konusunda yargı verirken, bu işe adanmış insanlara saygısızlık etmemek için dikkatli davranırım. Ama gene de, salt bir izleyici olarak itiraf edeyim ki, sonraki yıllarda Türkiye'de gördüğüm Brecht oyunlarından hiçbiri bende, Almanya'da izlediğim o oyunun etkilerini bırakmadı. İçlerinde daha "mükemmel" ya da daha baştan savma uygulamalar vardı. Daha coşkulu ya da Brecht'in deyimiyle "daha çok laboratuvar kokusu taşıyanlar" olduğu gibi. Görsel öğelere, dekora, aksesuara daha çok yaslanan oyunların yanısıra oyuncuların ustalığı ile dikkati çekenler de vardı. Ama hiçbirinde, sahnenin ortasına gelip kurulan ve bizi derin düşüncelere götüren o "somut akıl yürütme"nin pırıltısını göremedim. Bağışlasınlar beni.

Oysa Brecht için "düşünce"nin, tıpkı Galileo Galilei'de olduğu gibi "iyi bir şarap gibi, lezzet verici", Turandot'da olduğu gibi "fizik anlamda uyarıcı, ürpertici" olduğunu biliyoruz. İzleyenlere de bu "duygu"nun geçmesi gerekmez miydi?

Bence elbette gerekirdi. "Şu Sezar'ın İşleri"ni, "Me - Ti"yi, "Şiirler"i aynı keyifle okudum. Ama örneğin çok sözü edilen, belki mükemmel bir prodüksiyon olan, üstelik Genco Erkal'ın başrollerden birini oynadığı "Kafkas Tebeşir Dairesi"nde gene bulamadım aradığım şeyi.

Demek ki, bir süre beklemek gerekiyormuş. Başta Genco Erkal olmak üzere "Dostlar Tiyatrosu" nun bize hazırladığı o olağanüstü sürprizi. İçimde bir tedirginlikle gittiğim o daracık sahne ve salon, ilk kez kararıp aydınlandığında, ortadaki 17. yüzyıl masasının üstünde Brecht'in düşünceleri, sarp ve taşlık bir bağın maviye çalan üzümlerinden yapılmış buğulu bir şarap gibi duruyor ve kendini bana sunuyordu. Sanki oyundaki herşey, yalın dekorlar, beyaz giysiler, hepsi birbirinden başarılı (ne iyi. çünkü hepsi dostum. başarısız olsalar gene söyler, sonra da üzülürdüm) oyuncular, masklar, müzik ve söz Brecht'in birbirini açan sorularını daha da iyi ortaya çıkarmak için siliniyorlar, doyulmaz bir beyazlıkta kayboluyorlardı. Sorular, sadece aktardıkları dört yüz yıl öncenin zamanını değil, yazıldıkları zamanı da aşıyor, bugüne kadar geliyor, doğrudan bana, bir izleyiciye dokunabilecekleri kadar dokunuyorlar, sonra da gelecek kuşakların önüne yeniden çıkmak üzere başımın üstünden geçip gidiyorlardı.

Sanki yoksul bir köylü ailesinin çocuğu genç rahip, annesiyle babası, mercek ustası Federzoni, Kardinal Barberini, Galilei, Bacon, Brecht, Einstein, dostlarım, ben ve 12 Eylül sonrası aydınları biraraya gelmiş tartışıyorduk. Ve Genco Erkal'la arkadaşları bu tartışmayı yapmamızı mümkün kılacak olağanüstü bir araç, yeni bir araç bulmuşlardı. Küçük Organum.

Ben bu işlerden pek anlamam ama, sanırım bu oyun böyle oynanmalı dedim içimden. Böylece içimden, oyuna emeği geçen herkesi bir bir kutlayarak, tiyatro eleştirmenliği görevimi sona erdirdim. Sonra da oturup düşünmeye başladım. Tiyatro konusunda değil, şu Galilei olayı ve Brecht konusunda.

Daha ilk günden her şey birbirine karıştı. Neyi anlatıyordu, gösteriyordu Brecht bu oyunuyla? Tarihsel bir gerçekliği mi? Gerçi oyun, engizisyon kararıyla yakılırken "Ama gene de dönüyor" diye bağıran uydurma bir Galilei anlatmıyordu ama gene de tarihsel gerçeğe tam uygun değildi. Oyunda, Kilise'nin tutucu görüşleriyle Galilei'nin

Demek ki başta Genco Erkal olmak üzere Dostlar Tiyatrosu'nun bize hazırladığı o olağanüstü sürprizi beklemek gereklyormuş.

bilimsel gerçekleri çatışıyordu. Oysa bilim tarihi, Galilei'nin güneş sistemi'nin kanıtlanması yolundaki çalışmalarının epeyce zayıf olduğunu, örneğin gelgit olayı ile dünyanın hareketlerinin kanıtlanamayacağını söylüyordu. Gene tarihçilere bakılırsa, o dönemde Kilise, bilimsel araştırmalara, güçlü kanıtlara dayandıkça karşı çıkmıyordu. Yani bilime düşman değildi. Ama bir an için bunları bir yana bırakalım. Brecht bu oyunuyla bilim adamının bir yolunu bularak bilimsel gerçeği ortaya çıkarmasını övüyor, buna karşı statüko'cuların baskısını yeriyor muydu? Bu durumda oyundan, Galilei'yi, ne yapıp edip bilimsel çalışmalarını yürüttüğü için alkışlayarak çıkmam gerekirdi. Peki o zaman bilgin'in, en sondaki konuşması ile kendini yerden yere vuruşunu nasıl açıklamalı? Acaba Brecht, "Galilei de bir insandı. Onun da zaafları, korkuları vardı" demek için mi yazmıştı bu oyunu? O zaman da şu soru gelmez mi akla: Oyun sırf bunun için yazılmış olmayacağına göre, yazar, sempatik, insancıl bir Galilei çizerek, "insanoğlunun zaafları olabilir. Onları hoş görmeli"mi demek istiyordu, yoksa negatif bir kahraman çizerek "zaaflara sığınarak sorumluluktan kaçılamaz. Galilei bilim çağına ihanet etti" sonucuna varmamızı mı sağlamak istiyordu? Yoksa bu yorumu, yönetmene, ya da Galilei'yi oynayan oyuncuya, ya da izleyiciye mi bırakıyordu? Bu noktada daha zor bir soru geliyordu. Bunlardan hangisini seçmiş olursa olsun, Brecht, bilimsel araştırmanın taviz vermeden, yiğitçe savunulmasıyla insanların mutluluğunun sağlanacağına gerçekten inanıyor muydu? Yani bilimsel kitaplar latince yerine halkın konuştuğu dille yazılırsa, jüpiter'in uyduları hakkında tüm bilimsel gerçekler ortaya çıkarılır ve bunu Arsenal'deki işçiler de öğrenirse her şey kendiliğinden daha mı iyi olacak? İşte şimdi Kilise atom çekirdeğinin parçalanması ya da nötronla ilgili araştırmalara karşı çıkmıyor.Hatta egemen yapılar destekliyor bu girişimleri. Peki o zaman oyunun günümüzdeki işlevi ne oluyor? Bilim adamının sorumluluğu bilim yapmakla sınırlı değilse, insanların mutluluğunu da düşünmek zorundaysa gene bir soru çıkıyor ortaya. Bilim'in (örneğin fizik biliminin) çizgisi ve gelişmesi ile çağımızın bilimsel toplum öğretisinin çizgisi arasında zorunlu bir paralellik yok mu? Yani öğretinin bilimsel çıkarımları ile fiziğin bilimsel çıkarımları çatışabilir mi birbiriyle? Yoksa bir çok "gerçek", bir çok "doğru" mu var? Hangi alanda olursa olsun "bilimsel" dediğimiz "doğru"lara kuşkuyla mı bakacağız? Bunu mu anlatıyor oyun?

Önce içinden çıkamadım. İçime

de daha rahatsız edici bir kuşku düştü. Ne Brecht herkesin kafasını böyle karıştırmak için yazmış olabilir bu oyunu ne de Genco bu amaçla sahneye koymuş olabilir. Demek ki ben işleri karıştırdım. Bir çiftçi ailesinin çocuğu olduğum için köylülerin yalın yöntemini kullanmaya karar verdim. Acaba ilk izlenim neydi? Benim için o noktaya yeniden dönmek artık çok zordu. Bu yüzden bir yandan oyunla ilgili eleştirileri karıştırırken bir yandan da Dostlar Tiyatrosunu benden bir kaç gün sonra izleyen ve çok beğenen anama sordum. Anamın yanıtı beni rahatlattı. Çünkü oyundan, gerici papazların bilginlerin çalışmalarını nasıl engellediklerini anlamış. "Bugün de öyle değil mi? Şu YÖK olayına bak yeter..." dedi. Galilei'nin sonra sususunu nasıl karşıladığını sordum. "Ne yapsın?" dedi "gücü yetmezdi ki..." Sonra, ülkemizde bilim adamlarının henüz yeni nötron bombaları imaline yarayacak araştırmalar yapma noktasında olmadıklarını düşündüm. Oradan gelecek ciddi bir zarar da yok. Üstelik anamın düşünceleri, oyun Paris'te sahneye konulduğunda heyecanlı bir eleştiri yazan ünlü romancı Elsa Triolet'nin yargılarına da çok uygundu. "İşte Brecht'in en kalın kafalara bile sokmayı başardığı düşüncelerinin eğitici bir gösterisi. Kestirmeden söyleyelim: Söz konusu olan ilerleme ile gericilik, akılla ahmaklık arasındaki savaşımdır..." Bunlarla birlikte, çeşitli kaynaklarda, Brecht'in 1939'da yazdığı ilk metinle ilgili bilgilere baktım. Aşağı yukarı o da aynı şeyleri düşünmüş. Gençlik yıllarından beri bilim konusuna özel bir ilgi duyan, bir çok bilginle dostluklar kuran, bilimsel seminerlere katılan Bertolt Brecht'in yeni çağın başlangıcındaki bir bilgini kahraman olarak seçmesi ve ortaçağ feodalizminin statükocu din adamları ile yeni çağın öncüsü arasındaki çatışmayı sergilemesi son derece doğal geldi bana. Üstelik o yılları düşündüm. Büyük fizik bilginleri evrenin gizlerini açıklarken, Avusturyalı bir onbaşı'nın yeniden eski çağların "Siegfried" efsanelerine dörtnala götürdüğü Nazi Almanyasında böyle bir çatışma çok da etkiliydi. Hitler'in bilginlerle arasının ne kadar kötü olduğunu da, iki düzineden fazla büyük bilgini yıllarca ülkelerinde konuk eden biz Türklerden daha iyi kim anlayabilir? Bu ilk yazımdaki Galilei kişiliği de hiç kuşkusuz yeni çağın öncüsü, habercisi olarak "olumlu" idi. Bilginin sususuna gelince, yalnızca ben değil, başka şeytan - yazarlar da bu suskunlukla Brecht'in o yıllardaki yazar ahlakı anlayışı arasında bir benzerlik bulunduğunu düşünmüşler. Ama bunu fazla kurcalamakta yarar yok.

Peki, daha sonra ne olmuş da oyun 1954'e kadar iki kez daha yazılmış? Önce aradaki olaylara bakalım. 1945 yılında, Brecht, California'da Laughton'la birlikte oyunun ikinci versiyonunu çalışırken yüzyılımızı kanla damgalayan o büyük olay olmuş. Hiroşima'da patlatılan atom bombası ile yüzbinlerce insan öldürülmüş bir anda. Son versiyon ise, soğuk savaşın sonunda, 1954'te, Oppenheimer yargılamasının hemen ardından yazılmış. Fizik bilimleri ile, bilim çağının tiyatrosu ile, kısaca bilimle bunca yakından ilgili bir yazarın, üstelik bir büyük bilginin yaşamı ile içiçe olan oyununu bu olaylardan sonra yeniden gözden geçirmesi ve hesaplaşması kadar doğal bir şey olamazdı. Yeryüzünde bilimsel öğretinin egemen olacağına inanan, bilimsel gerçekler ortaya kondukça yeryüzündeki düzenin de değişeceğine inanan Brecht bu trajik olaylarda, bilginlerin buluşları egemenlerin eline geçince ya da verilince ne korkunç sonuçlar çıkabileceğini gördü. Ama asıl bilim adamının, genel olarak aydınların sorumluluğunu daha derinden kavradı. Bir yandan yeni çağın öncüsü olumlu Galilei, yerini insanların mutluluğuna ihanet eden, sadece bilim için bilim yapan, zaaflarına

yenilen "olumsuz kahraman"a bırakırken, öbür yandan Brecht'in kafasında bilime inanç, kuşku ile yer değiştirdi. Şöyle yazdı Me - Ti'de: "Bilimi, bilimsel yöntem ve çıkarımların bilimdışı karakterini ortaya çıkaran bir disiplin olarak kabul edersek zararlı değil, kârlı çıkarız..." Şunları söyledi bir başka yazısında da: "...insan olarak doğa konusundaki bilgimizden yararlanmak istiyorsak, doğa konusundaki bilgimize insan toplumu hakkındaki bilgimizi eklemek zorundayız..." Galilei oyunu konusunda en kapsamlı en etkili yazılardan birini yazmış olan Levy - Leblond'a göre (katılıp katılmamakta özgürüz), Brecht üzerinde, toplumsal öğreti'nin daha çok eleştirel olduğunu söyleyen Karl Korsh'un çok etkisi oldu. Gene aynı yazar, Brecht'in "diyalektik materyalizm"e değil, "materyalist diyalektik'e önem verdiğini ileri sürüyor. Bu savlardaki gerçek payı ne olursa olsun gördüğümüz, ikinci ve üçüncü yazımlarda, Brecht'in bir yandan kendi yöntemi ile daha derinden hesaplaştığı, öbür yandan bilim ve bilim adamının sorumluluğu konularını daha güçlü biçimde gündeme getirdiğidir. Gerçekten, Galileo Galilei oyununun tiyatro sanatı bakımından yapısı da, Brecht'in "yabancılaştırma"ya dayalı "epik" temelinin yerini "diyalektik"e bıraktığı, bilimsel nitelikli bir problem ortaya atıp çözüm araştırmak yerine bir süreci ele alıp diyalektik bir gelişmeyi tüm karmaşıklığı ve kuşkuları ile vermeyi tercih ettiğini gösteriyor.

Bu durum bizi nereye götürür diye düşündüm sonra. Galilei'nin yaşamı ve bilimin çağımızdaki durumu ile Brecht arasındaki ilişkiler de gelişen bir süreçti. Brecht bir yandan bilim adamının, aydının sorumluluğu ile hesaplaşırken bir yandan da doğal olarak kendi kendisiyle hesaplaşıyordu. Ve...

Evet. Sonunda sanırım bir yol bulduk. Brecht'in yardımıyla elbette. Nasıl Galilei'nin yaşamı, Brecht'in kendi çağı ve kendi konumu ile hesaplaşmasını sağlayan soruların kaynağı ise, Brecht'in bu büyük baş yapıtı da, örneğin Türkiye'de, ondan iki kuşak sonraki bir tiyatro sanatçısının kendi çağı, kendi ülkesinin aydınları ve kendi kendisi ile hesaplaşmasını sağlayan soruların kaynağıdır.

Tıpkı bu oyunun, Dostlar Tiyatrosunda çok etkili biçimde oynanışının da bir izleyici ve aydın olarak benim içinde yaşadığım çağ ve kendi konumumla hesaplaşmama yol açışı gibi.

Umarım ki, bu yazım, oyunun kendisi kadar olmasa bile, gene de okurlar üzerinde benzer bir küçük etkiye neden olur. ■

Düzeltme

Ayşegül Yüksel'in geçen sayımızda yeralan "Galile'nin Yaşamı" yazısında bazı dizgi yanlışlıkları olmuştur.

41. sayfanın 3. sütununun 6. satırında başlayan tümcenin doğrusu şöyle olacaktır: "Oyunun sonunda ise hem kendisine armağan olarak gönderilen kazı kaşık kaşık doymazcasına atıştırır, hem de Andrea'ya 'Discorsi'yi sınırdan nasıl gizlice geçireceğini anlatır."

Aynı sayfa ve sütunda alttan 8. satırda yer alan tümce ise şöyle olacaktır: "ne bedeninin acı çekmesine dayanabiiir ne de 'gerçeği arama' eyleminin engellenmesini göze alabilir."

43. sayfanın 1. sütununda alttan 13. satırda yer alan tümce parçası ise "Erol Keskin'in Galile'nin ak - kara özelliklerini bir eleştirel yaklaşımla yansıtan..." biçiminde olacaktır. Düzeltir özür dileriz.

YETKİN DAĞITIM

• DERGİ ve KİTAP dağıtımında İstanbul, Ankara ve İzmir'de hizmetinizdedir.

İstanbul Merkez: Nuruosmaniye Cad. Yavuz Apt. No: 9 Kat: 3/4 Cağaloğlu - İstanbul Tel: 527 60 11
Ankara : Sağlık Sok. No: 17/22 Kızılay-Ankara Tel: 33 25 11
İzmir : 847. Sok. No: 8 - 310 Büyükbeyler İşhanı Konak - İzmir

savaş yayınları

KORKUT BORATAV
SOSYALİST PLANLAMADA GELİŞMELER

ORHAN KURMUŞ
EMPERYALİZMİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

KORKUT BORATAV
TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİK

C. BETTELHEIM
NAZİZM DÖNEMİNDE ALMAN EKONOMİSİ

N. BOBBIO — J. TEXIER
GRAMSCI VE SİVİL TOPLUM

H. PORTELLİ
GRAMSCI VE TARİHSEL BLOK

ORHAN KURMUŞ
Bir Bi i Olrk
İKTİSAT TARİHİNİN DOGUŞU

RAŞİT KAYA — KORKMAZ ALEMDAR
KİTLE İLETİŞİMİNDE TEMEL YAKLAŞIMLAR

MARCH BLOCH
FEODAL TOPLUM

JACOB BEN — AMITTAY
SİYASAL DüŞüNCELER TARİHİ

CEVDET ERDOST
SERMAYENİN ULUSLARARASILAŞMASI
VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

TÜRKKAYA ATAÖV
BİLİMSEL ARAŞTIRMA EL KİTABI

K. BORATAV—T. BERKSOY—O. TÜREL
B. KURUÇ—C. ERDOST—E. TÜRKCAN
IMF - İSTİKRAR POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

ÖZER OZANKAYA
TOPLUMBİLİM TERİMLERİ SÖZLÜGÜ

YAKUP KEPENEK
TÜRKİYE EKONOMİSİ

G. GURVİTCH
SOSYOLOJİ METİNLERİ
(Çıkıyor)

BEDİA AKARSU
FELSEFE TERİMLERİ SÖZLÜGÜ
(Çıkıyor)

J. TEXIER
GRAMSCI VE FELSEFE
(Çıkıyor)

Adres: Zafer Çarşısı No: 14 Yenişehir — Ankara

Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanlığına Seçilen

NUSRET FİŞEK'LE SÖYLEŞİ

■ A.Tufan AYDIN

Dr. Nusret H.Fişek, 1913 doğumludur. 1938'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini sınıf birincisi olarak bitirmiş, ABD'de mikrobiyoloji ve biyokimya uzmanlıklarını almıştır. Yurda dönüşünden sonra koruyucu hekimlik alanında yöneticilik yapmış, 27 Mayıs 1960'tan sonra Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarlığına getirilmiştir. Bu dönemde ülkenin sağlık hizmetleri için köklü çözüm önerilerini "sosyalleştirme" modelinde gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. 224 sayılı "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun", Kurucu Meclisin son yasalarından biri olarak, 5 Ocak 1961'de çıkarılmıştır. Doğu Anadoludan başlayan uygulama ilk yıllarda başarılı yürümüş, ancak siyasal dengelerin değişmesinden sonra ilk coşkusu azalmıştır. Dr. Fişek, 1966'da, o sıralar Ankara Üniversitesinin bir Fakültesi olan Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi'nin Toplum Hekimliği Enstitüsü Direktörlüğü görevine başladı. Bu enstitü, ertesi yıl kurulan Hacettepe Üniversitesine bağlandı, aynı üniversitenin tıp fakültesine bağlı bir de Toplum Hekimliği Bilim Dalı kuruldu. Dr. Fişek bundan sonra, eğitim ve araştırma amacıyla 1965 yılında Etimesgut'ta, 1975 yılında da Çubuk'ta kurulan iki sağlık bölgesindeki çalışmaları yönetti. Bu bölgelerin çalışmaları, sosyalleştirme modelinin bir düş olmadığını kanıtladı (aşağıdaki istatistik verilere bakınız). Dr. Fişek, 1983 yılında emekli oldu. Halen Dünya Sağlık Örgütü ve uluslararası sağlık kuruluşları ile ilgili çalışmaları sürmektedir ve geçtiğimiz günlerde Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanlığına seçilmiştir. Dr. Fişek'in Türkçe ve yabancı dilde yüze yakın yayını vardır.

☆ Önce Türk Tabipler Birliği başkanlığına seçildiğiniz için sizi kutlarız. Yeni dönemde, ülkemizdeki hekimlerin sorunlarına ilişkin Türk Tabipler Birliğini yapacakları ve yapabilecekler konusunda neler düşünüyorsunuz?

★ Türk Tabipler Birliği Kanunu, hekimlerin birliğini sağlamak, hekimlik mesleğini yükseltmek, haklarını savunmak ve halka iyi bir sağlık hizmeti götürme alanında dengeli bir çalışma yapmak istemektedir. Benim ve arkadaşlarımın da amacı budur. Halkın sağlığı ve hekimlerin sorunlarını çözme alanında hiçbir ayrıcalık yapmaksızın bütün hekimlerin birlikte çalışmalarını sağlamak amacımızdır.

Ülkemizde, hekimlerin sorunlarını incelerken çeşitli hekim gruplarını ayrı ayrı ele alıp düşünmek gerekir. Fakülteden yeni mezun olan veya yeni uzman olan bir hekimin, "mecburi hizmet" sorunu vardır. Sorun, mecburi hizmete gitmeye zorlanmaktan çok, gittiği hizmet yerinde verimli bir şekilde çalışma olasılığının bulunmamasıdır. Hastanelerde çalışan asistanlara gelince, çok ağır çalışma koşullarında çalışmalarının karşılığını alamamaları, düşünülmesi ve çözümlenmesi gereken büyük bir sorundur. Genel olarak hekimlerin karşılanmayan büyük bir gereksiniminden söz etmek gereklidir. Bu da, hızla ilerleyen tıp uygulamalarındaki değişikliklerin, hekimlere sürekli bir biçimde, doğru ve eksiksiz aktaracak şekilde örgütlenememizdir. Kısa bir deyişle, sürekli eğitim sorununun ele alınmamasıdır. Muayenehane hekimlerinin karşılaştıkları çeşitli sorunlardan bir örnek vermek gerekirse, vergi dairelerinin, hastaların gizlilik kuralını çiğnemelerinin doğurduğu sorunları belirtmek gerekir. Bir kişinin sağlığı ile ilgili bilgileri duyuracak şekilde davranmak, tıp meslek ahlakına uymaz.

★ Çağdaş sağlık hizmeti ile kastedilen nedir? Bugün toplumumuzda geçerli olan bireyci sağlık anlayışının etkinliği nereden kaynaklanmaktadır, buna seçenek olarak geti-

rlen "anlayış" toplumda nasıl geçerli kılınabilir?

★ Hekimlik, geleneksel olarak bireyci bir meslektir. Başka bir deyimle, kendisine başvuran kişinin hastalığını doğru olarak teşhis ve iyi bir şekilde tedavi etmeyi görev bilir. Bu görüşe göre, hekimlere başvurmayan veya başvuramayan hastaların ne olduğu, ne olacağı bu hekimleri ilgilendirmez. Çağdaş hekimlik görüşünde, toplumcu bir yaklaşım ve sağlam kişiyi hastalıktan koruma çalışmaları öncelik alır. Bu görüşe göre, hekimler hasta bireye karşı görevlerini en iyi biçimde yapmakla birlikte, herkesin yaşamını ve sağlığını korumak ve bunlarla ilgili sosyal ve tıbbi sorunlarla ilgilenmek zorundadır. Çağdaş uygulamada bu geniş kapsamlı yaklaşımın doğal sonucu, hekimliğin tek kişi hizmeti olmaktan çıkıp, ülke düzeyinde bir ekip hizmeti biçimine dönüşmesidir.

Bir ülkede sadece, bireyci hekimlik uygulamaları liberal bir düzenle uygulanırsa, bundan ancak belli bir azınlık yararlanır. Dünyanın hiçbir yerinde bu düzenle herkese sağlık hizmeti götürülememiştir. Bu nedenledir ki, ABD'de dahi herkese sağlık hizmeti götürebilmek için dar gelirlilere ve yaşlılara sağlık hizmeti sunmayı sağlamak, hükümetin görevi olmuştur.

☆ İnsngücü yetiştirilmesinde sğlık meslek okullannın ve tıp fakültelerinin sonıniarı nelerdir? YÖK'ün bu konudaki katkıları ne olmuştur?

★ Ülkemizde tıp fakülteleri ve diğer sağlık meslek okullarının öğrencilere yeterli eğitim verdiğini savunmak, olanaksızdır. Önce tıp fakültelerini ele alalım. Eğitim olanaklarına kıyasla çok fazla öğrenci alınması, tıp eğitimimizin büyük sorunlarından biriydi. YÖK bu sorunu çözeceğine daha da olumsuzlaştırmıştır. Tıp eğitimi, her şeyden önce bir meslek öğrenme eğitimidir. Yetişen öğrencinin teorik bilgisi çok yüksek düzeyde olsa bile uygulama becerisi ve özellikle çalıştığı yerin koşulları içinde en iyi uygulamayı yapacak şekilde eğitilmezse bu eğitim, eğitim sayılmaz.

Dünya Sağlık Teşkilatı'nın tıp eğitiminde kabul ettiği önemli ilkelerden biri, tıp eğitimini ülkenin gereksinimine ve koşullarına uygun olarak yürütmektir. Mevcut olan kaç tıp fakültesinde, öğrenci mezun olduktan sonra atanacağı bir sağlık ocağında hizmeti en iyi biçimde yürütecek şekilde yetiştirilmektedir? 17 tıp fakültesi içinde, bunların sayısı birkaçı geçmez. Hemşire ve ebe okullarında da aynı sorun vardır. Hastane hemşireliği, bir ölçüde öğretilmekle beraber, halk sağlığı hemşireliği ve ebeliği alanında gerekli pratik beceri kazandırılmadan, öğrenciler diploma almaktadırlar.

☆ Hükümetin sğlık politikasının temel taları olarak, pahalı tıbbi teknolojiler ve bunlarla donatılmış özel sağlık kurumlannın desteklenmesi, genel sağlık sigortası, vb. gibi yaklaşımlan görmekteyiz. Bunan nasıl değerlendiyorunuz?

★ Türkiye'ye, bazı hastalıkların teşhis ve tedavisi için geliştirilen yüksek teknolojinin girmesi, hiçbir şekilde önlenmemelidir. Hükümetin kamu hastaneleri için bu teknolojiyi ithal gücü olması gereklidir. Bu işi yapamıyorsa, özel teşebbüsün bunu yapması engellenmemelidir. Ancak böyle bir uygulamada, mali gücü olan bir kısım vatandaş en yüksek teknolojiden yararlanırken, mali gücü olmayan hastaların tıptaki bu gelişmelerden yararlanmasına olanak verilmediği gerçeği, hatırda tutulmalıdır. Tabiatıyla mali gücü olan vatandaşların haklarını kısıtlamamak da doğru bir karardır.

Genel Sağlık Sigortası, tartışmalarında talihsiz bir yanılgı, sigortanın bir finansman kurumu değil, bir sağlık hizmeti kurumu olduğu sanılmasıdır. Bu yanılgıya düşenler, genel sağlık sigortası kurmakla bireylerin sağlık hizmetine en iyi şekilde kavuşacağını varsayıyorlar. Gerçekte, herkese sağlık hizmeti götürmenin ilk adımı, bu hizmeti en uzak köye kadar götürebilecek bir örgütü kurmaktır. Bu örgüt kurulup işletildikten sonra, devlet bu örgütün harcamalarını genel bütçeden karşılamak istemezse, zorunlu sağlık sigortası kurabilir. Örgütlenmeden çıkarılacak bir sigorta kanunu, yarardan çok kargaşaya sebep olur.

☆ Bu seçenek olarak getirdiğiniz örgütlenme modelini açar mısınız?

★ Hasta tedavi hizmetlerinin nitelikli ve doyurucu olabilmesi için, hizmetin başıboşluktan kurtulması ve bir düzene girmesi gerekir. Böyle bir düzeni, halkı ile, hekimi ile birlikte, başarı ile uygulayan ülkelerden biri, İngiltere'dir. İngiltere'nin uygulamasının özelliği, hastanın önce mahallesindeki genel pratisyene gitmesidir. Batı Almanya'da da aynı kural vardır. Bu hekim, gerek görürse hastayı bir uzmana veya hastaneye gönderir. Tedavi hizmetini bu şekilde örgütleyen ülkelerin istatistiklerine göre, hastaların %95'i, genel pratisyen düzeyinde gereken en yüksek düzeyde sağlık hizmetinden yararlanmaktadır. Uzmanlara giden hasta sayısı çok azaldığı için, bu hastalar da hastalıkların gerektirdiği yüksek düzeyde hizmete kavuşmaktadır.

Bizde bu alanda tam bir "anarşi" vardır. Herhangi bir hekimin başarı ile teşhis ve tedavi edeceği bir hasta, tıp fakültesi polikliniklerinde öğretim üyelerinin zamanını boşuna harcamaktadır. Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkındaki kanunun önemli ilkelerinden biri de, Türkiye'de de tedavi hizmetlerinde kademeleşmeyi sağlaması, hasta akımını sağlık ocağı - hastane - eğitim hastaneleri zinciri içerisinde yürütülmesini öngörmesidir. Herkese en yüksek düzeyde gereksindiği hizmeti götürmek amacımız ise, başka örgütlenme seçeneğimiz yoktur.

★ Söyleşi iç i teşek kiler. ■

ETİMESGUT SAĞLIK, EĞİTİM VE ARAŞTIRMA BÖLGESİNDEN BAZI SAĞLIK İSTATİSTİKLERİ

	1967	1980
Kaba ölüm hızı (binde) (Toplam nüfus içinde ölenlerin hızı)	10,3	6,4
Bebek ölüm hızı (binde) (Toplam doğumlar içinde bir yaşa varmadan ölenlerin hızı)	142,0	70,0
0 - 4 yaş orantılı ölüm oranı (%) (Toplam ölümler içinde 0 - 4 yaşta ölenlerin oranı)	59,0	32,6
Doğumda beklenen yaşam süresi (Kadın)	57,7	68,2
Doğumda beklenen yaşam süresi (Erkek)	55,9	64,7

Kaynak: **Hacettepe Üniversitesi'nde Toplum Hekimliğinin 15 Yılı,** Hac.Ün.Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayın No: 16, Ankara, 1981, Çağ Matbaası.

● Ankara Birinciliği 24 finalistin katılmasıyla geçtiğimiz aybaşında başladı. Tayfun Arı, Tayfun Gür, Cem Karadağ, İsmail Malkoç gibi usta oyuncuların katıldığı bu birincilik sonucu Türkiye birinciliğine Ankara' dan katılacak olan oyuncular belli olacak.

● 7 Mart 1984 günü Sanat Kurumu'nda "Çeşitli Yönleriyle Satranç" konulu bir açık oturum düzenlendi. Kahraman Olgaç'ın yönettiği açık oturuma konuşmacı olarak Şahap Ar, Doç.Dr. Nurkut İnan ve Suat Soylu katıldılar. İlgi ile izlenen oturumda Türkiye'de satrancın durumu ve insan üzerindeki olumlu etkileri tartışıldı.

● Seçme maçlarında final için Kasparov ve Simislov, Vilnuis kentinde karşılaşmaya başladılar. Kazanan Dünya Birinciliği için Karpov'la oynayacak. Şu an puan derecelemesinde bir numarada olan Kasparov maçın favorisi. Ancak, 63 yaşındaki büyük usta Simislov'un bütün gücünü ortaya koyarak bir sürpriz yapabileceği de söyleniyor. Hatırlanacağı gibi Simislov 1957 - 1958 yılları arasında Dünya Birincisi idi.

● Konya Turizm Derneği'nin düzenlediği 3. Konya Satranç Birinciliğine 46 oyuncu katıldı. Birinciliği 3. kez Hüseyin Yeğenoğulgil kazandı. Dereceler:

1. Hüseyin Yeğenoğlugil
2. Esat Öğütçü
3. Haydar Şahin

MAÇ

Beyaz: Kasparov
Siyah : Conquest
Aralık 1983

1)d4, Af6; 2)c4, c5; 3)d5, b5; 4)cxb5, a6; 5)b6!?, d6; 6)Ac3, Abd7; 7)a4!, Axb6?!; 8)a5, Abd7; 9)e4, Kb8; 10)f4, Kb4; 11)Ka4, e6; 12)dxe6, fxe6; 13)Af3, Fb7; 14)Ag5, Ve7; 15)Fc4, h6; 16)Axe6, Kxc4; 17)Ac7+, Şd8; 18)Kxc4, Şxc7; 19)0 - 0, Ve6; 20)Ve2, g6; 21)e5, d5; 22)Ka4, Ag8; 23)b4, cxb4; 24)Aa2, Vc6; 25)Kxb4, Fxb4; 26)Axb4, Vc5+; 27) Fe3, Vxb4; 28)Vc2+, Şb8; 29)Kb1, Ve4.

0 — 1

MAÇ

Beyaz: Zukertort
Siyah : Schallopp

1)e4, c5; 2)Ac3, e6; 3)Af3, Ac6; 4)d4, cxd4; 5)Axd4, Af6; 6)Adb5, Fb4; 7)Ad6+, Şe7; 8)Ff4, e5; 9)Af5+, Şf8; 10)Fd2, d6; 11)Ag3, Fe6; 12)Fd3, h5!; 13)0 - 0?!, Ag4; 14)h3, Vh4; 15)hxg4?, hxg4; 16)Ke1, Ad4!;

0 — 1

SATRANÇ TESTİ

En iyi hamleyi bulunuz:

(A) Fd3 (B) Vf5 (C) Fh5

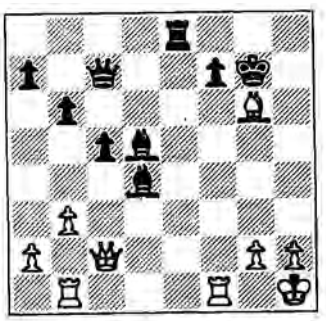

Cevap: (C)

(A) 1) Fd3?, Kh8
ve arkasından da mat gelir.
2) h3, Kxh3+
mat.

(B) 1) Vf5
Bu hamleye verilecek cevap birden fazla olabilir.
1) ..., Fe6
2) Vezir herhangi, fxg6
Siyahlar bir kaleye karşılık iki fil kazanmış olur.
Ya da
1) ..., Vc6
2) Vg4, Vxg6
aynı işi görür.

(c) Doğru cevap. h sütununu korumak için tek çıkar yol.
1) Fh5, Kh8
2) Vh5
Vezir hem şaha doğru atağa geçti, hem beyaz fili koruyor, hem de d5'teki Siyah fili tehdit ediyor.
Eğer 1) ..., Fe4
2) Vc4
ve atağı önler.

ANALİZ
(Lamporter - Green, 1938)

1) Ac6
Vezire yapılan bu atak, siyahın şahı korumasını engelliyor.
1) ..., Axc6
2) Vh7+!, Axh7
Siyahlar veziri yemek durumunda. Böylece at sütununda bir açmaz meydana geliyor. Eğer 2) ..., Şf6
3) Vh6+
ve gelecek hamlede mat.
3) Fe5+, Şh6
4) Fg7+, Mat.

İKİ HAMLEDE MAT
(J.Buchwald, 1946)

ÇÖZÜM:

1) Vc7 (Tehdit: 2) Vxc5)

A. 1) ..., Ae4; 2) Ag4+
B. 1) ..., Af5; 2) Ve5+
C. 1) ..., At başka; 2) Kh3+

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

**Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.**

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

BİZİM ENGLISH
İngilizce/Türkçe
aylık dergi

"İngilizce kolaydır"

ABONE KOŞULLARI

Yurtiçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL.
Taahhütlü	2950 TL.
6 aylık	
Normal posta	1250 TL.
Taahütlü	1450 TL.
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi 2938 numaralı hesaba yatırınız.

EN İYİ DOSTLUK ARMAĞANI:

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

EDEBİYAT BİLİMİ

Çıktı

Dünyaca ünlü edebiyat bilimcisi *Prof. Pospelov*'un geniş bir bilim adamları topluluğuyla birlikte hazırladığı Edebiyat Bilimi kitabı hem en geniş okur kesimleri için, hem de konunun doğrudan içinde bulunan öğreticiler, öğrenciler ve sanatçılar için gerekli ve yeterli bilgileri, öteki sanatlar ve öteki bilimlerle ilişkileri içinde tüm kapsamıyla kucaklıyor. Herbiri kendi içinde bir bütün niteliği taşıyan iki cilt. Yılmaz Onay'ın çevirisiyle, ilk cildi çıktı

(Ederi: 450 TL)

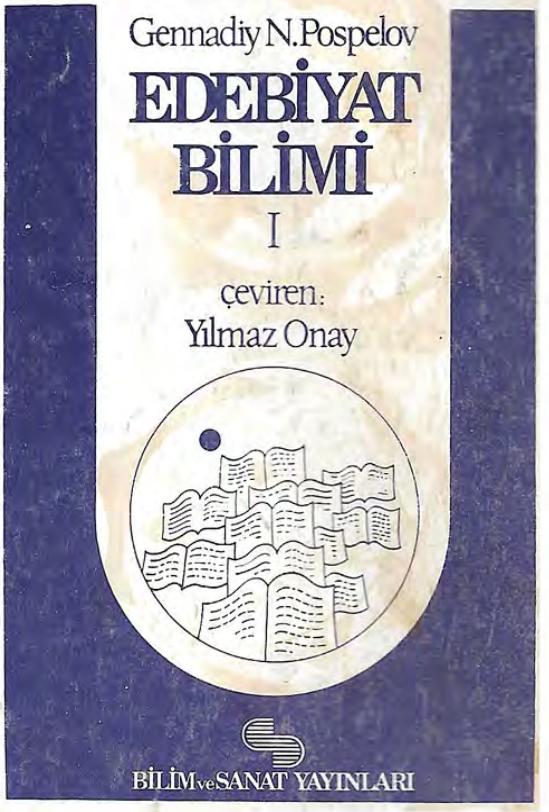

KİM KORKAR MATEMATİKTEN

Tükendi. 2. baskısı çıkıyor.

Okullarda bize hep soğuk yüzüyle tanıtılmış olan matematiğin aslında güzel olduğunu, eğlendirici olduğunu anlatan *Nazif Tepedelenlioğlu*'nun kitabı için, "Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz" deniyor. (Ederi: 300 TL)

NÜKLEER TEHLİKE

Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

İnsanlığın nükleer savaş tehlikesi karşısında gerçek güvencesinin, bu sorunu anlamış ve savaşa karşı çıkan geniş halk yığınları olduğunu söyleyen *Haluk Gerger*, nükleer silah teknolojisiyle ilgili temel bilgileri, basit bir anlatımla sunuyor. (Ederi: 250 TL)

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frederic Joliot – Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenç bu kitabında bilim adamının topluma karşı sorumluluğunun, yurtseverliğin, barışın tüm dünyada simgesi olmuş büyük fizikçi Joliot-Curie'nin atom fiziğine, barış mücadelesine katkılarını, Nazilere karşı yürüttüğü yiğit savaşı, yaşamının tüm evrelerini fotoğraflarıyla birlikte bir roman akıcılığı içinde veriyor. (Ederi: 350 TL)

Dağıtım:
İstanbul: Yetkin, Özgür, Cemmay, Say, Barış, Deniz o Ankara - İzmir: Yetkin

Abonelerimiz:

- **Bilim ve Sanat Dergisini 150 lira yerine 100 liradan edineceklerdir.**
- **Yayınlarımızdan çıkacak olan bütün kitapları yüzde 25 indirimle satın alabileceklerdir.**

- Abone koşulları: Yıllık 1200, altı aylık 800 TL; Avrupa 25 ve 15 DM, ABD ve Avustralya (uçakla) iki katı
- Ciltlerin her biri 1300'er, cilt kapaklarının her biri 350'şer liradır. Tek tek geçmiş sayılar yüzde 25 indirimlidir.
- Ankara adresimize yazarak 1000 liradan yukarı istekler ödemeli olarak ya da ederince posta pulu gönderilerek edinilebilir. Ödemeli posta gideri okuyucularımıza aittir. Para gönderileriniz için Posta Çeki No: "Bilim ve Sanat Dergisi 12526 1" (Posta çeki kağıdının arkasına gerekli bilgileri yazınız.)

Adres: Yüksel Caddesi 9/13, Kızılay - Ankara / Tel: 18 38 26
İstanbul Bürosu: Molla Fenari Sok. Nadir Han Kat. 5 / Tel: 520 54 20